

Naturlika planteringar

igår, idag, imorgon

Eleonor Martinsson
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet, SLU Uppsala 2012

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet

EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad A2E

© 2012 Eleonor Martinsson, e-post: eleonor.martinsson@gmail.com

Titel på svenska: Naturlika planteringar igår, idag, imorgon

Title in English: Nature-like plantations yesterday, today, tomorrow

Handledare: Tomas Lagerström, institutionen för stad och land

Examinator: Tom Ericsson, institutionen för stad och land

Opponent: Håkan Blanck, Sweco

Originalformat: A3

Foto: Författarens egna bilder och illustrationer om inget annat anges

Nyckelord: Naturlik plantering, utvecklingsprinciper, landskapsplantering, förvaltning, kulturhistoria

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

FÖRORD

Jag är uppvuxen på landet och har alltid haft en förkärlek till naturen. Nu bor jag i en stad, en stad som till mångt och mycket är hårdgjord. De skogar och den natur som finns i staden är därför min räddning när jag saknar landet. Naturen betyder något speciellt, det ger mig avslappning och en chans till rekreation. Jag tror det finns många som tycker som jag.

Därför har jag valt att skriva om naturlika planteringar som finns i våra städer, anlagda planteringar som liknar naturen. En sorts skapad natur i staden som ersätter den saknade skogen. Metoden att plantera naturlikt var som störst under 1980-talet, och nu efter 30 år är det både dags att ta hand om planteringarna och dessutom betrakta dem som en del av vår gröna kulturhistora.

De naturlika planteringarna måste få finnas kvar, för människors behov av natur. Men även för bevarandet av den epok av planterande med naturinspiration på 1980-talet. Men vad har hänt med dem sedan dess? Hur ser de ut idag? I mitt examensarbete tar jag reda på hur de ser ut idag och ger förslag på hur vi kan bevara och utveckla de naturlika planteringarna.

Jag vill tacka Poa Collins, Lars Johansson, Tomas Lindvall, Cecilia Lundin, Britten Lööv, Stefan Markström och Ragna Pehrson som ställt upp på samtal. Jag vill även tacka Tomas Lagerström för exemplarisk handledning. Även ett stort tack till Håkan Blanck som kom med idén till detta arbete, som läst och granskat och som gett mig möjlighet att sitta på Sweco i Stockholm och skriva. Ni har alla gjort det möjligt för mig att fördjupa mig i ämnet och kunna ge förslag till utveckling i befintliga planteringar med naturlig karaktär.

/Eleonor Martinsson, maj 2012.

SAMMANFATTNING

Det här är ett examensarbete på 30 hp utfört på SLU Ultuna vid institutionen för stad och land. Arbetet grundar sig i en hypotes; ”De naturlika planteringarna tas idag inte om hand”. Bakgrunden till hypotesen och arbetet baserar sig i att de naturlika planteringarna som finns i våra svenska städer inte uppmärksammas tillräckligt. Trots det uppfattas just beskrivningen ”naturlig” ofta med positiv klang (Andersson 2009, s. 25).

Introduktion och metod

Syftet med arbetet är därför att belysa metoden och epoken av att plantera naturlikt och de goda idéer som står bakom den. Målet är att undersöka hur man på bästa sätt kan vårda och utveckla naturlika planteringar. Det andra målet är att med de nya teoretiska kunskaperna som redskap, visa hur tre befintliga naturlika planteringar kan utvecklas genom gestaltning genom förvaltning.

De huvudsakliga frågeställningarna i arbetet är:
Hur kan de naturlika planteringarna tas om hand och utvecklas?

Hur förvaltas de idag?

På vilket sätt kan man förvalta de befintliga planteringarna för framtiden?

Ser utvecklingen annorlunda ut beroende av användning och brukare?

Kan värdet höjas på naturlika planteringar, och skapa ett intresse för nyplantering?

Arbetet avgränsas till att behandla svenska källor inom ämnet. Studien begränsas till fem kommuner i Mellansverige. Gestaltning i detta arbete avgränsas till tre planteringar i tre av kommunerna i studien.

Metoden för arbetet är uppdelat i tre delar; Förstudie, Framtida utveckling och Gestaltning genom förvaltning. Förstudien syftar till att undersöka hur ämnet naturlika planteringar utvecklats genom åren, samt även genom samtal med parkansvariga i fem mellansvenska kommuner hur de ser på naturlig plantering som metod och hur de befintliga planteringarna tas om hand. Det svarar på frågan hur de handlas idag.

Del två, framtida utveckling, avser att svara på den tredje frågan ”På vilket sätt kan man förvalta de befintliga planteringarna för framtiden?”. Arbetets andra del utgår från förstudien och omsätter de teoretiska kunskaperna till en syntes i hur planteringar kan utvecklas.

Den tredje och avslutande delen i arbetet, förvaltning genom gestaltning, har som syfte att visa hur förslagen till framtida utveckling kan omsättas i praktiken.

Förstudie

En naturlig plantering karaktäriseras av ståndort, struktur och succession. Med tanke på ståndort placeras rätt växt på rätt plats. Succession står för tillväxt och skötsel utifrån växtens egen utveckling. Med struktur menas att planteringen kan ha flera vertikala skikt och både bryn och innerbestånd, struktur skapar ett mångsidigt innehåll (Persson 1981, s. 8).

Under slutet av 1970-talet myntades begreppet naturlig plantering, som ett sätt att behandla den nya typen av gröna utemiljöer. Naturlika

planteringar myntades som begrepp för att tillgodose de behov av flerfunktionella grönytor som uppkom efter 1960 och -70-talens stora byggande av både villor och flerfamiljshus (Grönområden i tätort 1987, s.31-32).

Forskning i ämnet naturlika planteringar gjordes främst under 1980-talet av Gustavsson och Persson. Ett forskningsprojekt som kallades ”Naturlika grönområden” inleddes under 1981 (Gustavsson 1981) och avslutades 1987 (Koinberg & Stenmark 1987). Den litteratur som skrevs under 1980-talet var inspirerande och nytänkande, Gustavssons ”Miljökatalogen” (1985) blev tillsammans med Perssons ”Naturlika grönytor” litteratur som lästes och följdes av många praktiker (Koinberg & Stenmark 1987).

Intresset för naturlika planteringar var som störst under 1980- och 1990-talen, det märks inte minst på den stora andelen artiklar och tryckta böcker från tiden. Under senare delen av 1990- talet och 2000-talet finns lite att läsa och fördjupa sig i ämnet. Bristande litteratur för hur dessa områden kan förvaltas kan vara en av förklaringarna. Den i stort sett enda litteraturen som ger förslag på skötsel och underhåll är ”Det nya landskapet” (Gustavsson & Ingelög 1994) och ”Miljökatalogen” (Gustavsson 1985).

Under senare delen av 2000-talet skrev Wiström ett Gröna Fakta-blad som kom att behandla ämnet, fast under namnet ”Strukturrika planteringar – en möjlighet för stadens grönska” (2009). En annan studie visade att en ökad kunskap hos allmänheten om varför vissa insatser görs (eller inte görs), ger

en större acceptans (Heyman & Henningsson & Gunnarsson 2011). Kanske kan de nyligen skrivna artiklarna tyda på att intresset för ämnet är på väg att vända och bli större?

I de fem kommuner (Enköping, Täby, Uppsala, Västerås och Örebro) som ställde upp i arbetets studie visade det sig att naturlika planteringar värderas lågt idag (Johansson 2012; Kravfe 2012; Lindvall 2012 & Lööv 2012). Viljan av att ta hand om de naturlika planteringarna finns, men bristande resurser sades vara den avgörande faktorn. Praktikerna ansåg att naturlika planteringar som element i staden var bra, det bidrar till en god grönstruktur i Enköping enligt Lindvall (2012).

På frågan om hur praktikerna ser på framtidens utveckling svarade Enköping och Täby att de redan idag arbetar utifrån skötseldokument, där framtida målbilder finns med. I Örebro och Uppsala har på senare år trygghetsaspekten blivit allt mer viktig. För att tillmötesgå detta jobbar man med eller planerar att jobba med bland annat uppluckring av bryn och täta buskskikt.

De problem som finns i hanteringen av naturlika planteringar är således att planteringarna värderas lågt, i första hand beroende av bristande resurser. Åtgärder där bland annat buskskiktet tas bort eller delar av planteringarna tas bort hotar det naturlika utseendet. För att de naturlika planteringarna ska fortsätta vara en del av vår gröna stadsmiljö krävs det att de tas om hand.

Framtida utveckling

Naturlika planteringar kan utvecklas för framtiden. Det finns redan idag stora värden i dessa planteringar; de skapar en varierad miljö, både i staden som stort men även i planteringen varierar utseendet och växterna. Det unika med naturlika planteringar är att växterna får utvecklas fritt, en naturlig plantering ser aldrig likadan ut. Den förändras ständigt. Det ger även en möjlighet att med åtgärder förändra planteringen till den funktion som behövs. En naturlig plantering bidrar till en ökad biologisk mångfald och chans till rekreation.

Genom att utnyttja dynamiken ytterligare, se de möjligheter som finns på varje plats och anpassa ändamålen efter både brukare och ekonomi kan de naturlika planteringarna utvecklas till en självklar grönstruktur i staden.

Dynamik var ett av ledorden när naturlika planteringar var som störst, under 1980-talet (Persson 1981). Sedan dess har det fallit i glömska. På ett sätt har planteringarna utvecklats fritt och efter egen förmåga, eftersom inga eller få åtgärder verkar ha gjorts under åren. Praktisk tillämpning av dynamik skulle kunna vara att i en äng låta träd växa upp eller skapa en pelarsal genom att gallra i en snårskog.

I en naturlig plantering finns många möjligheter. Genom att se möjligheterna med planteringen kan trenden med de naturlika planteringarnas låga värde vända. Nyttjas de inneboende egenskaperna i planteringarna, exempelvis chansen att skapa

miljöer för rekreation och biologisk mångfald, kan naturlika planteringar få en större betydelse för både brukarna och stadens grönstruktur. Rent praktiskt kan exempelvis fältskikt införas i ett buskskikt för att öka attraktiviteten.

De växter som visat sig utvecklats bra under de närmare 25 år som gått sedan de flesta planterades (Persson & Andersson 1986), kan idag bilda huvudträd i de naturlika planteringarna. Genom utveckling av välväxta träd kan planteringarna få ett mer uppväxt och välutvecklat utseende och funktion. Praktiskt kan det göras genom inventering för att se vilka individer och/eller arter som utvecklats bra och gallra runt dessa växter för att lyfta fram dem.

I en mindre skala kan fler och tätare skikt införas för att öka naturkänslan, men även bidra till biologisk mångfald (Wiström 2009). För att öka attraktiviteten och tryggheten kan blommande växter införas (Plats för trygghet 2010, s. 46).

Förvaltning genom gestaltning

Gestaltningssförslagen har haft som syfte att visa hur förslagen till framtida utveckling kan se ut i praktiken. Tre planteringar valdes ut i tre kommuner.

Långgatuparken i Örebro är ett smalt parkstråk som gränsar ett bostadsområde från ett industriområde. Många boende i området använder vissa delar av parken till lek och promenader. I min analys kom jag fram till att en stor del av parken är snårig och tät och en annan del av parken är mycket

genomsiktlig och industribyggnaderna påverkar där parkens känsla negativt. Det finns en potential att skapa en mer rekreativ miljö genom att lägga till och ta bort delar av vegetationen.

Långgatuparkens nya utformning utgår från brukarnas behov av rekreation i första hand. Genom parkens täta bestånd och ut i det öppnare ängslandskapet skapas en slingrande stig, längs vilken det skapas en varierad upplevelse mellan öppna och slutna partier. Genom stigen blir parken mer tillgänglig och inbjudande.

Lisjögatan i Västerås är mitt andra exempel på hur utveckling kan se ut genom gestaltning. Längs Lisjögatan finns i dag ett flertal mindre naturlika planteringar är belägna. Min analys visade att det vid cykeltunneln kändes otryggt på grund av en buskridå. Genom att öppna upp de mindre dungarna och sammanfoga dungarna till ett och samma bälte av grönska skapas en trygg känsla för cyklister.

Den tredje naturlika planteringen som ges förslag på utveckling i arbetet är Årstaparken i Uppsala. Årstaparken är idag en viktig park för de boende i området. De naturlika inslagen i parken utgörs av omkring 30 relativt likartade dungar med friväxande träd och buskar. De många mindre enheterna visade sig i analysen vara en svaghet i parken. Det saknas dessutom sittplatser och är relativt blåsigt.

I förslaget för utveckling av Årstaparken föreslås enheterna av dungar bli större och mer sammanhängande. På så sätt blir parken mindre

påverkad av omkringliggande bostadshus, och känslan av det naturlika stärks.

Diskussion

Kapitlen "Framtida utveckling" och "Förvaltning genom gestaltning" visar på hur naturlika planteringar kan tas om hand i framtiden. Förstudien belyste problemen med att naturlika planteringar värderas lågt idag. Forskning i ämnet har minskat ständigt sedan 1980-talet, förutom ett par senare Gröna Fakta som uppmärksammar vinsten med att använda sig av naturens mönster och former (Heyman & Henningsson & Gunnarsson 2011; Wiström 2009). Det låga värdet hos naturlika planteringar skulle kunna bero på bristen på litteratur inom skötsel, i kombination med att man som förvaltare har svårt att se vad de kan utvecklas till.

Utvecklingsförslagen kan låta självklara, men om dynamik och en anpassning till användarna hade varit självklara från början hade de naturlika planteringarna med all säkerhet inte sett ut som de gör idag. De hade då kunnat vara en mer självklar del i grönstrukturen. För att återuppliva och låta planteringarna leva vidare krävs åtgärder som ger planteringarna en större acceptans och ett högre värde.

Min förhoppning är att detta arbete ska leda till en diskussion om fenomenet naturlika planteringar och deras värde i grönstrukturen. Jag vill visa på vilken potential som finns i de planteringar som mest liknar sly idag.

SUMMARY

This is a master's thesis of 30 points, completed at the Department of Urban and Rural Development at the Swedish University of Agricultural Sciences. The work is based on the hypothesis: "The nature-like plantations are not taken care of". The background of the hypothesis and the work is based on the fact that nature-like plantations found in Swedish cities are not sufficiently attended. Nonetheless is the description "natural" often seen as positive (Andersson 2009, s. 25).

Introduction and method

The purpose of this work is therefore to illustrate the method and epoch of making nature-like plantations and the good ideas behind them. The aim is to examine the best ways to nurture and develop nature-like plantations. The second aim is to use the new theoretic knowledge as a tool; to show how three existent nature-like plantations can develop through design through management. The main issues in this work are: How can the nature-like plantations be taken care of and developed?

How are they maintained today?

In which way can the nature-like plantations be managed for the future?

Does the development differ depending on the use and the users?

Can the value of nature-like plantations be increased, and create an interest in new plantations?

The work is restricted to deal with Swedish sources in the subject. The study is limited to five municipalities in central Sweden. The design in this

work is limited to three plantations in three of the municipalities.

The method is divided into three parts; Preparatory Study, Future Development and Management by Design. The aim of the preparatory study is to explore how the subject nature-like plantations have developed over the years. The study through conversations with park managers in five municipalities in the central part of Sweden, also aims to acquire knowledge of how they look at nature-like plantation as a method and how the plantations are taken care of today. The interview will also give answers to the questions of how they are treated today.

Part two, future development, aims to answer the third question; "In which way can nature-like plantations be managed for the future?". This part is based on the first part and translates the theoretical knowledge to a synthesis of how the plantations can be developed.

The third and concluding part is management through design, and the aim is to show how the proposal for future development can be put into practice.

Preparatory study

A nature-like plantation is characterized by habitat, structure and succession. With habitat in mind, plants are placed in their correct location. Succession stands for growth based on the plants own development. Structure means that the plantation can have several vertical layers, edges

and inner rooms.

In the end of the 1970s the term nature-like plantations was born, as a way to treat the new type of green outdoor environments. Nature-like plantations was seen as a term to meet the needs of multifunctional green areas that came up after the large amount of houses that were built under the 1960s and the 1970s (Grönområden i tätort 1987, s.31-32).

Gustavsson and Persson mostly did research in the subject nature-like plantations under the 1980s. A research called "Nature-like green areas" started in 1981 (Gustavsson 1981) and was completed in 1987 (Koinberg & Stenmark 1987). The literature written under the 1980s was mostly inspiring and innovative, The "Miljö katalogen" (Gustavsson 1985) together with "Naturlika grönytor" (Persson 1981) was literature that was read by many practitioners (Koinberg & Stenmark 1987).

The interest for nature-like plantations was biggest during the 1980s and the 1990s, which is particularly noticeable in the large amount of articles and printed books from that time. Under the late 1990s and the beginning of the 2000s little is written on the subject to make deeper studies in. Lack of literature about how to take care of and manage these areas can be one explanation. Generally the only literature, which provides suggestions for care and maintenance, is "Det nya landskapet" (Gustavsson & Ingelög 1994) and "Miljö katalogen" (Gustavsson 1985).

During the late 2000s Wiström wrote a Gröna-

fakta-paper on the subject, but under the title "structure rich plantations" (2009). Another study showed that public awareness of why efforts are made (or not made) gives a greater acceptance (Heyman & Henningsson & Gunnarsson 2011). Perhaps does the newly written articles indicate that the interest for the subject is about to turn and become bigger?

In the five municipalities (Enköping, Täby, Uppsala, Västerås and Örebro) that participated in the study, it was shown that nature-like plantations were valued low today (Johansson 2012; Kravfe 2012; Lindvall 2012 & Lööv 2012). There is no lack in will of taking care of the nature-like plantations, but lack of resources is said being the reason. The practitioners said that nature-like plantations as an element in the city was good, they contribute to a good green structure in Enköping, according to Lindvall (2012).

On the question how practitioners see the future development, Enköping and Täby answered that they already today are working with document setting the management, where future targets are included. In Örebro and Uppsala they have in recent years been more aware of the security aspect. To meet this aspect they are working with or planning to work with among other things clearing the forest edges and dense shrubs.

The problems with management of nature-like plantations are that they are valued low, primarily depending on lack of economical resources. Measures that include that shrubs are being removed are a threat to the nature-like appearance.

To make the nature-like plantations a part of the green urban areas they must be taken care of.

Future development

Nature-like plantations can be developed for the future. Today there are great values in these plantations; they are creating a varied environment, both in the city and in the plantation itself. The uniqueness of nature-like plantations are that the plants can grow and develop freely, a nature-like plantation never looks the same. The plantation is always changing. That gives a possibility to change the plantation in accordance with the function needed. A nature-like plantation contributes to biodiversity and a chance for recreation.

By better using the dynamics, see possibilities at each place and adjust the purposes after both use and economy the nature-like plantations can develop to become a more obvious green structure in the city.

Dynamics was one of the catch phrases? when nature-like plantations were biggest during the 1980s (Persson 1981). Since then it has been forgotten. In one way the plantations has developed freely and after their own capacity, since none or few measures have been made. Practical application of dynamics could be to let trees grow in a meadow, or to create a pergola? of high-stemmed trees from a brushwood.

In a nature-like plantation there are many possibilities. By seeing the possibilities with the plantations the trend of the nature-like plantations

having low value can change. Practically a field layer of flowering herbs can be introduced in shrubs to increase the attractiveness.

Those plants that during the 25 years since plantation (Persson & Andersson 1986), can today form main trees in the nature-like plantations. Through development of well-grown trees, the plantations can get a more grown up and well developed appearance and function. Practically that can be done by inventory to see which individuals and/or species had a good development, and sort them out by clearing other trees.

In a smaller scale can more and denser layers be introduced to increase the natural feeling, but also to contribute to biodiversity (Wiström 2009). To increase the attractiveness and the security can flowering plants be introduced (Plats för trygghet 2010, s. 46).

Management by Design

The design proposal has served to show how the proposal of future development can be done practically. Three plantations were chosen in three municipalities.

Långgatuparken in Örebro is a small park passage that delineates a village from an industrial area. People living in this area are using some parts of the park for play and walks. My analysis showed that large areas of the park is brusehy and dense, and that other parts of the park is characterized by the industrial area that is seen, which affects

the feeling in a negative way. There is a potential to create a more recreative area by taking down some vegetation and plantations in other parts of the park.

The new design of Långgatuparken is mostly based on users' need of recreation. Through the brushy part of the park and out in the meadow landscape there is a winding path, along which is created a varied experience between open and closed areas. With the path, the park will become more accessible and inviting.

Lisjögatan in Västerås is my second example to show how development can be expressed? through design. Through Lisjögatan there are today several small nature-like plantations. The analysis showed that the area around the bicycle tunnel was insecure because of shrubs. By opening up the smaller groves and put them together to one unit of greenery, a better feeling for bicycling is made.

The third nature-like plantation that is given a development proposal is Årstaparken in Uppsala. Årstaparken is today a major park for people living in the area. The naturalistic element in the park is about 30 relatively homogeneous groves with free growing trees and shrubs. The analysis shows that the many small units are a weakness. The park is also lacking seats and is relatively windy.

The proposal to develop Årstaparken is to make bigger units of the groves, to make them bigger and more cohesive. In this way the surrounding village will affect that park less, and the naturalistic feeling will be amplified.

Discussion

The chapter Future Development and Management through Design shows how nature-like plantations can be taken care of for the future. The preparatory study highlighted the problem that the nature-like plantations are valued low. Research in the subject has decreased continuously since 1980s, except for some Gröna Fakta-articles that gives attention to the benefit by using the natural forms (Heyman & Henningsson & Gunnarsson 2011; Wiström 2009). The low value could be caused by the lack of literature of how to take care of, and manage the nature-like plantations. One other reason could be that managers had difficulties to see how the plantations can develop.

The proposals for development may seem obvious, but if dynamics and customer orientation had been taken into account from the beginning the nature-like plantations would for certain had been in better vigour today. They could have been a better part of the green structure. To give the nature-like plantations new life, better value and a higher acceptance, measures has to be done soon.

My hope is that this work will lead to a discussion about the phenomenon nature-like plantations, and their value in the green structure. I want to show the potential of the green and bushy islands that we perceive as nature-like plantations today.

Innehåll

1. INLEDNING	10	4. FRAMTIDA UTVECKLING – hur kan de befintliga naturlika planteringarna utvecklas?	26	8. AVSLUTNING OCH VIDARE TANKAR	57
1.1 Bakgrund	11	4.1 Vilka värden finns i naturlika planteringar?	27	9. KÄLLOR	58
1.2 Syfte och mål	11	4.2 Hur kan naturlika planteringar utvecklas?	29	Bilaga 1	60
1.3 Frågeställningar	11	4.3 Slutsats – det viktigaste inför omgestaltningen	33		
1.4 Avgränsningar	11				
1.5 Målgrupp och redovisning	11				
1.6 Begrepp	12				
2. METOD	13	5. FÖRVALTNING GENOM GESTALTNING – Förslag på hur befintliga naturlika planteringar kan bevaras och utvecklas	34		
2.1 Förstudie	15	5.1 Mina mellansvenska exempel	35		
2.2 Syntes - Framtida utveckling	15	5.2 Långgatuparken i Örebro	36		
2.3 Förvaltning genom gestaltning	15	5.3 Lisjögatan i Västerås	41		
2.4 Diskussion	15	5.4 Årstaparken i Uppsala	46		
3. FÖRSTUDIE – hur har naturlika planteringar utvecklats under åren?	16	6. KONKLUSION	51		
3.1 Litteraturöversikt	17	7. DISKUSSION	52		
3.2 De viktigaste teorierna i litteraturen för en lyckad naturlig plantering	22	7.1 Förstudie	53		
3.3 I praktiken – hur fungerar de naturlika planteringarna idag?	23	7.2 Framtida utveckling	54		
3.4 Teorin mot praktiken	25	7.3 Gestaltning genom förvaltning	55		
3.5 Identifierade problem	25				

Frågor

Hur kan de naturlika planteringarna tas om hand och utvecklas?

Hur förvaltas de idag?

På vilket sätt kan man förvalta de befintliga planteringarna för framtiden?

Ser utvecklingen annorlunda ut beroende av användning och brukare?

Kan värdet höjas på naturlika planteringar, och skapa ett intresse för nyplantering?

Förstudie

Litteratur
Samtal
Platsbesök

Framtida utveckling

Vad är bra med naturlika planteringar?
Vad kan vi göra?

Förvaltning genom gestaltning

Hur kan utvecklingen se ut?

F1: Figur över arbetets tre delar och frågeställningar.

1. INLEDNING

Vad, och varför?

“Vi låter naturen göra jobbet” Citat Andersson 2009, s. 25

I det inledande kapitlet tas arbetets intentioner upp.

1.1 Bakgrund

Vi gillar att benämna saker och ting ”naturligt”, det ger oftast positiva känslor. I reklam möts vi ofta av formuleringar som ”naturen är god” och ”vi låter naturen göra jobbet” (Andersson 2009, s. 25). Att vi människor hör samman med naturen var en romantisk uppfattning under 1800-talet. ”Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige” skrevs av Selma Lagerlöf för att skapa en stark känsla för vår geografi och svenska natur (Andersson 2009).

Sett ur trädgårdskonstens perspektiv har naturen varit inspirationskälla under flera tidsepoker, främst under upplysningstiden på 1700-talet då landskapsparker anlades så de efterliknade naturen (Flinck 1994, s. 65)

När byggandet var stort under 1960 och -70 talen i Sverige anlades grönytor endast som gräsmattor. Gräsmattor som kostade mycket att sköta och som dessutom inte kunde användas till mycket annat än bollsport. Reaktionen på detta problem blev ett sätt att jobba med inspiration från naturens mönster. Begreppet naturlika planteringar myntades av forskare vid Sveriges Lantbruksuniversitet (förkortas från och med nu som SLU) i Alnarp under slutet av 1970- talet (Gustavsson 1981). Begreppet blev vitt känt inom den gröna sektorn och blev snabbt ett sätt att arbeta med växter bland de yngre aktörerna. De äldre var mer skeptiska till en början eller rent av negativa (Persson 1985). Så gott som 2/3 av Sveriges kommuner hade vid 1980-talets mitt minst en naturlig plantering (Persson & Andersson 1986).

Skrifter som ”Naturlika grönområden” (Persson 1981) och ”Natur-rika grönytor i parker och bostadsområden” (Gustavsson 1981) blev tillsammans med ”Miljökatalogen; Handbok i skötsel av naturlika planteringar” (Gustavsson 1985) handböcker och inspirationskällor. Men vad hände sedan med de naturlika

planteringarna? Redan under 1980-talet gjordes utvärdering och undersökning av forskningsprojektet som visade på att skötselfrågorna var viktiga för att få planteringarna att etableras och fungera som de gör i naturen (Koinberg & Stenmark 1987; Persson & Andersson 1986).

Det vi idag kan se med blotta ögat är planteringar som fått växa fritt, och därmed fått en karaktär av snårskog. Har de naturlika planteringarna inte alls tagits om hand sedan de planterades?

I och med den starka urbanisering som pågår ställs andra krav på närmiljön - höga rekreationsvärden och biologisk mångfald är några av dem (Wiström 2009). Människor uppskattar variationsrika landskap, en rik flora och karaktärer som finns i naturen (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 38). De naturlika planteringarna som finns runt omkring oss i städer utgör en stor potential.

Jag har fått upp ögonen och intresset för naturlika planteringar och för vårt trädgårdshistoriska kulturarv har väckts under utbildningen, framför allt under kursen ”Bebyggelsemiljöns gröna kulturarv” på Alnarp. Jag tycker alla spår av vår historia är värda att spara för framtiden, vi gör alla avtryck hela tiden. Naturlika planteringar är ett av avtrycken. Idag är många av dem i dåligt skick. Jag har funderat över hur det kommer sig? Kanske kan trenden vända och en renässans för naturlika planteringar är på väg?

1.2 Syfte och mål

Syftet med det här arbetet är att belysa epoken med naturlika planteringar och de idéer som står bakom den.

Ett av målen med detta arbete är dels att undersöka hur man på bästa sätt kan vårda och utveckla

naturlika planteringar, och skapa ett redskap för förvaltare att jobba utifrån.

Det andra målet är att med de nya teoretiska kunskaperna som redskap, visa hur tre befintliga naturlika planteringar kan utvecklas genom gestaltning genom förvaltning.

1.3 Frågeställningar

Huvudfrågorna i arbetet är:

Hur kan de naturlika planteringarna tas om hand och utvecklas?

- *Hur förvaltas de idag?*

- *På vilket sätt kan man förvalta de befintliga planteringarna för framtiden?*

- *Ser utvecklingen annorlunda ut beroende av användning och brukare?*

- *Kan värdet höjas på naturlika planteringar, och skapa ett intresse för nyplantering?*

1.4 Avgränsningar

Jag har avgränsat mig till anlagda naturlika miljöer i städer i Mellansverige, planterande främst under 1970 och -80 talet. Naturlika planteringar skiljs i detta arbete från sparade skogar i stadsmiljö.

Jag har valt att undersöka hur det här ämnet tagits emot och arbetats med i Mellansverige. För studien har fem kommuner valts ut i regionen. Forskning i ämnet gjordes främst under 1980-talet i södra Sverige, men med exempel även från andra delar av Sverige.

Det finns ett omfattande material från forskningen på Alnarp, som i sin tur influerades av kunskaper från både England och Holland. Då teorierna om

naturlika planteringar bygger på användande av främst inhemskt växtmaterial avgränsas min litteraturstudie till svenska källor. Detta för att jag skulle kunna studera och jämföra planteringar med samma förutsättningar.

I min gestaltning väljer jag ut tre planteringar i tre städer i Mellansverige, för att förtydliga mina gestaltningsidéer på olika platser. Tiden begränsar gestaltningsförslagen till endast tre exempel i tre av de undersökta kommunerna.

1.5 Målgrupp och redovisning

Arbetet riktar sig främst till landskapsarkitektstudenter, landskapsarkitekter och förvaltare. Min mening är att sätta igång en positiv idéprocess hos läsare och även ge råd och metoder för att förvalta och utveckla de naturlika miljöer som finns i våra städer. Med det här examensarbetet vill jag kunna väcka en debatt och ta tillvara de värden som finns i de naturlika planteringarna i våra städer.

1.6 Begrepp

Naturliknande

Med naturliknande menas att det finns en speciell karaktär som har sitt ursprung i vad som allmänt uppfattas som natur. Det naturlika kan efterlikna naturen i uppbyggnad, artinnehåll, kunskap om förändringar och behov av skötsel (Gustavsson 1981, s. 19).

Naturlik plantering

En naturlik plantering baseras på kunskaper om växtlighets spontana utveckling och uppbyggnad i naturen. Utformning, anläggning och skötsel bygger på betraktelser av naturen (Persson 1981, s. 8). Naturlika planteringar kan vara många olika typer av miljöer, öppna som slutna. Exempelvis ängar, pelarsalar och flerskiktad vegetation (Gustavsson 1981, s. 19).

Skiktning

Träd och buskars fördelning på olika höjdleder kallas skiktning. En väl utvecklad skiktning innehåller växter i alla skikt, fältskiktet längst ner, buskskikt, trädbuskskikt och överst trädskikt (Gustavsson 1985, s. 6).

Fältskikt

Fältskikt kallas de örter, gräs, ris, små plantor av träd och buskar samt mossor som finns längst ner mot marken i en plantering. I och med att fältskiktet oftast befinner sig under andra växter karaktäriseras de av att de klarar av skuggiga och skyddade växtplatser (Gustavsson 1985, s. 6). Exempel på örter i fältskiktet kan vara vitsippa, blåsippa, liljekonvalj och lungört (Persson 1981, s. 7).

Buskskikt

Det skikt som finns ovanför fältskiktet är oftast buskar, som exempelvis måbär, hassel och rönn (Wiström 2009, s. 12). Buskskiktet är oftast skuggigt och karaktäriseras därför av växter som klarar skugga bra (Persson 1981, s. 7).

Trädskikt

En planterings högsta växter sluter kronan, och kännetecknas ofta av högresta träd (Gustavsson 1985, s. 4). Trädskiktet består ofta av träd med stora kronor, exempelvis skogsalm och lönn (Persson 1981, s. 7).

Bryn

I utkanten av en plantering finns ofta ett bryn med brynväxter som trivs bra att leva i ljusare förhållanden. Ett bryn har ofta växter med olika höjd(Gustavsson 1985, s. 4). Exempel på vanliga brynväxter är slån och nypon (Persson 1981, s. 7).

Innerbestånd

Innanför brynet finns innerbeståndet, som ofta består av flera skikt av både örter, buskar och träd. Innerbeståndet får ljus endast uppifrån, vilket gör att de nedre skikten står i mörkare förhållanden (Gustavsson 1985, s. 4).

Ståndort

En ståndort karaktäriserar en specifik växtplats. Klimat, jordart och vattentillgång är några av de parametrar som avgör platsens ståndort. Exempelvis ger en norrslänt och en söderslänt olika växtförhållanden och är således olika ståndorter. Det finns idag knappt några, av människan, opåverkade ståndorter (Persson 1981, s. 3).

Huvudträd

Ett huvudträd väljs ut antingen vid planterings projektering eller efter hand. Andra träd och buskar anpassas efter huvudträdet i skötseln (Gustavsson 1985, s. 4).

Flerskiktad

När en plantering innehåller mer än ett skikt i höjdled, kan den betecknas som flerskiktad. En flerskiktad plantering efterliknar naturen mer än en plantering med bara få eller enstaka skikt (Wiström 2009).

Skuggarter

Skuggarter betecknar arter som klarar av att leva i skuggiga miljöer. Exempel på skuggtåliga arter är lönn, lind, snöbär och gran (Gustavsson & Ingelög 1994, s.218)

Ljusarter

Ljusarter kännetecknar växter som lever bäst i ljusa förhållanden, till exempel i bryn eller med höga kronor mot ljuset. Exempel på ljusarter är asp, sälg, slån och björk (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 218)

Amträd

Ett amträd är ett träd som är pionjärart, det vill säga ett träd som växer upp snabbt i nya planteringar. De kan hjälpa till att skapa volym under de första åren i en plantering. Amträd underlättar skötseln under en planterings första år. Exempel på amträd är asp, poppel och fågelbär. När planteringen slutit sig tas i allmänhet amträden bort för att lämna plats åt andra träd (Gustavsson 1985, s. 3).

Inhemska växter

Inhemska växter är de växter som förekommer naturligt i Sverige. Det är växter som utvecklats under de senaste 10 000 åren sedan senaste nedisningen (Persson 1981, s. 4)

Succession

Den utveckling under tiden som följer från bar mark till uppväxt skog kallas succession. Olika växter avlöser varandra; från ettåriga fröogräs till fleråriga örter och gräs. Sedan kommer pionjära och sedan sekundära arter, för att sedan till sist avlösas av ett stabilt stadium (Persson 1981, s. 6).

Finpark

Motsatsen mot den robusta naturlika planteringen är finparken. En finpark kan vara strukturerad och välordnad, med klippta gräsmattor och perenna planteringar i raka linjer- vilket kräver intensiv skötsel (Grahm 1991, s. 28-29). Detta kan jämföras med naturlika planteringars mer extensiva skötsel och ett utseende som är mer ordnat.

Målbild

En målbild kan vara en vägledning för hur, i det här fallet, en naturlik plantering kan skötas. En målbild beskriver de slutmål som är tänkta, samt hur målen ska kunna nås genom åtgärder som exempelvis gallring (Persson 1981, s. 30).

2. METOD

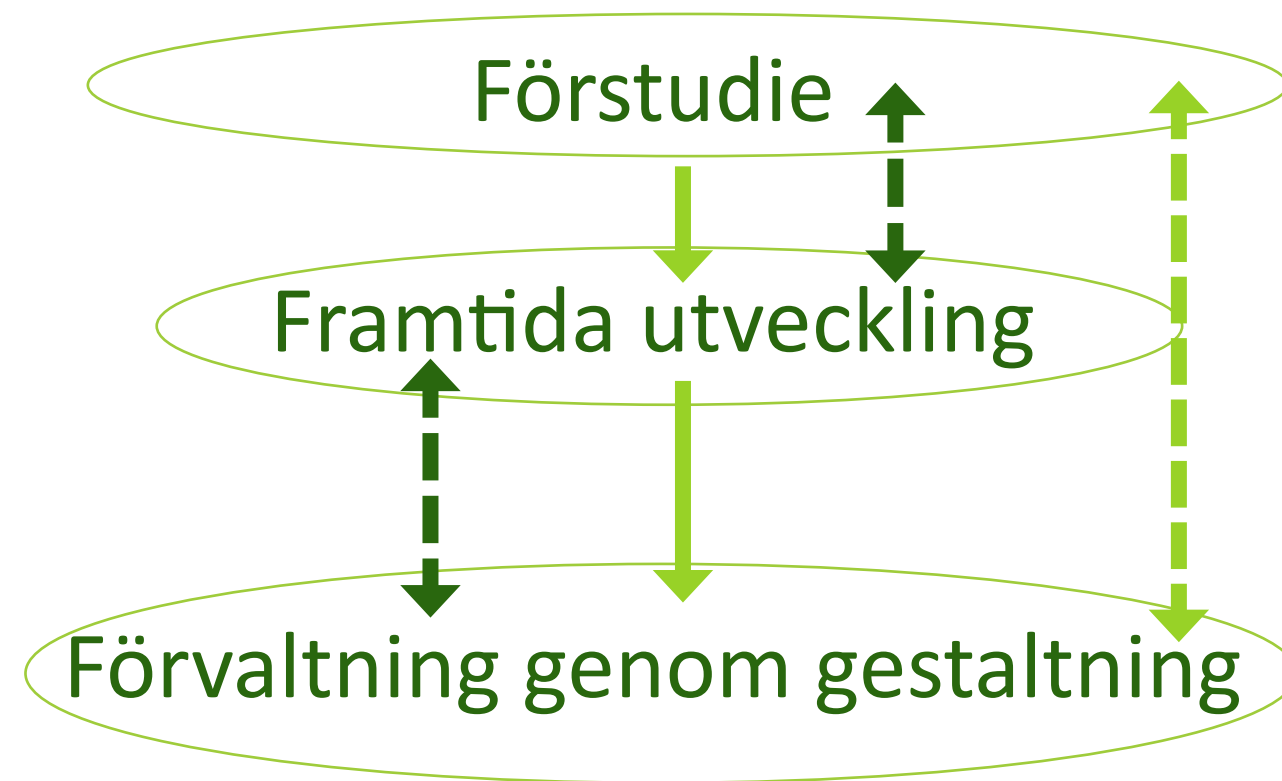
Hur?

Min arbetshypotes lyder:

"De naturlika planteringarna tas inte om hand idag"

För att bevisa eller motbevisa min tes har jag studerat litteratur och forskning som berör ämnet naturlika planteringar. Jag har även samtalat med kommunala förvaltare och försökt hitta utvecklingsmöjligheter i planteringarna. För att testa mina nya kunskaper och idéer har jag gestaltat tre olika planteringar.

F2: Figur över arbetets tre delar.

2.1 Förstudie

Min förstudie gick ut på att jag orienterade mig i ämnet genom att studera litteratur och samtala med personer som förvaltar naturlika planteringar. Det gav mig svar på frågan: *“Hur förvaltas de naturlika planteringarna idag?”*.

Jag har dels genom samtal undersökt hur förvaltningen sett ut under årens lopp, dels undersökt hur naturlika planteringar behandlats under åren i litteratur.

Litteraturstudie

Jag har sökt relevant information i litteratur. Det resulterade i att jag har valt att studera ett antal svenska böcker och forskningsartiklar närmare.

Roland Gustavssons och Bengt Perssons forskning på SLU i Alnarp under 1980-talet har gett mig en bra inblick i vilka idéer som ligger bakom och hur man kan skapa naturlika planteringar.

Huvudkällor för studier av naturlika planteringar har varit ”Miljökatalogen- Handbok i skötsel av naturlika planteringar” (Gustavsson 1985) och ”Naturlika grönområden: en kursbok för undervisning eller självstudier” (Persson 1981). Dessa båda källor var de första i ämnet och har sedan dess använts av många praktiker (Koinberg & Stenmark 1987, s. 15-17). Litteraturen från 1980-talet var idéskapande i och med att trenden var ny. Jag har även studerat senare källor för att se vilka erfarenheter forskningen skapat. I ”Det nya landskapet” av Gustavsson och Ingelög (1994) redovisas mer konkret hur teorier kan användas i praktiken.

Genom att studera källor från olika tidsperioder har jag fått en bild av hur tankarna kring naturlika planteringarna utvecklats.

Samtal och platsbesök

Jag har samtalat med stadsträdgårdsmästare/ parkansvariga i fem kommuner i Mellansverige för att se hur de idag ser på begreppet naturlika planteringar och hur de befintliga planteringarna ser ut idag. Kommuner som medverkade i min undersökning var: Enköping, Täby, Uppsala, Västerås och Örebro.

För att skapa min egen bild av hur planteringarna ser ut i dagsläget har jag besökt naturlika planteringar i respektive kommun.

Teorin mot praktiken

För att skapa en mer nyanserad bild av hur naturlika planteringar fungerar och kan fungera vägde jag litteraturstudiens resultat mot samtalen - teorin mot praktiken.

Identifierade problem

För att kunna arbeta vidare med hur planteringar med naturlika utseenden kan utvecklas identifierade jag de problem jag ansåg finnas.

2.2 Syntes - Framtida utveckling

Med utgångspunkt i förstudiens resultat av hur naturlika planteringar ser ut idag har jag svarat på frågan: “På vilket sätt kan man förvalta de befintliga planteringarna för framtiden?”.

Litteraturens teorier har ställts mot praktikernas kunskaper. Utifrån det har jag dragit mina egna slutsatser kring varför de naturlika planteringarna inte tagits om hand under åren och hur de kan tas om hand i framtiden.

Vilka värden finns?

Jag har utifrån min förstudie identifierat ett antal värden som finns i de naturlika planteringarna. Värdena är tänkta att ge motiv till ett fortsatt arbete och utveckling med den här typen av planteringar, men även för att svara på frågan: “Kan värdet höjas på naturlika planteringar, och skapa ett intresse för nyplantering?”

Hur kan värdena utvecklas?

Förslag till hur planteringar kan utvecklas utgick från de tidigare beskrivna värdena. Utöver mina förslag på hur planteringar kan utvecklas ger jag även ett förslag till lösning på frågan: “På vilket sätt kan man förvalta de befintliga naturlika planteringarna för framtiden?”

2.3 Förvaltning genom gestaltning

För att realisera min tankar i syntesen har jag tillämpat dem genom utvecklingsgestaltning, så kallad gestaltning genom förvaltning. Tanken var att utveckla de befintliga värdena på platserna. Genom att välja tre olika planteringar i gestaltningen undersökte jag svaret på frågan; *Ser utvecklingen annorlunda ut beroende av användning och brukare?*

Mina mellansvenska exempel

Tre olika typer av naturlika planteringar valdes i en urvalsprocess, där fokus låg på hitta olika typer av planteringar i olika delar av Mellansverige.

Jag gjorde ett urval av de planteringar jag besökt, där jag valde planteringar som idag är eftersatta i skötseln. En annan aspekt jag utgick ifrån i urvalet var att hitta planteringar med olika funktion, så att olika typer identifierades och utvecklades.

Inventering och analys

Gestaltningen föregicks av inventering av en nulägesbeskrivning samt om det fanns någon målbild för planteringen från början. Jag tog bland annat reda på i vilken omgivning planteringen finns, vilken eller vilka funktioner den fyller och hur de naturlika planteringarna på platsen ser ut.

För att ta reda på de olika områdenas svagheter och styrkor för en vidare utveckling gjordes en SWOT-analys. En SWOT-analys är ett redskap för att tydliggöra ett områdes styrkor, svagheter, hot och möjligheter (Jacksson & Reid & Croft 1982). Analysen gjordes som en matris, där jag använde mig av inventeringen för att värdera de olika platserna. Det var även viktigt att värdera de befintliga träden och buskarna.

Förslag

Föregående inventering och analys var utgångspunkt i gestaltningen. Gestaltningen fokuserades på skapande av karaktärer, med förslag på hur karaktären kan uppnås genom åtgärder som exempelvis gallring eller plantering av nya växter.

2.4 Diskussion

Jag har fört en kritisk diskussion om mina slutsatser och mina gestaltningar i ett avslutande kapitel, nummer 7. Diskussionen knyter samman mitt arbete och visar mina egna åsikter och reflektioner.

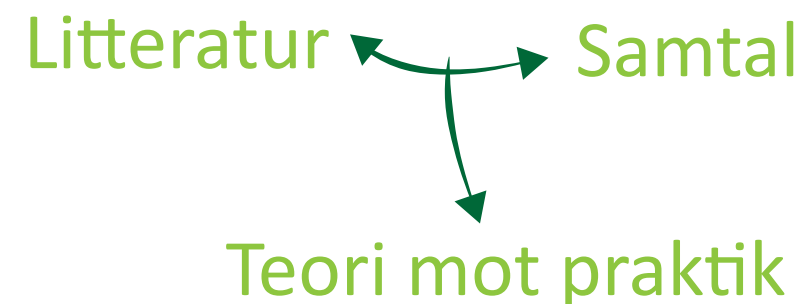
3. FÖRSTUDIE

– hur har naturlika planteringar utvecklats under åren?

"Brett genombrott för naturlikt" Citat av Persson 1985, s. 6

För att undersöka vilka värden som finns i naturlika planteringar presenteras här förebilder till epoken och den forskning som gjordes under 1980-talet, när begreppet naturlika planteringar myntades. Kapitlet behandlar även hur senare litteratur behandlat och sett på ämnet. Här presenteras även samtal med kommuner i Mellansverige för att få en bild av hur praktiker ser på naturlika planteringar, och hur bilden varierat under årens lopp fram till idag.

För att väva samman avslutas kapitlet med en sammanfattning av hur bilden av naturlika planteringar förändrats under åren, i teorin jämfört med praktiken.

F3: Figur över förstudiens delar.

3.1 Litteraturoversikt

Den största delen av forskningen gjordes under 1980-talet, under samma tid som de flesta planteringar anlades. Forskningen bedrevs på Alnarp, under namnet "naturlika grönytor" med Roland Gustavsson i spetsen (Gustavsson 1981, Persson 1981). Forskningsprojektet avslutades i mitten av 1980-talet och en utvärdering gjordes av Koinberg och Stenmark (1987).

Begreppet naturlig plantering

För att ta reda på hur naturlika planteringar utvecklats sedan dess redogörs först för vad begreppet står för och hur det definierades på 1980-talet.

En naturlig plantering är en växtanläggning i stadsmiljö där syftet är att härma naturen. Utformning, anläggning och skötsel baseras på kunskaper om naturens uppbyggnad och utveckling (Persson 1981, s. 8).

Persson (1981) beskriver begreppet naturlig plantering med tre S:

“Ståndort, succession och struktur”

Ståndort för att växterna ska finnas på rätt plats, succession för att visa på hur växtlighetens egen utveckling nyttjas i skötsel och tillväxt. Till sist struktur för en vegetation som inte bara fungerar som kuliss, utan har fler användningsområden, som till exempel inre rum (Persson 1981, s. 8).

Begreppet naturlika grönytor kan innebära mycket, enligt Gustavsson. Det kan ses som ett samlingsnamn för anlagda planteringar som

kan vara exempelvis lundar, ängar och dungar (Gustavsson 1982, s. 73).

Andra begrepp som använts som synonym till naturlika planteringar och grönytor är skogsplantering och landskapsplantering. Dessa begrepp har egentligen en annan betydelse; skogsplantering hör inte hemma i stadsmiljö och landskapsplantering är ett diffust begrepp som inte beskriver karaktären. Men alla tre begrepp har ibland använts för planteringar som är anlagda med naturliga strukturer (Gustavsson 1981 s, 115). I denna uppsats används endast begreppet naturlig plantering och grönyta.

Dynamiken är viktig: "För naturlika grönytor är dynamiken väsentlig. Vegetationens ständiga förändring utnyttjas för att enkelt och säkert anlägga och bygga den yttre miljön", citat ur Persson 1981, s. 10. Person skriver vidare att den utveckling som sker måste ses som en tillgång. Det som planteras är bara början, det ger ingen färdig produkt (Persson 1981, s. 13).

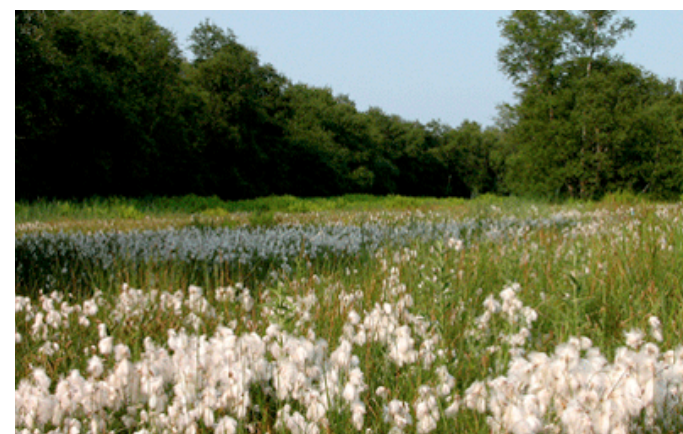
Naturen som förebild

Härnning av naturen har under många århundranden varit populärt. De tidiga landskapsparkerna i England, så kallade engelska parker var ett sätt under 1700-talet att återge naturen i sin egen park. Redan under 1600-talet reagerade konstnärer och författare mot de formella trädgårdarna som under den tiden var vanliga. Ett mer naturligt utseende efterfrågades, det var då odlingslandskapet som var förebilden (Flinck 1994, s. 65).

Under romantiken på 1800-talet var uppfattningen den att människa och natur hörde ihop. I Norden innebar det i praktiken att människan inte skulle kämpa mot vildmarken, utan se sig som ett med den (Halldén 2009, s. 11). Det svenska landskapet och naturen fick komma fram i nytt ljus, och inte

B1: Amsterdam Bos.

B2: Amsterdam Bos.

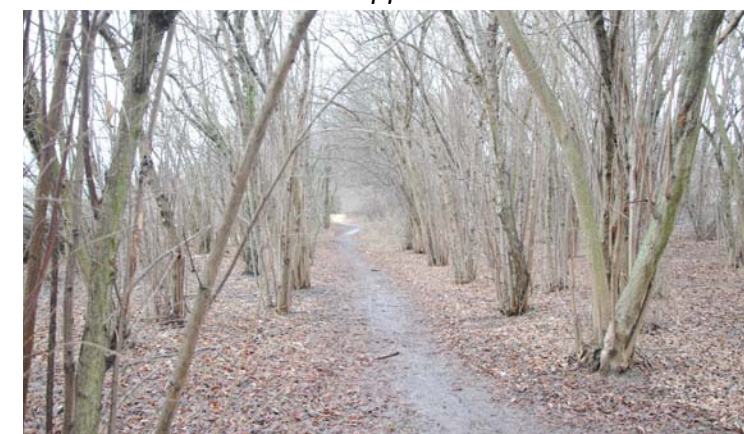
döljas som tidigare. Romantiska poeter beskrev naturen som idealisk (Flinck 1994, s. 65). Områden som representerar en viss typ av landskap i landet valdes ut som särskilt representativa, till exempel den speciella miljön kring Siljan. Det är även under denna tid naturskyddsrörelsen och friluftsmuseet på Skansen i Stockholm byggs upp, för att återskapa hur det ser ut på olika platser i landet (Halldén 2009, s. 11). Områden med karaktärer från naturen skapar en hemkänsla och tradition, som alla kan associera till det (Gustavsson 1982, s. 73).

Vår koppling till naturen har alltså funnits med länge, och säg, vem har inte idag lockats av en produkt skapad av naturliga råvaror?

Naturligt används ofta för att beskriva något

B3: von Bahrska häcken i Uppsala.

B4: Lögarängen i Västerås.

positivt (Andersson 2009, s. 25-33) Under 1980-talet använde man sig av vegetationens mönster och struktur i naturen för att skapa extensiva planteringar. Genom att härma naturens mönster skulle fler människor kunna ta del av de positiva egenskaper som en varierad natur erbjuder (Persson 1981, s. 73-79).

Att plantera efter naturlika mönster hade man tidigare gjort ibland annat i Tyskland och Holland. I Tyskland planterades inhemska arter för avskärmning och skydd redan under 1930-talet (Persson 1981, s.11). I Holland fokuserade miljöaktivister på att skapa natur under 1950-talet (Blanck 1996). I England finns förebilder som kallas "nature in cities" (Gustavsson 1981, s. 1).

B5: Naturlik plantering i Munksundet, Enköping.

Foto: Bildarkiv Parkkontoret Enköpings kommun

Även i Sverige finns tidiga exempel av att plantera efter naturens mönster. En av de tidigaste är von Bahrska häcken i Uppsala, som planterades under förra sekelskiftet i utkanten av staden för att skydda odlingslotter och bostäder mot nordanvinden (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 82). I Karlskoga anlades planteringar under 1930-talet, som sedermera kom att växa till sig så att de med blotta ögat inte går att skilja från verklig naturmark (Persson 1981, s.11).

De främsta svenska förebilderna för epoken naturlika grönytor finns i Helsingborg, en stad som redan under 1960-talet anlade naturlika parker. Gubbaparken och Fredriksdals friluftsmuseum är svenska förebilder som många studerade på 1980-talet för att få inspiration (Hogdal, 1982, s. 32).

Från Holland, England och Danmark kom inspiration till Sverige. Goda exempel finns i Amsterdams bos i Holland och Vestshoven i Köpenhamn (Gustavsson 2003, s. 34-37).

Naturlika planteringar och härmandet av naturen kan ses som en renässans av romantiken i arkitekturhistorien. Detta påstående utgår från att inga nya idéer skapas, bara återkommer. Likheter och romantiska drag i naturlika planteringar finns i variationen mellan öppna och slutna rum. Även överraskningsmomentet, som var viktigt i romantiken, återfinns i naturlika planteringar. Genom en mer sluten karaktär blir det svårt att se långt framåt, utan på slingrande stigar upplevs lite i taget. Detta kan jämföras mot den öppna slätten där överblickbarheten är större. Mjuka övergångar mellan öppet och slutet och de fria formerna gör att de naturlika planteringarna har romantiska drag (Gustavsson 1982, s. 82-84).

Foto: www.helsingborg.se

B6: Filborna Skogspark i Helsingborg.

Bakgrunden till naturlika planteringar i Sverige

De tidiga idéer om naturen som förebild som beskrevs ovan, försvann i den stora produktionen av bostäder under 1960 och -70 talen (Persson 1981, s.11).

En stor bostadsproduktion under 1960-talet ökade förutom andelen bostäder, även den obebyggda marken i staden. Stor del av marken saknade efterfrågade kvaliteter om vad som bör finnas i anslutning till bostadsområden (*Grönområden i tätort* 1987, s. 31-32). De parkmarker som anlades under 1960 och -70 talen bestod ofta av stora gräsmattor med enstaka stamträd och buskage, vilket gav ett enformigt utseende och användning. Skötseln av dessa ytor var även mycket kostnadskrävande (Persson & Andersson 1986 s. 5).

Som ett led i att försöka minska kostnader och skapa mer variation och flera funktioner myntades begreppet naturlika planteringar i slutet av 1970-talet av forskare på SLU i Alnarp (Hogdal 1982, s. 30). Även en förändrad och mer positiv syn på naturen och behovet av mer lättskötta anläggningar var några av motiven för naturlika planteringar (Persson & Andersson 1986, s. 5). Naturens värde höjdes efter det stora byggandet i mitten av 1970-talet (Florgård & Schlyter 1985, s. 6).

Många praktiker ansåg dock att det nya sättet att bygga upp natur var emot traditionen, för "natur bevarar man och trädgård anlägger man" (Citat ur Gustavsson 1982, s. 73). Trots det blev naturlika planteringar en stark trend under 1980-talet, något som beskrivs närmare i följande kapitel.

Naturlika planteringars utveckling genom tiden

1980- talet

Den första litteraturen som behandlar ämnet "naturlika planteringar" är Perssons bok "Naturlika grönområden" och Gustavssons "Natur-lik grönnytor i parker och bostadsområden", båda från 1981.

Persson skrev att de naturlika planteringarna var det nya sättet att bemöta den nya tidens krav på utformning av bland annat bostadsområden. De grönytor som uppkom under 1960 och -70 talen var till största del stora gräsmattor som inte uppfyller de boendes krav, hävdade Persson. Han menade att utformningen inte var anpassad för ändamålet och underhållet var för dyrt. Därför kunde naturlika planteringar vara ett alternativ, även om formerna för skötsel och underhåll ännu inte var utredda vid den tiden. De ekologiska principerna i att utnyttja ståndort och succession hade tidigare använts i parker och trädgårdar (Persson 1981, s. 11).

I "Natur-lik grönnytor i parker och bostadsområden" beskrev Gustavsson det nystartade forskningsprojektet inom området. Rapporten vände sig till projektörer och anläggare. Motivet till att forska i ämnet beskrevs vara att hitta former för bättre boendemiljöer till ett rimligt pris. Naturlika områden motiverades ofta av att skötselkostnaden inte var hög efter etableringsfasen (Gustavsson 1981).

I samband med den så omfattande nyproduktionen av bostäder som genomfördes under 1950, -60 och -70 talen gjordes även många grönytor. 1981 redovisar Gustavsson en sammanställning av vegetationstyper på anlagda grönytor under 1935-1970. Sammanställningen visar att buskage är flitigast använt, buskage som är både ensartade och har ett högt skötselbehov. Detta jämförs med

B7: Pelarsal i Västra Berga Helsingborg.

naturlika grönytor som är både mångdiversifierade och lättskötta. Naturlika planteringar ansågs då vara ett bra sätt att få ner skötselkostnaderna och skapa gröna och varierade miljöer enligt Gustavsson (1981, s. 114).

1982 skrev Hogdal "I naturen tänks inga tankar" i tidningen Arkitektur. Artikeln belyser och beskriver forskningen som Gustavsson och Persson gör på SLU Alnarp. Hogdal menade att projektet är genomtänkt, men för att härma naturen krävs det en och annan tanke. Ett otränat öga kan ha svårt att skilja sly i vägkanten mot naturlika planteringar, ofta med en större variation än naturen själv lyckats åstadkomma, tycker Hogdal. Att de naturlika planteringarna skulle ta över finparkerna är inget

B8: Bild över nyanlagda Bulltoftafältet i Malmö från 1985.

Hogdal oroar sig över, snarare problemet med att underhålla det som redan finns. Hogdal skriver om hur husarkitekter gärna såg att renässansparkernas tankar återkommer, vilket syntes i tävlingar under 1980-talet. Verkligheten såg annan ut. Hogdal menar att anläggande av parker och bostadsområden avgjordes av vilken maskinpark kommunen eller företaget hade. Det var ekonomin som styrde, och en dyr skötsel var inte eftertraktat. Det resulterade i att stora gräsytor skapades för att de är lätta att sköta. Vilken typ av skötsel området har bestämmer sedan i sin tur användningen. Grönområden betalar sig inte på annat sätt än, som Hogdal skriver, "dess intäkter är något så obestämt som glädje och utbyte". Det gjorde att motiven för skötsel endast motiverades av planverkets

rekommendation om antal kvadratmeter parkmark per lägenhet. En lösning på problemet kunde vara naturlika planteringar avslutar Hogdal sin artikel 1982.

Begreppet naturlikt ansågs vara begränsat och entydigt enligt många, skriver Gustavsson 1982. Han syftar då på gemene man, som då inte insett vilket kapacitet det finns i begreppet. Fram tills Gustavssons bok 1982 fanns naturlika planteringar i Sverige i Helsingborg, då i form av friväxande dungar och ängar. Ingen hade ännu sett kapaciteten. Ju längre tiden går, ju fler möjligheter finns för planteringen – med åldern blir växterna mer friväxande och skötseln minskar, enligt Gustavsson. Han menade att man bör se till platsen,

förutsättningarna är inte de samma på alla platser. Åkermarken kring Uppsala går inte att jämföra med skogslandskapet kring Katrineholm, för att nämna ett exempel. Gustavsson konstaterade att 60 procent av Sveriges bebyggelse låg på åkermark under mitten av 1970-talet, och där saknades områden för rekreation och lek. Gustavsson menade därför att integrationen av grönt i bostadsområden är viktigt för avkoppling, lek och variation (Gustavsson 1982, ss 73 - 76).

I debatten kring naturlika planteringar skriver Bosch-Willebrand ett inlägg om att de naturlika planteringarna inte får ta över, utan att de borde ses som ett komplement till våra kulturlandskap, odlingar och trädgårdar (Bosch-Willebrand 1985).

”Brett genombrott för naturlikt” var en artikel Bengt Persson skrev 1985, enligt honom hade redan många naturlika parker anlagts och sättet att arbeta gav många möjligheter och användes av många ute i landet (Persson 1985).

Gustavsson skrev 1985 den mycket använda ”Miljökatalogen; Handbok i skötsel av naturlika planteringar”, den första och enda som behandlar ämnet skötsel. Häftet ger instruktioner till hur planteringar kan tas om hand över åren. Grafer visar hur de första tio årens skötsel borde vara mer intensiv med ogräsbekämpning och amträdsavveckling. Efter hand bör insatserna minskas och koncentreras kring gallring och röjning.

Persson & Andersson gjorde under 1980-talets första hälft en undersökning om de naturlika planteringarna i Sveriges kommuner. Resultatet visade att 60 % av kommunerna hade naturlika planteringar, oberoende av kommunens storlek. Naturlika planteringar var mer förekommande i kommuner där det fanns en bra organisation kring parker och parkskötsel (Persson & Andersson 1986, s. 2).

I undersökningen valde Persson & Andersson att fråga efter ”landskapsplantor i större antal” (Citat Persson & Andersson 1986, s. 2), då de tidigare funnit att många var negativa till begreppet naturlika planteringar. I undersökningen hade man utgångspunkt i att naturlika planteringar främst användes som vindskydd i slättbygder. Resultatet visade emellertid att det fanns naturlika planteringar i skogsbygder också. Skyddsplanteringarna visade sig bara vara 50 %, den andra halvan planteringar utgjordes till största del av parkplanteringar (40 %). De sista 10 % naturlika planteringar fanns bland annat på områden som bostadsgårdar och skolgårdar. Siffrorna visar att hälften av planteringarna används som rekreatiomsområden, vilket gör det viktigt att ta hand om dem (Persson & Andersson 1986, ss 2-3).

De naturlika planteringarna som fanns i Sverige under 1980-talet visade sig till stor del vara långsmala och utsträckta. Detta kan med stor sannolikhet hänga ihop med skyddsplanteringarna som ofta finns som längre och smala enheter (Persson & Andersson 1986, s. 5).

Ett problem som undersökningen belyste var att utformningen av de naturlika planteringarna var liknande över hela landet. Persson & Andersson beskriver det med ”ord som bristande variation och stereotypa förslag” (Citat Persson & Andersson 1986, s. 5). Variationen i planteringar styrs förstås redan i projekteringsstadiet, men skötseln är avgörande för hur planteringen utvecklas. Undersökningen visar även att 70 % av planteringarna har en artvariation på högst 10 arter. 10 arter kan i sig vara tillräckligt, men dessa tas oftast från ett begränsat utbud. Av dessa 10 arter är stor del amplantor, buskar och täta brynplanteringar, vilket ger de flesta planteringar ett likartat utseende. Buskar gör det svårframkomligt under uppväxttiden, amplantor måste beräknas med att tas ned innan de blir för

stora (Persson & Andersson 1986, s. 5-6).

Forskningsprojektet ”Naturlika grönytor” utvärderades av Koinberg och Stenmark 1987, en utvärdering som publicerades som en skrift. Resultatet av utvärderingen visar att enligt utvärderingens egen undersökning var medvetenheten för naturlika planteringar stor hos projektörer, förvaltare och entreprenörer. De kom även fram till att skyddsplanteringar var det vanligaste sättet att anlägga naturlikt. Koinberg och Stenmark visade även på att skötselplaner mycket sällan gjorts vid projektering (1987, s. 17). De tillfrågade kommunerna i utvärderingen uppgav att de fått stöd av forskningen i sitt arbete med naturlika planteringar, men efterfrågade samtidigt mer kunskap om ekonomi i anläggande och skötsel (Koinberg & Stenmark 1987, s. 22). En annan slutsats som gjordes var att resultatet med planteringarna blir bättre om kunskapen hos skötselpersonalen är större. Kunskapsspridningen var ett internt problem enligt de tillfrågade kommunerna och kurser efterfrågades (Koinberg & Stenmark 1987, s. 21).

Sammanfattningsvis kan sägas att litteraturen från 1980-talet är idéskapande och inspirerande. Den mesta litteraturen propagerar för det positiva med att plantera naturlikt (Gustavsson 1987a; Gustavsson 1987b; Persson 1985).

1990-talet

Den litteratur som skrevs i ämnet under 1990-talet var begränsad, det är få källor som enbart handlar om naturlika planteringar. Detta till skillnad från 1980-talets gedigna lista med artiklar och debatter om hur bra det naturlika var och hur det skulle genomföras. Den litteratur som är skriven efter forskning i ämnet är baserad på erfarenheter.

Flera års studier i Furulunds fure redovisas i boken med samma namn av Gustavson och Fransson

1980 - talet
inspiration

1990 - talet
rådgivning

2000 - talet
ny riktning

2010 - talet
nytt intresse?

F4: Naturlika planteringarnas utveckling över tiden.

1991. Boken presenterar hur olika strukturer ser ut, och hur de skiljer sig åt. I studierna av skogen har man inventerat varje skikt och hur olika växter utvecklats under tiden. Det resulterade i skikttningsdiagram, där författaren identifierat olika typer av vegetation utifrån hur många skikt de har (Gustavsson & Fransson 1991, s.114). De olika typerna och klassificeringen har senare hänvisats till i andra källor, bland andra i Gustavsson och Ode 2001, s. 7, och Wiström 2009, s. 3.

Gustavsson (1993) skriver en artikel i tidningen Utblick Landskap om hur stilen utvecklades, där han menar att sättet att plantera naturligt var banbrytande just för tankarna kring dynamiken. En lärdom Gustavsson tagit med sig från forskningen var att planteringen av små träd mycket tätt snabbt ger möjligheter att välja hur gallringen görs senare utifrån vilka träd som utvecklats bäst. En annan fråga forskningen svarat på var om den biologiska mångfalden gick att öka på kort tid, en studie visade att fågellivet i naturlika planteringar ökat under 10 år. Bryn och ängar visade sig vara ett sätt att öka mångfalden ytterligare (Gustavsson 1993). Gustavsson hävdar att det speciella med planteringarna är att de ständigt är i förändring, de kommer aldrig att se likadana ut hela tiden. När artikeln skrevs 1993 menade Gustavsson att det för landskapsarkitekter finns ett intressant utvecklingsspår för framtiden (Gustavsson 1993).

En bok som använts av många i branschen är ”Det nya landskapet” av Gustavsson och Ingelög (1994). Boken är ett uppslagsverk för skapande av olika typer av naturkaraktärer. Vad gäller naturlika förhållanden så ges rådet att formgivning av stadslandskap med fokus på biologisk rikedom och plats för olika växt- och djurliv kan ge ett nytt landskapsuttryck. En teori är även att ”naturlika förhållanden i staden kan skapa nya stilar i landskapsarkitekturen” (Citat ur Gustavsson & Ingelög 1994 s. 111). Folkesson skrev 1996 om hur ett rikare landskap

kan skapas, med principer för hur Alnarps landskapslaboratorium kunde utvecklas. Folkesson betonar att vissa utgångspunkter är viktiga i omvandling av ett landskap; historien, landskapsestetiken, landskapsekologin och produktionen (Folkesson 1996, s. 16). Historien är viktig att ta hänsyn till, en ny plantering bör inte konkurrera mot befintliga, snarare borde de länkas samman. Vidare skrev Folkesson att ett öppet landskap är värdefullt i många fall, det ligger därför en utmaning i att inte förstöra de estetiska värden som redan finns. Landskapsekologin kan ökas genom nya planteringar, då fler habitat tillförs. Till sist menade Folkesson att planteringar borde anläggas så produktionen inte minskar, genom att uppta den bördigaste marken (1996, s. 16).

Under slutet av 1990-talet skrev Ritzell och Gustavsson en bok i ämnet anläggning av skogsbryn för att visa de positiva effekter bryn kan skapa. De menade att bryn kan berika landskap med blommande växter, det kan vara vindskyddande och det kan vara livsmiljö för djur (1998, s. 9). Att plantera naturligt i brynzoner förespråkas av Ritzell och Gustavsson då det ansågs att landskapet blivit mer och mer monotont. Många växter som är ljusälskande och som trivs i brynen har minskat, varför författarna ger en beskrivning av de positiva egenskaper bryn kan tillföra (Ritzell & Gustavsson 1998, s. 19)

1990-talets litteratur kan sammanfattas i att den är rådgivande och förklarande. I många av böckerna ges tips och råd för praktikern, inte minst i ”Det nya landskapet” av Gustavsson och Ingelög (1994).

2000-talet

Tätortsnära skogar är viktiga för människor som bor i städer, men frågan är om de tas om hand och förvaltas. Gröna fakta 2001:1 lyfte frågan. Författarna menade att satsningar på förvaltning har varit låg, men att nya tekniker kan vara till

hjälp för att skapa långsiktiga mål. GIS (Geografiska Informationssystem) och digitala visualiseringar menar de kan vara några sätt att öka kvalitén eftersom man får en bättre överblick (Gustavsson & Ode 2001).

Förvaltarens roll i Sverige är för liten hävdar Gustavsson 2003. Man kan jämföra med Köpenhamn och inte minst Amsterdam, där flertalet förvaltare är anställda just för att ta hand om den tätortsnära skogen och utveckla den. I Sverige fanns vid denna tid kommuner som inte hade en enda skötselplan med utvecklingstankar, utan som bara jobbade med underhållsskötsel. En viktig synpunkt som Gustavsson tar upp är att den urbana utvecklingen knappast minskar i Sverige, inte heller så minskar uppskattningen av att komma ut i skogen. För att människor även i framtiden ska kunna komma ut i naturen föreslås i artikeln att satsningar görs på närmiljöerna (Gustavsson 2003, s. 34-37)

Olsen uppmärksammar hur stadsskogar kan anläggas i en artikel 2009, där Amserdam Bos tas upp som bra exempel på hur en så kallad Heempark integrerats väl i sin omgivning (Olsen 2009).

Under den senare delen av 2000-talet tar forskare vid SLU Alnarp upp debatten kring naturlika planteringar, men då under namnet strukturrika planteringar. Wiström menade då att rekreationsmiljöer i staden efterfrågas allt mer, oaser i de hårdgjorda stenstäderna önskas av människorna. De menade även att planteringar i städerna idag är allt för enformiga och enkla (Wistöm 2009, s. 2)

Strukturrika planteringarna kan enligt Gröna Fakta 2009:5 erbjuda en artrikedom och en variation. Artikeln ger en inblick i hur naturlika planteringar har utvecklats sedan anläggandet under 1970- och 80-talen. Tor Nitzelius park vid SLU Alnarp anlades 1984, och i artikeln visas resultatet av hur

den ser ut efter 25 år. Det mest lyckade partiet är hassellunden. Päronsträden som tillsammans med oxel skulle utgöra överståndare i en del av parken hamnade efter i etableringsfasen och har sedan dess inte utvecklats mycket, vilket däremot lönnen gjort. Författaren menar att den välutvecklade strukturen som etablerats i Tor Nitzelius park kan förklaras av att huvudarterna för varje skikt dominerade redan i planteringsskedet. Täta planteringar har gjort att krontaket pressats uppåt och gett plats för undervegetationen att utvecklas utan konkurrens (Wiström 2009). För att skapa en lyckad skiktad plantering bör man sätta samman en plantering utifrån hur ljus- respektive skuggtåliga växterna är, en tanke författaren hämtat ur Gustavsson och Ingelög (1994, s. 218).

Under de senare åren har studentarbeten inom ämnet naturlika planteringar gjorts på SLU. Ewald skrev 2008 om förbättringsförslag till Lomma Söderparks naturlika planteringar och Källens Eldstig gjorde 2007 en undersökning i hur naturefterliknande naturlika planteringar var. Ett par år senare gjorde Johnsson ett förslag till utvecklingsprinciper för naturlika dungar och ridåer (2011).

För att sammanfatta 2000-talets tankar kring naturligt kan sägas att debatten har tagits upp igen. Det pekas på att förvaltningen är för liten (Gustavsson & Ode 2001, Gustavsson 2003) och att det finns positiva egenskaper i strukturrika planteringar (Wiström 2009).

2010-talet

Vid 2012 års början har inte mycket litteratur publicerats i ämnet naturlika planteringar och grönytor.

Boverket skriver i *Plats för trygghet* (2010) om att naturlika planteringar kan uppfattas vara otrygga om de inte går att se igenom och om de ser skräpiga

ut. En rekommendation från deras sida är att göra de naturlika planteringarna mer genomsiktliga. Det kan innebära att exempelvis banta buskskiktet och att anlägga traditionella perennplanteringar, vilket ger ett ordnat och mer tryggt intryck. Det naturlika uttrycket riskerar dock att försvinna om allt för många skikt försvinner.

I en artikel från 2011 skriver Heyman och Henningsson och Gunnarsson om att konkurrensen om de tätortsnära skogarna har ökat. Frågan de ställer är hur rekreation och biologisk mångfald påverkas av skötsel av naturen. Författarna skriver att röjning av buskar och mindre träd ökar andelen människor som rör sig i området, samtidigt som studier visar att buskskiktet är viktigt för fåglar. En genomförd studie visar att en mosaikröjning (50 procent röjning av buskar och mindre träd) hade minst påverkan på fågelantalet, medan parkröjning (90 procent röjning) visade sig ge en stor negativ påverkan på fågelantalet (Heyman, Henningsson & Gunnarsson 2011, s. 4). En annan studie som redovisas i artikeln undersöker hur människor ser på röjning av olika ytor. De ytor med mycket buskskikt var inte speciellt omtyckta av människorna i studien. Om man däremot talar om för människor varför insatser görs på just det sättet, till exempel sparar buskarna för fåglarnas skull är toleransen högre (Heyman, Henningsson & Gunnarsson 2011, s. 6).

Sammanfattningsvis har få källor behandlat ämnet under det tidiga 2010-talet då denna uppsats skrivs. De ovan nämnda källorna visar på hur tryggheten i planteringarna och den tätortsnära naturen är viktig. Om det är signifikant för detta årtionde får framtiden utvisa.

3.2 De viktigaste teorierna i litteraturen för en lyckad naturlig plantering

Naturlika planteringar kan anläggas utifrån många olika teorier. Här redogörs för de, enligt mig, viktigaste teorierna.

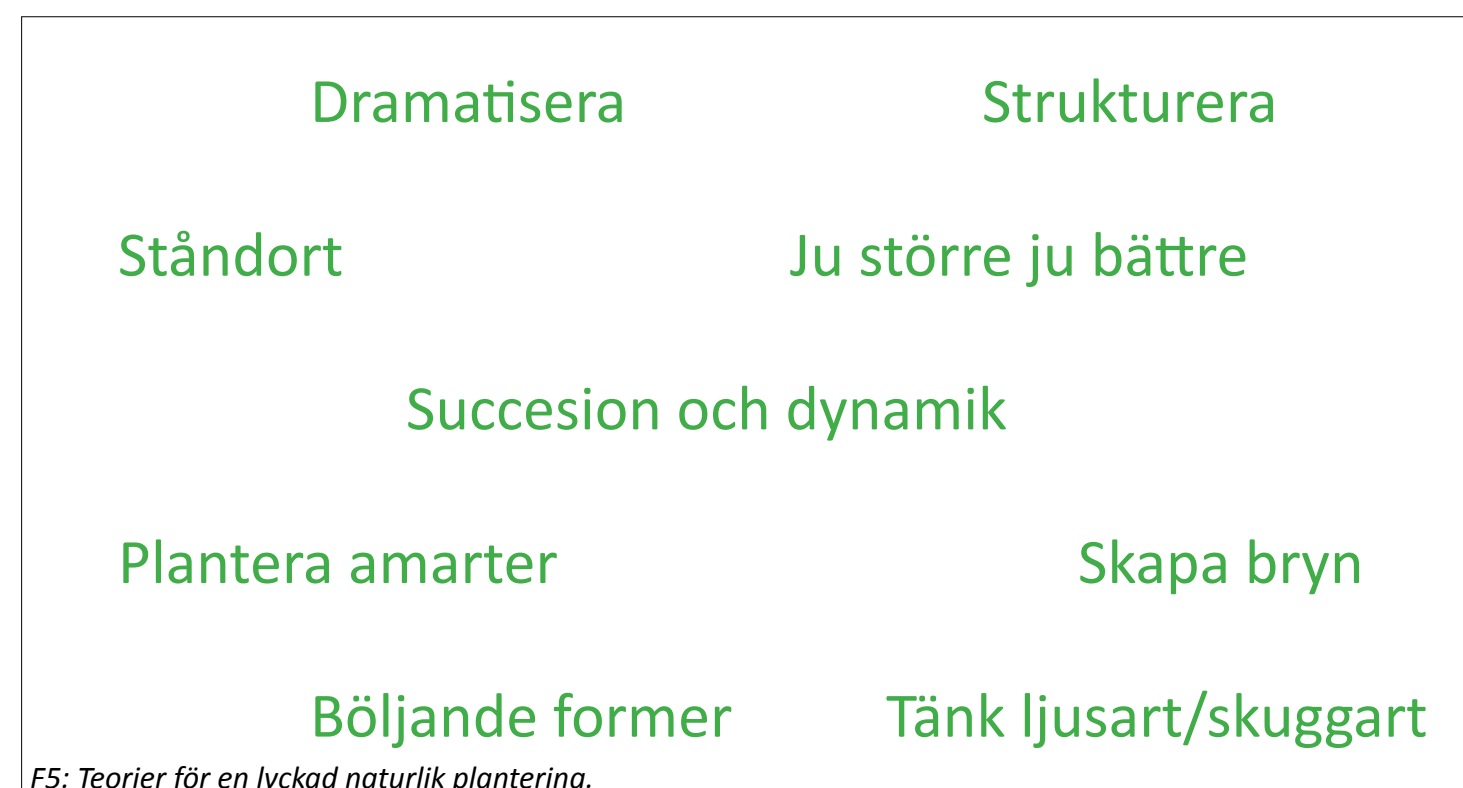
Ståndorten. Tas hänsyn till den specifika platsens förutsättningar vad gäller klimat och väderstreck kan rätt växt planteras på rätt plats (Persson 1981, s. 8)

Succession och dynamik kan utgöra grundtanken i skötsel och förvaltning. På så sätt tas hänsyn till växtens egen utveckling och tillväxt, ett dynamiskt synsätt som tillåter att förändras med tiden (Persson 1981, s. 8-10).

Genom att anlägga **bryn** förstärks inte bara naturkänslan, det biologiska värdet ökar. Många arter av både djur och växter trivs i brynen. Brynen är det första man möts av i en naturlig plantering, det blir därför viktigt att det är inbjudande (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 104). Brynenetablering behöver inte vara heltäckande runt hela planteringen för att fylla sin funktion. Ett uppluckrat bryn med blommande växter kan både öka tryggheten och dessutom bidra med habitat för olika arter (Boverket 2010).

Våga dramatisera i planteringen, med mjuka och böljande övergångar (Gustavsson & Ingelög 1994, ss 104-109). Det skapar ett överraskningsmoment som människor uppskattar (Gustavsson 1982, s.79).

Ju större plantering ju bättre. Om planteringen är mer än 10 meter bred, ges möjlighet att skapa både bryn och innerbestånd. Är bredden smalare än så kan planteringen ses som ett tvåsidigt bryn (Gustavsson 1981, s. 82). Inre rum i planteringen

F5: Teorier för en lyckad naturlig plantering.

kan vara trevliga att promenera igenom, eller användas för lek, då måste planteringen vara bredare än 15 meter. Vill man skapa en skogskänsla behöver bredden vara 60-70 meter (Persson & Andersson 1986, s. 5). Andra positiva egenskaper som kan uppnås om storleken på planteringen ökar kan vara att fler brukargrupper nås, skötselnivån blir lägre och djurlivet kan stärkas (Gustavsson 1982, s. 79).

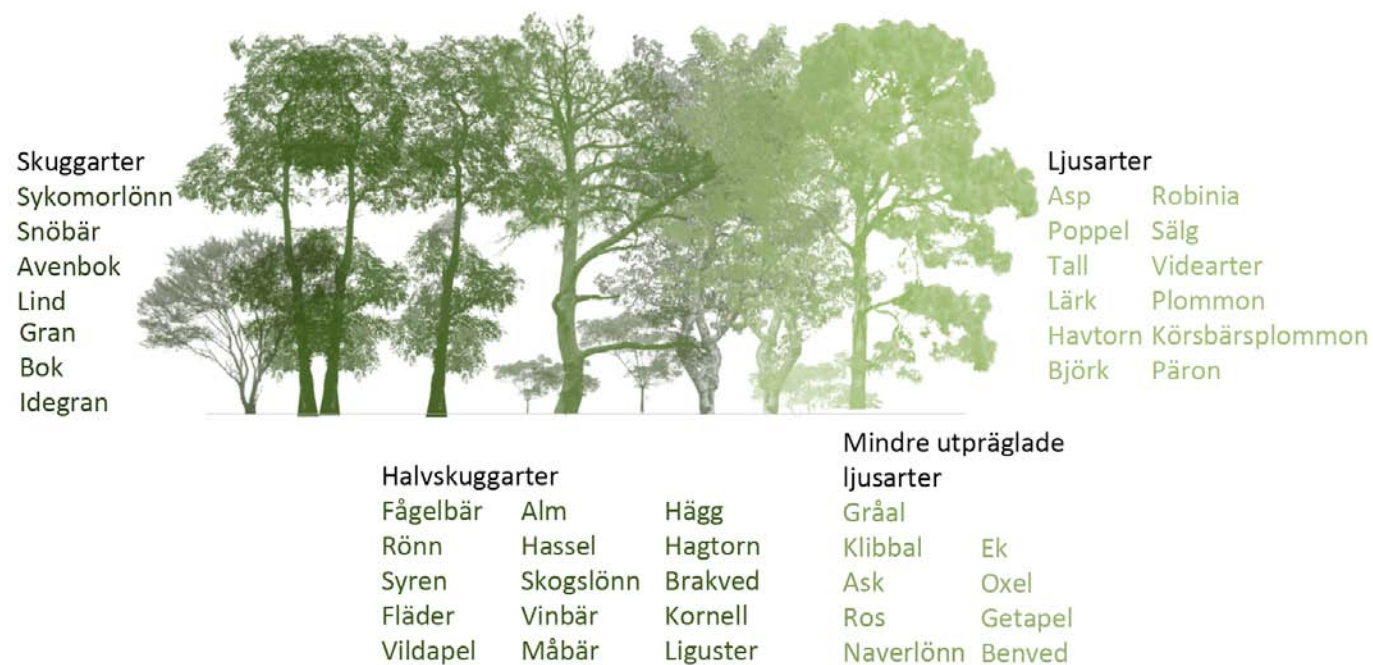
Böljande former. Stigar ska helst inte se anlagda ut, och vegetationen får inte se planterad ut (Grahns 1991, ss 27 – 29). Ett sätt för att uppnå detta kan vara att redan från början skapa en variation i planteringen. Särskilt om man tror att planteringen inte kommer skötas väl. En stark variation byggs då in naturligt (Persson & Andersson 1986, s. 7). Böljande former och mjuka övergångar till det omgivande landskapet är ett annat tillvägagångssätt för att planteringen inte ska se planterad ut (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 105).

Skapa struktur. Olika strukturer i vegetationen ger möjlighet att skapa mångfald, både biologiskt och upplevelsemässigt. Fåglar gynnas av välutvecklad skiktning. En ökad struktur ger även en stabilitet mot växtsjukdomar och förändringar i klimat och omgivning. Även en varierad topografi kan skapa struktur i höjdlägen och även bidra till en starkare naturkänsla (Gustavsson & Fransson 1991, ss 113 – 121; Wiström 2009, s. 4).

Artvalet är viktigt att tänka igenom, och anpassa till ståndorten och hur man tänker sig att uppbyggnaden av planteringen ska se ut (Persson, 1981 s. 17). Vill man att planteringen ska kunna vara en pedagogisk läroplats för exempelvis skolklasser är det bra att använda inhemska växter, för att visa på hur det ekologiska systemet ser ut (Gustavsson 1982, s. 82).

Tänk ljusart och skuggart. Ljusförhållanden i planteringen är viktigt att tänka igenom. I de ljusare delarna av en plantering, i brynen och i det

F6: Illustration över ljus- och skuggarter. Gjord utifrån Gustavsson och Ingelög 1994, s. 218.

övre trädskiktet planteras med fördel växter som trivs i ljusare förhållanden. Innerbeståndets växter bör vara mer skuggtåliga växter (Gustavsson 1985, s. 4; Gustavsson & Ingelög 1994, s. 218).

Amträd kan hjälpa planteringen att sluta sig lättare och ge volym under de första åren. Ett amträd är ett träd med pionjär karaktär, det vill säga den växer snabbt i början och etablerar sig fortare än andra arter. De har en ganska kort livslängd och bör tas bort efter fem till tio år. Exempel på amträd är al, lärk och arter från poppel- och salix-släktena (Gustavsson 1985, s. 3).

Planteringenens huvudträd kan under uppbyggnad av en plantering få skydd av amträd. Efter hand rättas buskar och andra träd efter huvudträdet. Vilket som är huvudträdet är bra att välja i planeringen, men kan även väljas efter hand när man ser vilken art eller vilka individer som utvecklats bäst (Gustavsson 1985, s. 4).

Olika strukturtyper i naturlika planteringar

En naturlig plantering kan klassas på olika sätt och av olika karaktärer. Gustavsson och Fransson 1991 är en källa flera andra hänvisar till för att klassa olika typer (Gustavsson & Ode, 2001, Wiström 2009), varför även jag i denna uppsats väljer detta system.

Gustavsson och Fransson beskriver olika vegetationsstrukturer utifrån hur många skikt de här. Klassificeringen nedan är hämtat i sin helhet från Gustavsson och Fransson 1991, sidorna 113-114.

Enskiktade bestånd – Kan vara ljusa eller mörka och liknas vid en pelarsal och har oftast ingen undervegetation.

Tvåskiktade bestånd – Består både av solitärer och enstaka undervegetationsgrupper av träd eller buskar. Mellanskiktet med träd eller buskar kan

vara mer eller mindre utvecklat.

Treskiktade bestånd – Här finns träd av olika ålder. Buskskiktet kan vara något eller väl utvecklat.

Mångskiktade bestånd – Kan bestå av svaga och regelbundet fördelade individer eller ett bestånd där undervegetationen är grupperad och mosaikartad.

Lågbestånd – Gräs eller högrörter dominerar denna typ. Träd kan finnas med. Kan karaktäriseras av att vara lundartad eller snårartad.

3.3 I praktiken – hur fungerar de naturlika planteringarna idag?

Genom samtal med stadsträdgårdsmästare och/eller ansvariga i fem kommuner har jag undersökt hur de ser på begreppet naturlika planteringar idag samt hur de upplever att de befintliga planteringarna fungerar.

Avsnittet redovisar sammanfattat det viktigaste från de samtal som gjorts. Frågorna i sin helhet finns i bilaga 1. Jag har samtalat med:

- Lars-Erik Kravfe 2012-02-22, stadsträdgårdsmästare i Örebro kommun,
- Tomas Lindvall 2012-02-27, stadsträdgårdsmästare i Enköpings kommun
- Lars Johansson 2012-02-29, stadsträdgårdsmästare i Uppsala kommun,
- Britten Lööv, 2012-03-01, landskapsingenjör i Västerås kommun,
- Ragna Pehrson 2012-03-01, landskapsarkitekt på MälArk AB i Västerås,
- Poa Collins 2012-03-08, stadsträdgårdsmästare i Täby kommun,
- Cecilia Lundin 2012-03-08, jägmästare i Täby kommun,
- Stefan Markström 2012-03-08, parkansvarig i Täby kommun

Samtalen handlade bland annat om hur de olika kommunerna tar hand om sina naturlika planteringar, vilken status de har, var de ligger i staden och om och hur de har integrerats i omgivningarna.

Läget i staden

Var de olika planteringarna finns rent geografiskt i staden skiljer sig åt. I Örebro, Täby och Uppsala finns de flesta i utkanten av staden, som skyddsplanteringar mellan vägar och bostadsområden. I Västerås och Enköping finns planteringar både närmare stadskärnan och längre ut, både som mindre och större enheter. I Enköping tror Lindvall (2012) att tanken från början att skapa vindskydd i stadens ytterkant, men staden har växt utanför de gränserna.

F7: Illustration över planteringars olika lägen i staden.

Planteringarnas status

De naturlika planteringarnas status varierar från kommun till kommun, men det är bara i Enköping som de bedöms vara av god kvalitet – det vill säga planteringarna fyller sitt syfte, är av god vigör och används av medborgare för exempelvis lek eller rekreation.

De flesta andra kommuner uppger att statusen har minskat i och med minskande ekonomi för förvaltning och skötsel. Viljan att ta hand om planteringarna finns dock där, men pengafrågan verkar vara styrande.

Kravfe säger att de planteringar som finns i Örebro fått mindre och mindre status ju längre tiden gått. Han säger att de hade behövt en skötsel. Något som det idag, och inte tidigare heller, finns pengar till.

Munksundet och Korsängen är två lyckade och väl fungerande planteringar i Enköping, enligt Lindvall.

I Uppsala är skötseln låg på planteringarna och därmed även statusen låg. Det finns en ambition att uppmärksamma det östra stadsrandstråkets planteringar och skapa en målbild för området.

Längs Köpingsvägen i Västerås finns kommunens mest väl fungerande naturlika plantering, som dessutom nyss gallrades för att även i fortsättningen kunna fungera som rekreativsmiljö.

Naturlika planteringar som element i stadsmiljön

De flesta kommuner är positiva till naturlika planteringar. Enligt Krafve i Örebro behöver de anpassas efter platsen, så att de inte ser risiga ut om de är nära centrum och så de inte skuggar närliggande bostadshus. I Enköping resonerar Lindvall om att planteringar av det här slaget kan vara en del av en god grönstruktur. Det ger en möjlighet att skapa skog i staden, och även skapa intressanta differentierade miljöer som kontrast till andra parkmiljöer, som till exempel fickparkerna som finns i Enköping.

I Uppsala skulle Johansson gärna använda sig av metoden att plantera naturlikt för att bygga upp nya områden eller läka ihop gamla. Vid nya väg E:4 finns i Uppsala en ny naturlig plantering som både kan fungera som rekreativsområde och bullervall. Johansson tycker att naturlikt kan fungera som motvikt mot trenden att allt idag ska vara stadsmässigt.

I Täby framhåller Collins att naturlikt är ett bra sätt

att skapa nya gröna ytor, men tänker samtidigt på att arbete med naturlika planteringar utmed vägar kan vara utsatt.

Planteringarnas anläggande

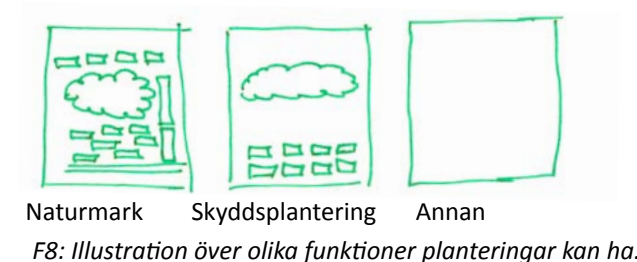
Många planteringar gjordes under epokens stora genombrott under 1980-talet, men i Enköping anlades även planteringar vid Vattenparken under slutet av 1990-talet. Även i Uppsala har man gjort plantering på senare tid, när väg E4 fick en ny dragning i stadens östra kant. Där gjordes bullervallsplanteringar med tankar kring struktur- och artvariation. I Västerås tillkom de flesta naturlika planteringar under projektet ”omställningsytor 1983”, där enformiga gräsmattor gjordes om till mer varierade miljöer.

I Örebro har man inte gjort några naturlika planteringar sedan början av 1990-talet.

Planteringarnas funktion och storlek

De allra flesta planteringarna i de kontaktade kommunerna är långsmala, och är ofta skyddsplanteringar.

I Täby, Västerås och Örebro är planteringarna nästan uteslutande långsmala skyddsplanteringar. Planteringarna fyller en funktion av att främst vara ett avskiljande element mellan väg och bostadsområden.

I Enköping är de naturlika planteringarna idag en del av en större grönstruktur och utgörs därför av större enheter mellan bebyggelse. I Uppsala finns planteringar med både varierande funktion och storlek. Lerdammsparken och Årstaparken är de större.

Målbilder med planteringarna

I Enköping har målet med planteringarna varit att skapa en grön infrastruktur, och dessutom att göra planteringarna så breda som möjligt för att kunna skapa inre rum.

I Västerås har målbilden varit att skapa stora planteringar, så de ge möjlighet för inre rumskänsla med växtmaterial i variation anpassat till respektive plats förutsättningar. Utifrån planteringarnas utveckling skulle man sedan kunna med hjälp av skötsel och gallring få fram olika karaktärer (Pehrson 2012).

I de kommuner där vegetationen skulle fylla en funktion av barriär och skydd från vägar har flerskiktningen varit viktig. Detta för att minska genomsiktligheten och för att växterna skulle ta upp så mycket partiklar och ljud som möjligt.

Växter i naturlika planteringar

Vid anläggandet av naturlika planteringar har i första hand inhemska arter använts. I Enköping och i Örebro har man mer än i de övriga kommunerna använt sig av en del exoter.

Planteringarnas uppbyggnad varierar mellan kommunerna. I Uppsala och Västerås finns tydliga bryn och innerbestånd. I Enköping, Täby och Örebro verkar ha varit en jämn spridning av växterna inom planteringen.

I Västerås har artvalet i första hand anpassats till marktypen medan man i Uppsala använt sig

av inhemskt material för att det var den rådande trenden.

Åtgärder under åren

Generellt verkar åtgärder ha gjorts en eller två gånger sedan anläggandet om man gör ett genomsnitt hos de tillfrågade kommunerna.

I Enköping och i Västerås har man upptäckt att vissa planteringar anlagts för nära tomtmark, och vegetation växt in på tomterna vilket man gått in och åtgärdat. Det ger onödigt merarbete för kommunen.

I Örebro har medborgare påpekat att större och högre planteringar skuggar tomten, så även där tycker kommunen att de planterat för nära tomter. En lärdom av detta är att skapa en gräsrand mellan tomt och plantering.

Att anlägga ängsmarker på hård lera har visat sig svårt i Västerås. Fältskikt har därför varit svårt att skapa i de naturlika planteringarna.

Integrering i omgivningen

På frågan om de naturlika planteringarna integrerats i omgivningen är det bara i Västerås och Enköping som det gjorts.

I Enköping har man jobbat aktivt med att integrera planteringarna i den närmaste miljön. Gångstigar har anlagts där människor trampat upp smitstigar, och gallring har gjorts vid entréer och gångvägspassager, även brynen har klippts vid tillfällen.

I Västerås har man enstaka gånger klippt upp stigar i ängsgräset i den stora plantering som finns längs Köpingsvägen.

Skötselplan och -program

I Enköping och Täby finns konkreta dokument för skötsel som efterföljs. I Uppsala finns en målbild som man utgår från skötseln av stråket längs väg E4. I de andra tre tillfrågade kommunerna saknas skötselriktlinjer.

För Lögarängen i Västerås fanns en skötselplan när den anlades på 1980-talet, men den används inte idag (Pehrsson 2012).

Framtidens förvaltning och utveckling

Idag saknas till stor del skötselplaner för de naturlika planteringarna, Enköping och Täby är de kommuner som uppger att de har dokument de använder för att kontrollera en löpande skötsel. I dessa dokument finns i båda exemplen målbilder. I Täby är skötseldokumentet nya men i Enköping har man använt sig av metoden länge.

Framtidens skötsel ser således ljus ut i både Enköping och Täby, där har man skötselhandlingar som är antagna av kommunen. I Enköping finns ambitionen att jobba med planteringarna, med hur mycket beror av resurserna. De andra tillfrågade kommunerna har varierande åsikter. I Västerås säger man att ekonomin är styrande, och om budgeten kommer öka kan pengar avsättas för gallring, annars finns inga framtida planer. I Örebro har man en idé om att sköta olika delar av staden (grönytorna) i femårsintervall. På detta vis jobbar man redan i Täby, ett sätt som hittills verkar fungera mycket bra.

Trygghetsaspekten har blivit viktigare för kommunerna på senare tid, speciellt i Örebro och i Uppsala har man märkt att den aspekten är viktig. För att göra genomsiktligheten större har man jobbat med att glesa upp brynen.

På frågan om kommunerna planerat att använda sig

av metoden att plantera naturlikt i framtiden svarar tre av fem att de gjort det eller kommer att göra det. Motiv som anges är för att skapa framtidens skog, byggnation på slättmark kräver vindskydd och för att skapa möten mellan nya bostadsområden och omkringliggande skog. Det uppges även kunna vara ett sätt att bygga framtidens gröna differentierade infrastruktur vid exploateringar.

3.4 Teorin mot praktiken

Påståendet från Boverket (2010), att buskskiktet gör det otryggt är ett argument som används av politikerna i Örebro. I Örebro har trygghetsfrågorna ökat markant de senare åren på grund av många våldtäktsfall. Krafve menar att det inte hjälper hur många buskar som än tas bort, problemen kommer kvarstå. Det handlar om frågor som borde lyftas till en helt annan nivå. Men att ta bort buskar är ett sätt för kommunen att visa att de rent praktiskt försökt öka tryggheten.

Även i Uppsala har Johansson (2012) försökt ta upp debatten om att tryggheten inte påverkas av andelen vegetation och skog i staden. Vid flertalet tillfällen har han använt sig av statistik som pekar på att de flesta våldsbrott i Uppsala görs på Stora torget, långt bort från skogar och mörka partier.

I Täby har det visat sig ha positiv påverkan på kommunens insatser när de informerat medborgarna om vilka åtgärder som ska göras och varför. Detta går i stil med det Gustavsson och Ode skrev 2001; att medborgardialog kan öka intresset för närområden och grönytor.

Samtalen visade att den vanligaste formen hos de befintliga naturlika planteringarna är långsmal, liknande en ridå. Detta trots teoretikernas råd om att planteringarna borde vara mer än 10 meter breda för att skapa rum och vara mer än tvåsidiga bryn (Gustavsson 1981, s. 82). Vad detta beror

på är oklart, men sannolikt var de platser där det passade att plantera naturlikt ytor där traditionella planteringar var svåra att etablera, intill vägar och liknande. Ett sätt att tackla problemet är att se de smala planteringarna som tvåsidiga bryn och arbeta utifrån den förutsättningen i både skötsel och eventuell kompletteringsplantering.

De flesta av kommunerna (utom Enköping) bedömer att de befintliga planteringarnas status har minskat genom åren.

Få åtgärder verkar ha gjorts genom åren, mycket till följd av en avtagande ekonomi (Krafve 2012, Johansson 2012). Teorins råd var att gallra ur amträd redan efter 5-10 år (Gustavsson 1985, s. 3). Planteringarna tenderar att se skräpiga ut idag, orsakat av amträd som vuxit sig kraftiga och hejdat utvecklingen hos andra växter.

Kanske hänger avtagande status och skötsel ihop? En oskött och ogenomframkomling plantering fyller inte sin funktion längre och kan se skräpig och ostädad ut.

3.5 Identifierade problem

De befintliga naturlika planteringar, som finns i de medverkande kommunerna, varken sköts eller värderas särskilt högt som grönytor. Planteringarna värderas högt av de tillfrågade personerna, men i nästan alla kommunerna var skötselbudgeten låg för dessa planteringar.

Ekonomin räcker oftast inte till för att ta hand om de befintliga naturlika planteringarna, även om de tillfrågade personerna gärna skulle vilja lägga mer tid och pengar på just detta (Löv 2012, Örebro 2012). Men om resurserna fanns, är då kunskapen tillräcklig för förvaltning och utveckling?

I de kommuner som deltagit i undersökningen har problem funnits med att planteringar försvunnit.

Ibland hela, ibland delar. Orsaken till detta har varit bland annat viljan av att ha reklamlägen, och planteringar som skuggat villatomter. Det kan ses som ett problem för fenomenet naturlika planteringar, för att metoden att plantera naturlikt ska fortleva krävs det att exempel på planteringar finns kvar.

Åtgärder som gjorts i planteringarna tenderar att minska det naturlika utseendet. Om gräset börjar klippas har det inte längre ett naturlikt utseende. Om buskskiktet tas bort minskar skillnaden mellan naturlig plantering och traditionell plantering, de olika skikten är viktiga för att ge det naturlika inslaget (Wiström 2009). Naturkaraktären riskerar att försvinna, men samtidigt kan man tänka sig att planteringar kan och får utvecklas åt olika håll. Huvudsaken är ändå att funktionen anpassas efter behoven.

De problem som finns i hanteringen av naturlika planteringar:

“Planteringarna värderas lågt”

“Ekonomin saknas för att ta hand om planteringarna”

“Kan en försvinna, kan fler försvinna”

“Åtgärder kan ta bort det naturlika inslaget”

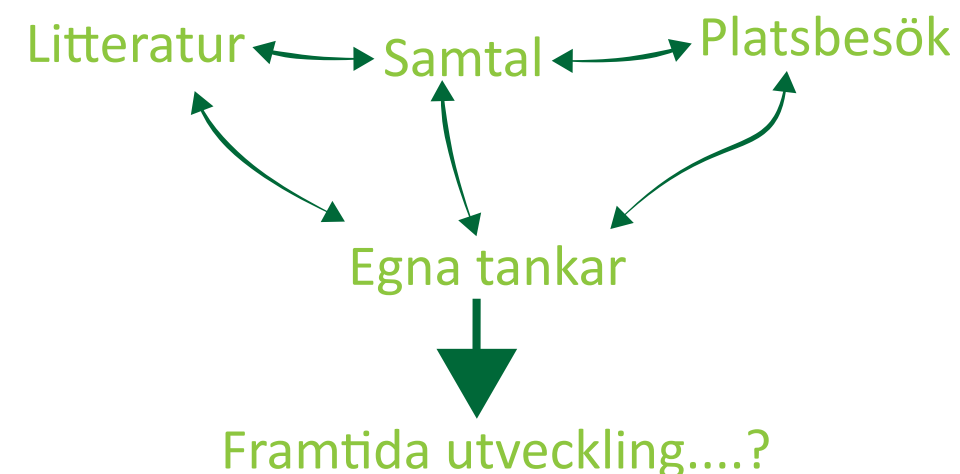
F9: Figur över problem i naturlika planteringar.

4. FRAMTIDA UTVECKLING – hur kan de befintliga naturlika planteringarna utvecklas?

"Skötseln och utvecklingen av planteringarna blir den nästa stora utmaningen" Citat av Persson 1985, s. 6

Med utgångspunkt i förstudien presenteras i det här kapitlet mina tankar kring hur framtidens utveckling av naturlika planteringar kan se ut. Genom att peka på åtgärder och ingrepp som kan vara till nytta för utvecklingen ger jag ett arbetsredskap och riktlinjer som kan höja värdet i planteringarna. I slutet av kapitlet presenterar jag mitt förhållningssätt till dessa utvecklingsmöjligheter i den fortsatta gestaltningen.

"Dagens utemiljö är ett resultat av gårdagens planteringar. Framtidens grönytor kommer också vara ett kvitto på hur vi väljer att utforma och förvalta dagens nya planteringar" Citat av Wiström 2009, s. 2.

F10: Illustration över olika funktioner planteringar kan ha.

4.1 Vilka värden finns i naturlika planteringar?

Kapitel 3 avslutades med identifierade problem, och det största verkar vara att intresset för naturlika planteringar är lågt hos allmänhet, politiker och även i viss mån förvaltare. För att visa på motsatsen och i ett försök att öka intresset beskriver jag här de värden jag ser i naturlika planteringar.

Värden i naturlika planteringar:

Dynamiken och den ständiga utvecklingen

Stora grönytor i städerna

Framtidsresurs

Varierad miljö

Naturligt är positivt

Biologisk mångfald

Oordnat kan vara bra

Rekreation

F11: Värden i naturlika planteringar.

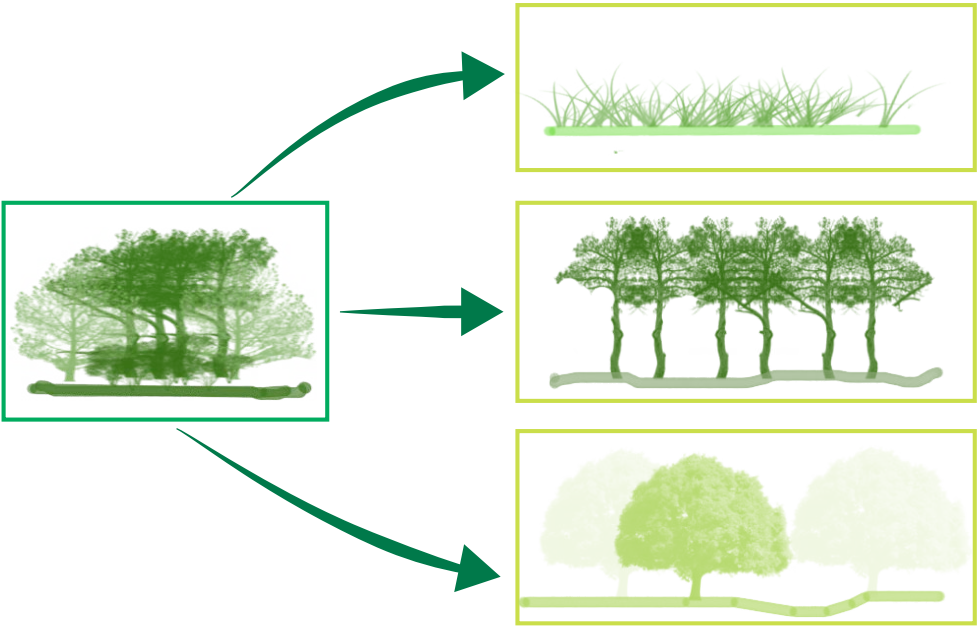
Dynamiken och den ständiga utvecklingen

En naturlig plantering är dynamisk, den är under ständig förändring precis som naturen runt omkring oss. En naturlig plantering ser aldrig likadan ut, den får utvecklas fritt. Det ger naturlika planteringar en särställning bland andra mer traditionella planteringar där man oftast behåller planteringarna i ett och samma stadium (Persson 1981; Wiström 2009).

Jag anser att det finns ett stort värde i att kunna följa till exempel ett träd utveckling över tid i staden. Det ger vår bild av den levande naturen runt omkring oss, till skillnad från stadens i mångt och mycket döda och hårda ytor. Vi människor är levande och utvecklas, kanske är vårt behov av levande ting runt omkring oss viktigare än vi tror?

Stora grönytor i städerna

I Boverkets skrift *Landskapets Upplevelsevärden* från 2007 har man kommit fram till att stora och orörda områden är något människor uppskattar. Förutom att leva upp till detta är naturlika

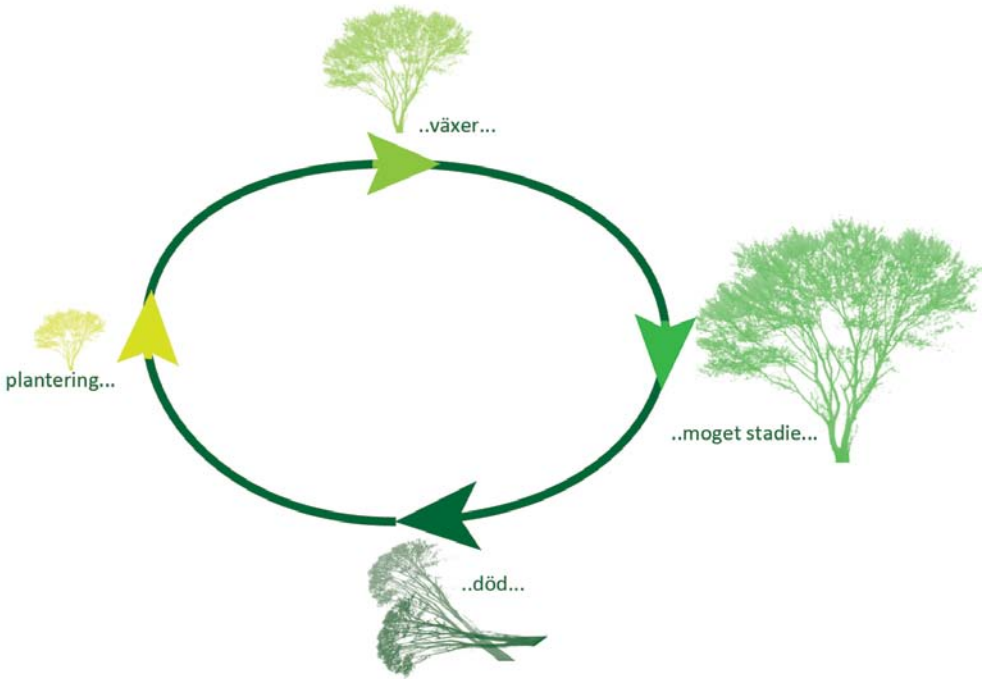
F12: Det finns många möjligheter i samma utgångspunkt.

planteringar en del av stadens grönstruktur (Lindvall 2012). Stora gröna lungor i städerna är värdefulla av många anledningar, bland annat för en biologisk mångfald (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 254).

Jag tror vi människor uppskattar det oändliga landskapet. Känslan av ett oändligt landskap är något som jag upplevt i några av de befintliga planteringarna jag besökt.

Framtidsresurs

En naturlig plantering kan ses som en resurs för framtiden. Flera av de befintliga planteringarna jag besökt befinner sig nu inne i staden till skillnad från planteringsstillfället då de befann sig i stadens ytterkant. Vad vet vi om 30 år? Vilka behov finns då? Genom att se naturlika planteringar som framtidsresurser finns möjlighet att skapa en stadsdelspark eller lekskog.

F13: Den ständiga förändringen ovan illustrerat i ett träd livscykel.

De naturlika planteringarna har alla möjligheter att förändras efter behov som finns. Från ett och samma täta bestånd kan olika typer av natur skapas; en pelarsal, ett buskbestånd eller en äng för att nämna några exempel (Gustavsson 1991, s. 113).

Visst kan man säga att en grönyta som kan anpassas efter nästan alla olika behov är den bästa planeringsresursen för framtiden?

B9: Känslan av oändlighet i den stora Årstaparken i Uppsala.

Varierad miljö

Med naturlika planteringar som en del av städers grönstruktur skapas en variation. Stora parker, orörd natur och finpark kompletteras av naturlika planteringar. De naturlika planteringarna bjuder även på en artrikedom (Persson 1981). En varierad miljö klassas av Boverket som ett av fyra upplevelsevärden som människor uppskattar i landskapet (*Landskapets upplevelsevärden* 2007, s. 19). Det gör naturlika planteringar värdefulla för både arter och människor.

Naturligt är positivt

Det som nämns som naturligt eller naturligt skapar ofta en positiv känsla hos människor (Andersson 2009, 2. 25). Det gäller även naturlika planteringar. Vi människor uppskattar en naturpräglad miljö enligt Boverkets *Landskapets upplevelsevärden* (2007, s. 19).

Vem tilltalas inte av en ängs- och hagmark? Eller av en lund? Och vem har inte lockats av produkter som skriker "naturligt producerad" eller "av naturen"?

Biologisk mångfald

I en väl utvecklad naturlig plantering skapas bra livsmiljöer för många typer av växter och djur. Planteringarna kan även ses som spridningskorridorer för olika arter i städerna (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 254).

En mångfald i djurlivet skapas då det finns många olika boplatser för djur. Som exempel trivs fåglar bra i täta buskage. Andra djur kan lockas av en hög diversitet av växter (Heyman & Henningsson & Gunnarsson 2011).

Oordnat kan vara bra

Miljöer där ordningen är ostrukturerad och mindre strikt uppskattas av människan (*Landskapets upplevelsevärden* 2007, s. 19). En naturlig plantering har som syfte att vara ostrukturerad och se oordnad ut, även om den är planerad och planerad (Wiström 2009).

Rekreation

I den varierade och naturpräglade miljö som naturlika planteringar kan erbjuda kan människor finna rekreation (*Landskapets upplevelsevärden* 2007, s. 13). Behovet av rekreation har ökat under de senare åren, människor vill komma bort från den hårdgjorda staden ut i en naturlig miljö. I de naturlika planteringarna finns möjlighet till detta även innanför stadens gränser (Wiström 2009, s. 2).

Sammanfattning av värdena

Sammanfattningsvis kan sägas att de naturlika planteringarna har flera värden, både biologiskt och kulturellt. Vi människor uppskattar det naturlika, vilket ger denna typ av planterande ett extra värde i form av rekreationsområden (Andersson 2009; Gustavsson & Ingelög 1994, s. 40; *Landskapets upplevelsevärden* 2007, s. 19). Biologiskt är planteringarna värdefulla för att skapa plats för olika växter och djur i staden, men kanske allra mest för att planteringarna har funnits under en längre tid och etablerat sig i vår omgivning.

Förutom de ovan nämnda värdena kan de naturlika planteringarna med ursprung från 1980-talet ses som en del av vårt gröna kulturarv. Detta då metoden att plantera naturligt sedan dess inte använts i större mått (Collins 2012, Lindvall 2012, Johansson 2012), vilket gör att de planteringar som finns i dag är värda att spara och utveckla för sin tids epok.

B10: Även en plats med mindre ordning kan ge chans till rekreation. Här ovan en skog med döda träd och grenar som fått ligga kvar.

B11 I en naturlig plantering trivs både växter och djur, det ger en biologisk mångfald. Att dessutom människor trivs i varierade miljöer skapar ytterligare ett värde.

B12: En naturlig miljö, en tilltalande öppna hagmark. En miljö som passar för rekreation.

4.2 Hur kan naturlika planteringar utvecklas?

När man inser vilka värden som naturlika planteringar har och kan ge, finns möjligheter att utveckla dem. Nedan beskrivs hur utvecklingen kan se ut med hänsyn till tio olika aspekter. De beskrivs utan någon inbördes rangordning.

Värdena kan förstärkas genom att...
... på det stora hela...

Utnyttja dynamiken

Se möjligheterna

Tänka långsiktigt

Se varje plats för sig

Ha användaren i fokus

Anpassning till den ekonomiska situationen

... rent konkret...

Skapa skikt för trygghetens skull

Tillföra blomning

Ta vara på de välväxta växterna

Öka den biologiska mångfalden

Utnyttja dynamiken

I teorierna bakom metoden plantera naturlikt är dynamik en av grundpelarna, det nämns tidigare i arbetet, bland annat i kapitel 4.1. Det dynamiska arbetssättet bygger på en ständig förändring (Persson 1981, s. 10).

Jag tror att de naturlika planteringarna kan leva vidare genom en satsning på dynamiken, så som det en gång var tänkt att man skulle jobba. Där amträäd hjälper planteringen upp, för att sedan avvecklas och lämna plats för andra huvudträd i planteringen. Under processens gång finns möjlighet att skapa ett öppet hagmarksliknande landskap eller ett mer slutet landskap som liknar en lund eller en pelarsal.

Rent praktiskt handlar det om att låta växter utvecklas fritt, och sedan ge dem en hjälp på väg. För att skapa en pelarsal kan man röja bort buskskiktet, för att skapa en hagmark väljs några välartade träd ut och buskskiktet är viktigt att spara.

Se möjligheterna

I naturlika planteringar finns oändliga möjligheter. Ett friväxande buskage och en äng med landskapsplanter kan med tiden förändras till en rekreationsskog, som exempel. Nya kombinationer kan växa fram med tiden, eller så görs insatser punktvís i en redan befintlig plantering för att skapa nya rum eller användningsområden (Persson 1981, s. 10).

Vid besök i olika naturlika planteringar har jag kunnat konstatera att det finns mycket som går att göra med små medel. Bara genom gallring kan exempelvis rum och lekplatser skapas, se bilderna här till höger.

De möjligheter som finns är många, det gäller att uppmärksamma dem. Möjligheterna kan sedan ligga till grund för en förändring av planteringen.

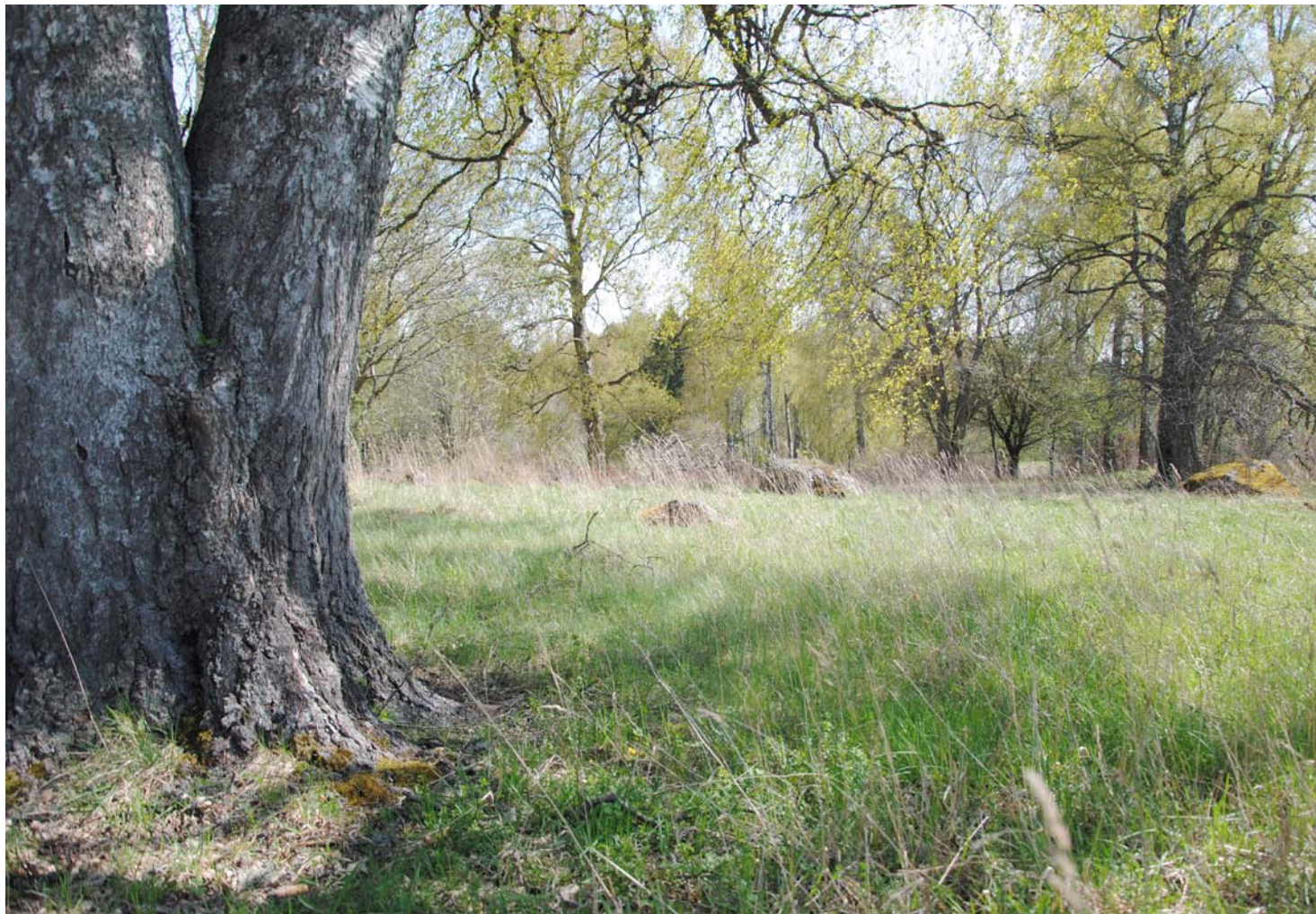

B13: Skogslek i naturlig plantering i Ekebydalen, Uppsala.

B14: Urgallrad dunge för att öka tryggheten i Ekebydalen i Uppsala.

B15: Ängs- och hagmarker i Uppsala. En bild som kan tjäna som målbild för framtidens naturlika planteringar.

F15: Illustration över hur långsiktigt tänkande kan fungera.

Till exempel kan fältskikt införas i ett buskskikt för att öka attraktiviteten eller så kan välutvecklade träd gallras fram ur ett buskage och skapa en hagliknande miljö.

Tänka långsiktigt

En naturlig plantering ser aldrig likadan ut, den förändras ständigt. Växternas förändring över tid är en tillgång man kan utnyttja (Persson 1981, s. 9- 13).

“Man projekterar början på ett skede. Inte en färdig produkt” Citat ur Persson 1981, s. 13.

Jag tror att det finns stor vinning i att tänka långsiktigt för att i framtiden ha naturområden i växande städer. En plantering i utkanten av staden kan på sikt bli ett viktigt område för rekreation, till exempel som park i ett bostadsområde eller som ströv- och lekpark. Planteringen är då redan uppväxt när bostäder eller annan byggnation uppförs på platsen, och är direkt stora rekreativsvärden.

För att tänka långsiktigt kan man upprätta skötselplaner med målbeskrivningar (Florgård 1989, s. 29). Genom att även specificera hur området är tänkt att fungera finns en vinning i att anpassa efter användare (Florgård 1984, s. 70-71). En upprättad skötselplan får dock inte ses som ett regelverk, utan måste kunna ändras under tiden, och varefter förutsättningar, användare och funktion förändras (Persson 1981, s. 36).

Se varje plats för sig

Varje plats är unik och har sina egna förutsättningar. Olika typer av planteringar, med olika funktion, kräver att skötseln anpassas för det (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 218).

Under mina platsbesök i naturlika planteringar har jag insett bredden av variation. Ingen plantering verkar vara den andra lik. Genom att se varje plats för sig och vilken tänkt funktion planteringen har, tror jag att de befintliga värdena kan ökas.

I praktiken kan man se till funktionen. En skyddsplanterings funktion är att skydda eller skilja. Här är det viktigt att tänka på att skapa täta enheter. Amträd med kort livslängd kan återskapas med stubbskott för att öka tätheten, om ljuset är tillräckligt. Likaså kan buskage förnygras och förtätas genom att skäras ner till marken för att växa upp tätt (Gustavsson 1985, s. 11-20).

En naturmark i stadsmiljö kan ses som ett mer parkliknande landskap, där ogräs och skräpighet inte hör hemma. En mer parkliknande anläggning med naturkaraktär kan göras mer attraktiv med genomsiktliga bryn och fältskikt. En lämplig skala på parken kan vara att anpassa trädens storlek efter husens höjd. Målbilden för ett område måste kunna förändras under tiden så att funktionen som rekreativområde kvarstår (Gustavsson 1985, s. 21-40).

Ha användaren i fokus

Människor uppskattar variationsrika miljöer med många arter, frihet och en chans till ostördhet (*Landskapets upplevelsevärden* 2007, s. 19).

Jag tror att de naturlika planteringarna kan leva upp till detta på många sätt, det är viktigt att tänka på vem eller vilka som kan ta del av den naturlika planteringen. För att de naturlika planteringarna

ska bli en ännu mer självklar del i vår grönstruktur måste de uppskattas av människorna i dess omgivning.

En naturlig plantering har ofta täta skikt, vilket på ett sätt gynnar djurlivet, men på ett annat sätt minskar genomsiktligheten och tryggheten för människor. En undersökning visade att genom att informera om varför det exempelvis behövs täta skikt för djurlivet gör att människor accepterar det (Heyman & Henningsson & Gunnarsson 2011).

Genom att fokusera på användaren ökar vinningen då området potentiellt kan bli mer attraktivt som exempelvis rekreationsområde.

Anpassning till den ekonomiska situationen

För att de naturlika grönområdena inte i framtiden ska värderas lågt krävs det att finns en kontinuerlig, om än extensiv skötsel. Idag finns inte någon skötsel alls i naturlika planteringar, på grund av för få resurser (Johansson 2012; Krafve 2012; Lindvall 2012; Lööv 2012).

Jag anser att problemet ligger i att naturlika planteringar värderas lågt, och på så sätt avsätts små resurser. Även om resurserna inte kan ökas, måste resurserna stå till grund för vilka insatser som är rimliga att göra. Det gäller att inte ta sig vatten över huvudet och satsa på för stora insatser om resurserna inte räcker. Goda exempel på hur små resurser räckt till insatser finns i Enköpings kommun. Där har man satsat på att anpassa planteringarna efter de behov som uppstått, till exempel har man anlagt en stig i en naturlig plantering i Munksundet (Lindvall 2012).

Skapa skikt för trygghetens skull

En rikare skiktning minskar uppkomsten av sly, vilket i sin tur ökar genomsiktligheten. Det kan ge en tryggare upplevelse (Wiström 2009, s. 16).

Vid mina platsbesök har jag upplevt att en rik skiktning ger en ökad naturupplevelse. Även om många grenar skymmer sikten skapas känslan av att vara ute i skogen, även om man är mitt i en stad. Jag har även konstaterat att det i många planteringar finns en stark uppkomst av sly som gör det både svårt att gå och se igenom, något som gör att känslan av otrygghet blir starkare. Genom en skiktning som gör det mer genomsiktligt och möjligt att gå igenom kan de naturlika planteringarna få ett större värde.

Ett väl utvecklat mellanskikt där buskträd som hassel, rönn, lind och lönn gynnas i röjning minskar sly. En del av de överstående träden kan tas bort för att släppa ner mer ljus till mellanskiktet, för att gynna utvecklingen ytterligare (Wiström 2009, s. 16).

Tillföra blomning

Blommande växter är omtyckta av människor, och kan skapa en hemkänsla och på så sätt öka attraktiviteten. Det ger även planteringen ett mer omhändertaget uttryck och kan uppfattas tryggare (*Plats för trygghet* 2010, s. 46).

Blommande växter tillförs genom plantering eller sådd av träd, buskar eller fältskikt. Fältskiktet anpassas efter ljusförhållanden - ljusarter i öppna delar och mer lundartade fältväxter i mer skuggiga lägen. Fältskikt är svårt att plantera innan träd och buskar vuxit upp och slutit sig till en tät krona. Under träd- och buskplanteringar lämpar sig i första hand lundväxter bäst. De är svåra att etablera på en plats som är öppen och kal, vilken en ny plantering är. Nu har lång tid gått sedan de flesta anläggandet av naturlika planteringar, vilket gör att det finns möjlighet att införa ett fältskikt (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 276-277).

Fältskikt införs lättast genom plantering av så kallade pluggplantor, det är små plantor som lättare

B16: En rik skiktning i brynet längs Munksundet i Enköping.

B17: Blommande växter ger positiva känslor.

B18: Ovan ses en dunge i Ekebydalen i Uppsala där välartade växter gallrats fram som huvudarter.

etableras än frösådd. Växter som lämpar sig för pluggplantering är myskmadra, jordreva, gulplister, ekorrbär, lungört och violer. Ett annat sätt att etablera fältskikt kan vara att lägga ut rhizom, underjordiska utlöpare. Denna metod lämpar sig väl vid etablering av vitsippa, liljekonvalj och ramsarter (Gustavsson & Ingelög 1994, s. 276-280).

Ta vara på de välväxta växterna

För de flesta planteringar har det nu gått mer än 25 år sedan de planterades. Träd och buskar har vuxit upp till ett mer vuxet stadium.

Vid mina besök i naturlika planteringar kom jag fram till att många planteringar var täta. I de täta bestånden fanns träd som utvecklats bra och som borde gallras fram så de syns bättre. Jag vill hävda att tiden då naturlika planteringar såg slyiga ut kan vara på väg att gå över, när träden växt till sig och övergått till ett mer vuxet stadium. Nu finns chansen att utveckla planteringarna till något mer än bara täta enheter.

Tätheten i planteringarna beror ofta på att amträden fortfarande står kvar, vilket gör att de tänkta huvudträden inte kunnat utvecklas ordentligt (Persson & Andersson 1986, s. 5-6). Det är nu läge att ta bort amträden för att ge en chans för några individer av huvudarterna att utvecklas.

För att få en bra succession kan man inventera planteringarna och se vilka individer som verkar trivas bäst i de givna förutsättningarna. De bäst utvecklade träden kan utses till huvudträd och dominera planteringen (Gustavsson 1985, s. 4).

Genom att utse huvudträd försäkras planteringen fortsatta utveckling. Detta kan rent praktiskt göras genom inventering och sedan gallra bort amträd och andra träd som inte utvecklats bra.

Öka den biologiska mångfalden

Biologisk mångfald kan vara en av grundtankarna för en naturlig plantering. En naturlig plantering har i allmänhet en stor biologisk mångfald (Wiström 2009, s. 2) och genom att ge förutsättningar för både växter och djur kan mångfalden ökas.

En ökad biologisk mångfald är bra för många arters överlevnad, men jag tror även att många olika växter och djur ökar naturkänslan. En ökad biologisk mångfald i de naturlika planteringarna kan således vara positiv både för arten i sig, men även för människors chans till rekreation i en naturlig miljö.

För att öka mångfalden av växter kan man plantera in fler arter och/eller gallra områden. Gallring kan göras så att inte endast ett fåtal arter dominerar planteringen - utan att de arter som finns i mindre antal kan få större plats. Djurlivet gynnas av olika skikt som ger diversifierade boplatser (Heyman & Henningsson & Gunnarsson 2011). Rent praktiskt kan mångfalden ökas i de naturlika planteringarna genom plantering av fler växter i olika skikt, till exempel inplantering av både träd, buskar och örter.

4.3 Slutsats – det viktigaste inför omgestaltningen

De förslag till utveckling som presenterats i kapitel 4.2 ges här en personlig kommentar, där jag visar de viktigaste utvecklingsförslagen som kan användas i kommande gestaltning.

Jag har tidigare konstaterat att värdet hos de naturlika planteringarna är lågt, vilket förklarar min hypotes om att “Naturlika planteringar tas idag inte om hand”. För att höja värdet har jag i kapitel 4.2 gett olika förslag på utveckling. Utvecklingen kan styras av dynamiken, möjligheter, användaren och ett långsiktigt tänkande. Man kan även tänka sig utveckling i ett mindre perspektiv genom införandet av blommande växter och öka den biologiska mångfalden. För mig är den viktigaste punkten att ha användaren i fokus. Efter mina platsbesök insåg jag att jag hela tiden letade efter spår av användande. Spår av användande tror jag kan vara till hjälp i arbetet att göra naturlika planteringar mer attraktiva att ta hand om.

Med användaren i fokus kan planteringarna bättre skötsel med brukaren i åtanke, vilket ger mer positiva brukare. Det kan i sin tur leda till att dessa grönområden uppmärksammas hos politiker. Finns ett tillräckligt stort intresse hos allmänheten kan man tänka sig att kommunen värderar och tar hand om de naturlika planteringarna bättre än idag. Kanske rent av planterar nya.

Det finns olika sätt att gestalta med brukaren i fokus, här kan tryggheten vara en stor del, men även att skapa vackra och tilltalande miljöer som man vill vistas i. I min fortsatta gestaltning kommer jag lägga stor vikt vid denna utvecklingsmöjlighet, jag tror att om man har många människor och brukare på sin sida kan saker och ting förändras.

Att se varje plats för sig kan kännas självklart, men något som tål att tryckas ytterligare på. Som utgångspunkt i gestaltningen kommer jag använda de befintliga planteringarna och ge ett förslag som kompletterar och förbättrar. Det blir ett avtryck och en anpassning för 2012 och ett förslag till hur planteringen kan komma att se ut i framtiden. Vi kan ju nu se vad som fungerat bra och bygga vidare på det.

För mig är det även viktigt att koppla tillbaka till de viktigaste teorierna för en lyckad plantering, som beskrevs i kapitel 3.2. Även i en fortsatt utveckling kan man ha nytta av att tänka på dramatisering, naturligt svängande former och ljus- och skuggarter, som exempel.

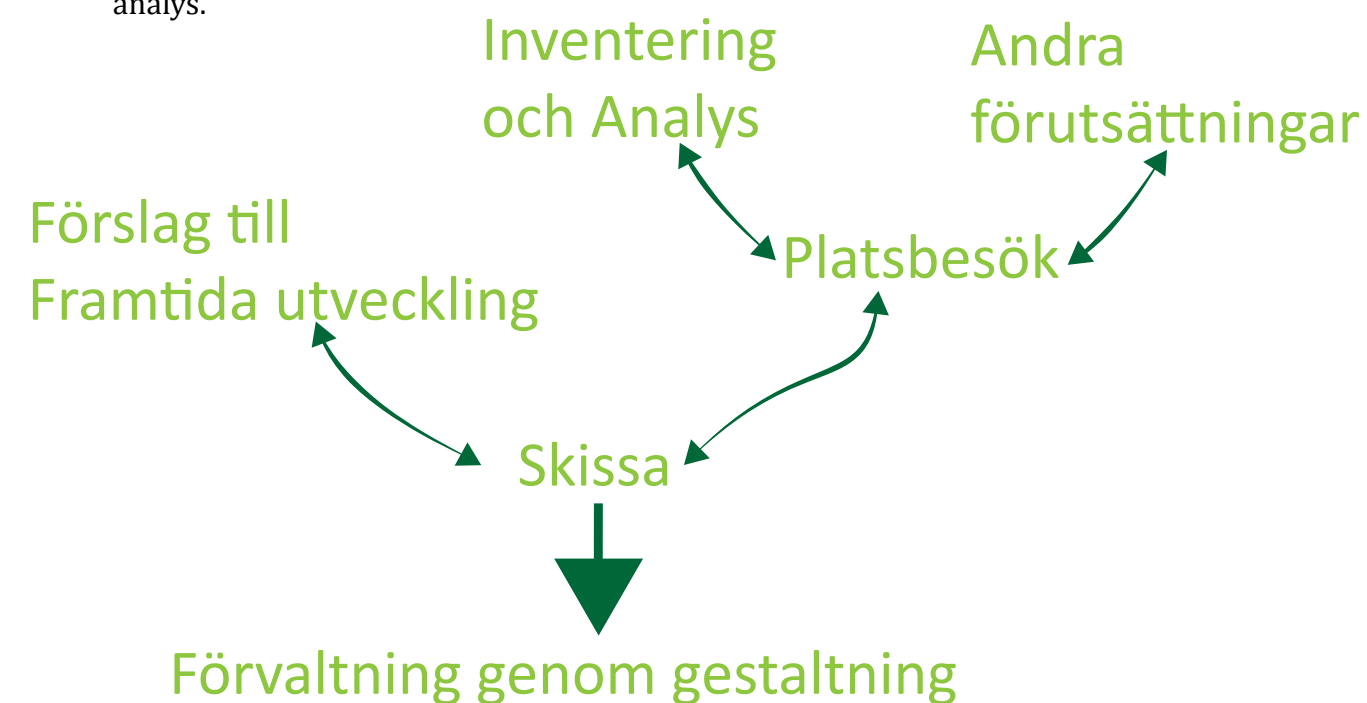
Jag personligen tilltalas av uppvuxna ängs- och hagmarker där genomsiktligheten är stor och stora träd skapar ett luftigt tak. De befintliga planteringarna idag har stor potential att bli den typen av miljö, med en urgallring av buskar och buskträd.

5. FÖRVALTNING GENOM GESTALTNING

– Förslag på hur befintliga naturlika planteringar kan bevaras och utvecklas

Kapitlet presenterar förslag på hur befintliga naturlika planteringar kan utvecklas för att även i framtiden fylla en funktion och ett värde. Tre olika planteringar i Mellansverige gestaltas med fokus på utveckling av karaktärer och anpassning till förutsättningar och brukarna.

Före gestaltningsförslagen redogörs objekturval, inventering och analys.

F16: Figur över hur arbetsmetoden för gestaltningen sett ut.

5.1 Mina mellansvenska exempel

De slutsatser jag kom fram till i kapitel fyra valde jag att tillämpa på tre befintliga naturlika planteringar. För att välja planteringar frågade jag de valda kommunerna i min förstudie, beskrivna i kapitel tre, var det fanns planteringar i de respektive städerna.

Jag besökte planteringar i Enköping, Täby, Uppsala, Västerås och Örebro. Vid mina besök studerade jag planteringarna och undersökte:

- Vilken yttre funktion har planteringen?
- Vilken inre funktion har planteringen?
- Vilken karaktär har planteringen?
- Vilken storlek har planteringen?
- Vilken potential till utveckling har planteringen?

Parametrarna ovan gav mig hjälp att kategorisera planteringarna för att hitta planteringar som var olika varandra och som jag bedömer har en potential för att utvecklas.

Efter att ha besökt många olika planteringar i de olika städerna gjorde jag ett urval, där jag valde planteringar av olika storlek och funktion i staden. Det var även viktigt att välja planteringar i olika städer i Mellansverige, för att visa på bredden av befintliga planteringar som finns i dag. I Täby har man idag en grönstrukturplan där naturlika planteringar tas upp, och i Enköping jobbar man aktivt med att förbättra planteringarna. Därför har jag valt att koncentrera min till planteringar i de övriga kommunerna, där det idag saknas program för skötsel och utveckling.

Genom att välja olika typer av planteringar för gestaltning visar jag hur utvecklingen beror av vilken typ av plantering det är. Det ger mig svaret på min fråga: *Ser utvecklingen annorlunda ut beroende av användning och brukare?*

Min gestaltning

Som nämnt i tidigare kapitel finns många sätt att utveckla de befintliga planteringarna. I det här kapitlet finns det jag resulterade i. Gestaltningen föregicks av platsbesök, inventering av växter och rum och analys av hur platsen kändes. Jag pratade även med de ansvariga i respektive kommun för att se om platsen hade några speciella parametrar jag behövde ta hänsyn till. Min målgrupp har varit boende i närheten av den valda platsen i alla tre gestaltningarna.

Långsmalt stråk i Örebro

Jag valde Långgatuparken i Örebro, ett långsmalt bälte som delar ett bostadsområde från ett industriområde. Parken används av boende i närheten för lek och rekreation. Parken valdes som exempel på hur en skyddsplantering i kombination med rekreationsområde kan fungera.

Trafiksituation i Västerås

Längs Lisjögatan i Västerås finns mitt andra exempel, där naturlika planteringar är belägna längs hela gatan för att förbättra trafikmiljön. En mindre del av gatan valdes för att visa på hur även små planteringar kan ge ett värde för omgivningen.

Naturmark i bostadsområde i Uppsala

Årstaparken i Uppsala är en park omgiven av bostadsområden och skola. Planteringarna i parken är avsedda som grönytor i bostadsmiljö, och är ett bra exempel på hur naturlika planteringar kan användas i parksammanhang.

5.2 Långgatuparken i Örebro

Inventering

Orientering

Långgatuparken ligger längs Långgatan i nordvästra Örebro, strax på väster sida om Svartåns inlopp i staden. Parken avgränsas i sydväst av bostadsområdet vid Långgatan och Trängkårsvägen och i Nordost av industriområdet Holmen.

I väst angränsar parken till parklandskapet kring Svartåns inlopp i staden, ett väl använt cykel- och promenadstråk. Mitt genom parken går en gång- och cykelväg som löper från bostadsområdena i söder, genom parken och Holmens industriområde och vidare ut mot villaområdet Vivalla.

F17: Översiktskarta över Örebro. Långgatuparken grönmarkerad.
Karta bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från maps.google.com

F18: Sverigekarta.
Karta bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från <http://geography.about.com>

Historia

Långgatuparken anlades som en barriär mellan bostadsområdet och industriområdet Holmen i slutet av 1980-talet. Tanken var att parken med ett naturligt utseende skulle skapa en visuell gräns mellan industri och bostad.

Den trädrad som finns längs Långgatan tillkom för att ge ytterligare en visuell gräns, men även för att försöka skapa mer parkkarakter.

Fotbollsplanerna och lekplatsen är resultat av efterfrågan från boende av lekmiljöer. Dessa delar sköts mer regelbundet som park, med klippta gräsytor och uppstammade träd.

Nulägesbeskrivning

Långgatuparken är 35 x 550 meter bred, omkring 1.92 hektar, och har idag tre tydliga delar:

- Öppen ängsmark med dungar
- Parklek med fotbollsplan och lekplats
- Tätt trädbestånd

Parkens del med äng och dungar är genomsiktig och öppen. Dungarna är mindre enheter och inte högre än två till tre meter. I dungarna växer ginnalalönn, hassel, syren och brynväxter såsom druvfläder, spirea och forsythia.

Den centrala delen av parken karaktäriseras av lek och fotbollsplaner. Här är gräset klippt och träden står solitärt i gräsytan. Några dungar finns även här.

Ett tätt träd- och buskbestånd finns i parkens västra del. Beståndet är relativt ensartat och domineras

B19: En bild tagen i det täta trädbeståndet. Här syns hasselknippen som står tätt.

av arter som hassel och ginnalalönn. Även stora partier av hägg och salix finns. Ett mindre antal ekar och lindar finns utspridda i beståndet. Brynet i söder skuggas av den rad av oxlar som löper längs hela Långgatan.

Genom hela parken löper en upptrampad stig, på sidan av det täta beståndet i väster och sedan vidare genom park- och ängslandskapet.

F19: Inventeringsplan för Långgatuparken.
Karta bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från Örebro kommun

B20: Här syns den anlagda lekplatsen i parken, omgärdad av klippt gräs och solitära träd. Till höger skymtar industriområdet. Bilden är tagen där den upptrampade stigen mynnar ut i parklandskapet.

Den tidigare planteringen är således uppdelad i tre delar, där den mittersta delen idag har en starkare parkkaraktär och inte efterliknar naturen så som var målbilden, då gräset är kortklippt och träden står solitärt.

Användning och funktion

Parken fungerar som rekreationsområde för boende i närheten. Parken skapar även en gräns mot industriområdet i norr.

Växtmaterial

Som nämndes ovan finns olika växtmaterial i de olika delarna. Främst inhemska arter, men även mer exotiska arter såsom ginnalalönn. Enligt Krafve (2012) var exotiska växter ett sätt att göra parken mer anpassad till det stadsnära läge den har.

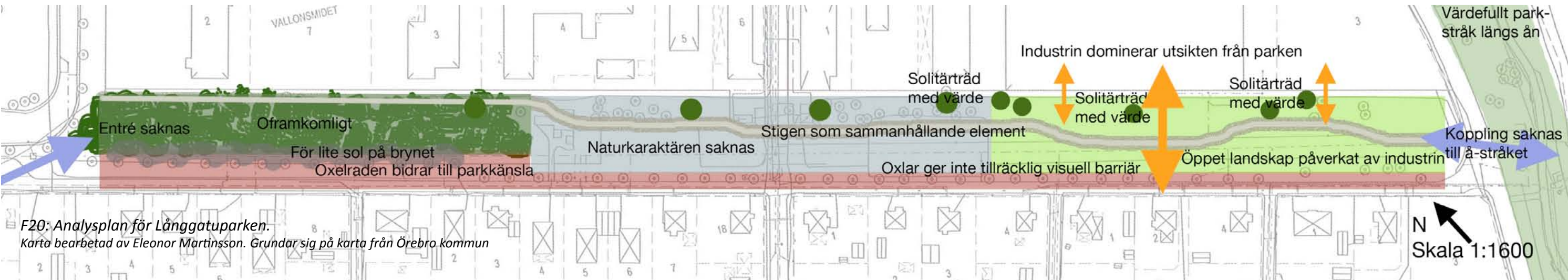
B21: Änglandskapet med två av dungarna syns i bilden ovan. I Bakgrunden syns två av, de stora solitära, salixarna och en av industribyggnaderna.

B22: Bilden ovan visar den inskjutna oxelraden i det täta trädbeståndet.

Analys (Långgatuparken)

F20: Analysplan för Långgatuparken.
Karta bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från Örebro kommun

Styrkor	Svagheter
Uppvuxna bestånd	Begränsad yta
Välanvända delar, främst parkdelen i mitten	Industrin påverkar rekreationen
Upptampad stig	Oframkomliga delar av parken, främst i väster
Oxelraden ger parkkänsla	Oxelraden skuggar
Ängsmarken med öar	Entré saknas
Möjligheter	Naturkaraktär saknas
Växla mellan öppet och slutet	Koppling till åstråk saknas
Övriga övriga	Hot
Industrin mindre påtaglig	Naturlikt byts mot finpark

F21: Analysmatris enligt SWOT-metoden.

Långgatuparkens läge i Örebro gör att den bör betraktas mer som park än friväxande naturlig plantering. De åtgärder som gjorts under åren med lekplats och fotbollsplaner visar på en anpassning till närboendes önskemål. Trots att den mittersta delen av parken inte har ett naturligt utseende som det var tänkt från början, finns nu ett stort värde i parkkaraktären. Denna del av parken fungerar bra och används idag, vilket är en viktig synpunkt i det fortsatta arbetet med utvecklingen.

Parkens största styrkor är att den är välanvänd för rekreation och lek. Parken är mer "finpark", än friväxande naturlig plantering, vilket kan ses som både positivt och negativt. Positivt då den används och brukas, negativt då naturkaraktären kan hotas att försvinna.

Industriområdet är påtagligt i parken, främst i den östra delen. En stor industribyggnad dominerar utsikten och stör rekreationen både visuellt och med störande ljud. Det trånga trädbeståndet är idag helt oframkomligt och ser allmänt oskött ut. Den här delen av parken är idag svår att använda, för annat än lek i skog, men några sådana spår syns inte till. Här finns en möjlighet att skapa inre rum och gläntor genom att växla mellan öppna och slutna delar. I och med växling mellan öppet och slutet kan överraskningsmoment skapas.

Andra svagheter i parken är att den har en begränsad yta, den kan inte utvecklas i någon riktning, förutom att knytas till åstråket längs Svartån i östra delen av parken.

Oxelraden påverkar parken, den är inramande och ger samtidigt de närmast boende en visuell barriär mot industriområdet. "Finparkskänslan" ökar av oxelraden. I den västra delen står oxlarna indragna från gatulinjen, väldigt nära det täta träd- och buskbeståndet, vilket påverkar brynväxterna negativt.

De största problemen i parken är det oframkomliga träd- och buskbeståndet och att industrin är påtaglig, främst i den östra delen. Möjligheter finns att skapa en växling mellan öppet och slutet genom hela parken, med undantag för den redan idag väl fungerande mittendelen. De båda ytterdelarna är värdefulla naturliga planteringar, vars kvaliteter kan förstärkas genom att växla mellan öppna och slutna delar.

Växtmaterialet

I den västra och mer täta delen har lindar och hassel tillsammans med ginnalalönnar utvecklats bra, se figur 20 ovan. Dessa tre arter skulle kunna utgöra huvudarter vid en gallring. Det täta skiktet skulle då bli lättare att ta sig igenom.

I parkens öppna ängslandskap har de flesta växter ett buskartat utseende. På södersidan av dungarna finns välväxta bryn med forsythia och druvfläder. De dungar som finns idag döljer inte industrin helt, de skulle kunna kompletteras med fler för att skapa en bättre visuell barriär.

Förslag till utveckling (Långgatuparken)

Huvudmål med gestaltningen

Långgatuparkens parkkaraktär kvarstår med förslaget. Den mittersta delen av parken är idag väl fungerande och integrerad med främst de omgivande bostadskvarteren. Parken föreslås här utvecklas i tre olika delar; Det täta träd- och buskbeståndet, parklandskapet och ängslandskapet.

Huvudmålet med gestaltningen är att skapa en stig genom parken, som växlar mellan öppet och slutet och skapar en inbjudande dramatik. Gläntor skapas i det täta träd- och buskbeståndet i parkens västra del. Fokus ligger på att öppna upp det slutna beståndet, men åtgärder föreslås även till den östra delen. Ängsdelen av parken förstärks med fler dungar som skiljer parken från industriområdet.

Karaktärsutveckling

En stig föreslås genom parken, en stig som erbjuder en rekreationsupplevelse med varierade naturkaraktärer. Om man börjar gå längs stigen vid den västra entrén till parken möts man av en tät

Huvudmål att skapa stig med upplevelser

Växla öppet och slutet - skapa gläntor

Parkkaraktären kvarstår

Ängslandskapet berikas med fler dungar som skiljer industrin från villorna

Stigen genom parken blir mer inbjudande

Tryggheten är viktig, även om det kan kännas mörkt längs stigen i beståndet, men det gör det redan idag.

F23. Huvudmålen i gestaltningen.

skog som domineras av lind och hassel. Buskträden skapar ett tak över stigen. Efter en liten bit öppnar en glänta upp sig där blommande växter finns i soljuset som kommer ner. Flera gläntor väntar längs stigen innan man kommer ut i det mer öppna och mer strikta parklandskapet. Här finns

fotbollsplaner och en lekplats. Stigen är genom det här parklandskapet mer difus.

Man kommer sedan ut i ängslandskapet, där lägre dungar med buskar och buskträd skapar en visuell barriär mot industriområdet. Bredvid stigen växer

gräset högt. Vid parkens slut, och den östra entrén, finns en möjlighet att ansluta till åstråket längs Svartån.

Utveckling av växter som artat sig bra

I parkens västra del, den tätare delen, föreslås lind, ginnalalönn och hassel dominera. Dessa arter som utvecklats bra fram tills nu, se figur 22 ovan. För att brynet längs den här delen av parken ska fortsätta utvecklas och ge en fortsatt tät karaktär till busk- och trädbeståndet luckras oxelraden upp och endast vissa av träden står kvar.

I parkens ängslandskap dominerar druvfläder och hassel tillsammans med björk. De befintliga dungarna fyller en avgränsande funktion och har välutvecklade bryn som föreslås behållas.

B23: Bild före gestaltning, i det täta hässlet.

F24: Illustration hur gestaltningen kan se ut med stig och glänta.

Hur kan det genomföras?

Förslaget bygger på att flest åtgärder görs i det täta beståndet, som i illustrationen ovan visar i en inzoomning. Det täta beståndet görs mer tillgängligt genom gallring, så att hassel, ginnalalönn och lind dominerar. En stig kan anläggas slingrande genom området. Tre gläntor tas upp genom total gallring på tre platser, där alla träd och buskar tas bort. På sidor om stigen föreslås att ett fältskikt anläggs med lundväxter för att öka blomningen och ge en inbjudande känsla.

Ängslandskapet kompletteras med fyra mindre avlånga dungar med buskträd, förslagsvis med andra arter än befintliga för att öka variationen och mångfalden. I marken går ledningar för vatten och avlopp ytligt (Krafve 2012), vilket gör att buskträd med mindre aggressiva rötter är mest lämpliga. Exempelvis körsbärsplommon.

Förvaltning för framtiden

För att Långgatuparken ska kunna fortsätta vara en park för boende i närheten måste

tillgängligheten säkras. Den mittersta delen av parken har idag en traditionell parkkarakär, för att den naturlika karaktären ska kunna bibehållas bör skiktning och oklippt gräs behållas i de andra två delarna. Det täta beståndet kan hållas tätt, men med gallring emellanåt för att hålla stigen gångbar.

I den öppnare ängsmarken kan man efter hand låta dungarna växa sig större, och utnyttja dynamiken för att låta dem skapa slutna rum. Ängsmarken kan på så sätt förändras till en mer lundartad miljö. På så sätt kommer avskärmningen mot industriområdet bli tydligare. I de fall träd blir för stora kan de beskäras ner till botten och få växa upp igen.

Med det här förslaget kan Långgatuparken utvecklas och bli mer tillgängligt och anpassat för potentiella brukare. En gallring i det täta buskaget tillsammans med plantering av mer vegetation i ängslandskapet gör att industrin avskärmas och Långgatuparken blir en långsmal oas i sig. Det naturlika utseendet tillsammans med ger en chans till rekreation.

5. 3 Lisjögatan i Västerås

Inventering

Orientering

Lisjögatan ligger i västra delarna av Västerås, en bit från centrum. På Lisjögatans västra sida finns bostadsområdena Lundby och Bäckby med villor och flerbostadshus. På den östra sidan av gatan finns ett antal industrigator med småindustri och en del handel.

F26: Sverigekarta.

Karta bearbetad av Eleonor Martinsson.
Grundar sig på karta från
<http://geography.about.com>

Lisjögatan möter i södra delen Köpingsvägen och mot norr ansluter den till E 18 via en avfart. Gatan är en matargata främst från E18 till industri- och handelsområdet och bostadsområdena.

Längs gatan går en gång- och cykelväg som i söder och sydost löper mot centrala Västerås.

Historia

Längs Lisjögatan finns naturlika planteringar som ritades och anlades efter MälArks förslag 1984. Tanken från början var att skilja bostadsområdena i väst från trafiken längs Lisjögatan och samtidigt ge en trevligare trafiksituation.

Under årens lopp har inga större åtgärder gjorts, förutom att flertalet av planteringarna på den östra sidan mot industriområdet försvunnit. Förmodligen har inte skyltlägena varit tillräckliga med planteringar som skiljer industrin från gatan.

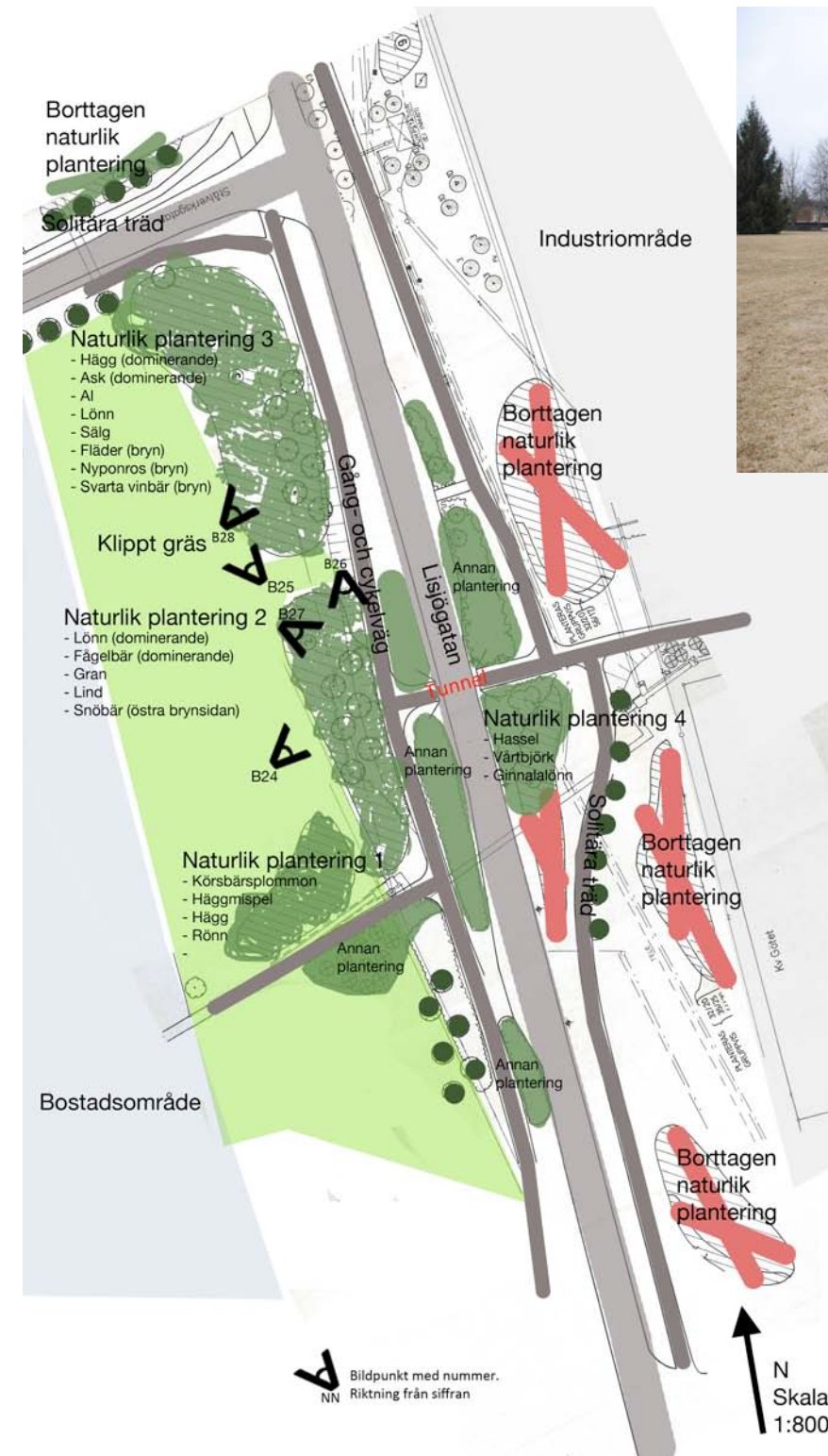
De naturlika planteringar som anlades på det valda utsnittet är bara en liten del, planteringar anlades längs hela Lisjögatan.

B24: Bilden ovan visar lönnar och björkar i den naturlika planteringen 2.

F27: Översiktskarta över Västerås. Lisjögatan grönmarkerad.
Karta bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från maps.google.com

F28: Inventeringsplan för Lisjögatan Kartan bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från MälArks arkiv.

B25: Här ovan syns den större av dungarna, plantering nummer tre. Brynet är böljande mot gräsytan och villorna till höger i bild.

Nulägesbeskrivning

Det valda området längs Lisjögatan har idag en trafiksituation med både biltrafik, busshållplats och gång- och cykelväg. Området är cirka 30x80 meter, 0.24 hektar, stort.

De befintliga planteringarna är fyra mindre enheter. Den första naturlika planteringen, se karta till vänster för position, är ett högbestånd med arter som körsbärsplomon, häggmispel, hägg och rönn. Tillsammans har arterna drivit upp varandra och dungen har idag ett ensartat utseende och är omkring 8 meter högt. Dungen har på senare tid gallrats och kronhöjts, den är genomsiktig och möjlig att gå igenom.

Naturlik plantering nummer två, se karta till vänster, ligger intill gång- och cykeltunneln och vägen, den är långsmal och planterades från början

kring tre befintliga lindar. Förutom de lite större lindarna (8 meter höga), domineras planteringen av fågelbär och lönn. Längs hela kanten mot gång- och cykelvägen finns snöbär, som klipps för att inte växa för brett ut i vägen, se bild 26.

Den tredje planteringen, se karta på föregående sida, är den största i det utvalda området. Dungen har ett likartat utseende, med täta bryn och en höjd på ungefär 6 meter. Arter som hägg och ask dominerar, men det finns även al, lönn och sålg. I brynet finns hägg, nyponros, druvfläder och svarta vinbär.

En fjärde plantering är placerad på Lisjögatans östra sida, och kompletterade en redan befintlig plantering. Idag består den av knippen av hasslar, ginnalalönnar och björkar.

Användning och funktion

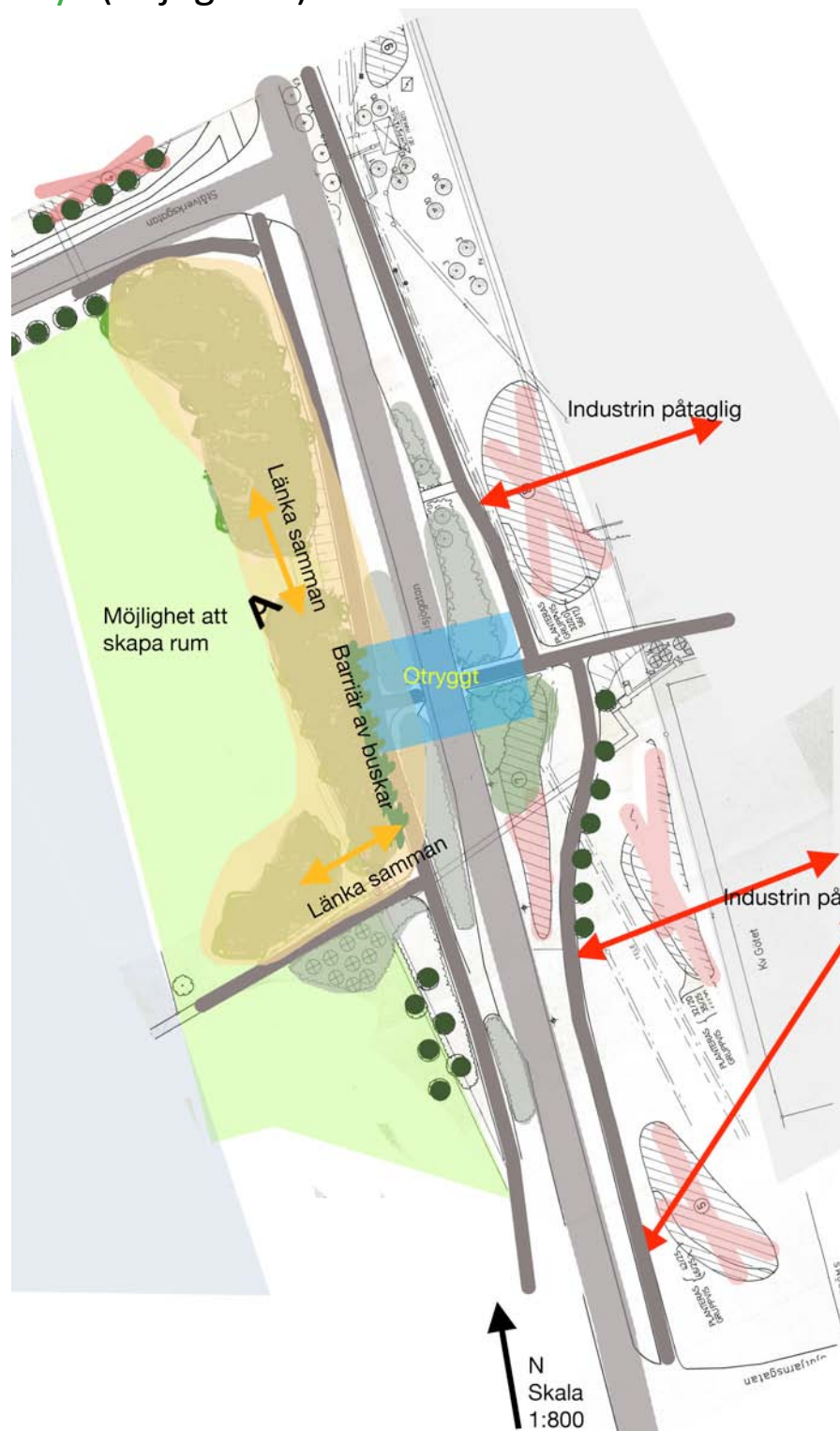
Planteringarna längs Lisjögatan förbättrar trafikmiljön längs gatan. Bostadsområdena i väster skyddas från trafikstörningar med den breda gräsremsan och planteringarna som finns på den.

B26: Bilden ovan visar snöbärsbrynet mot gång- och cykelvägen och tunneln. Det syns på de raka kanterna att buskarna hålls klippta för att inte breda ut sig över vägen.

Analys (Lisjögatan)

F29: Analysplan för Lisjögatan.
Kartan bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från MälArks arkiv.

Planteringarna längs Lisjögatan bidrar till en positiv trafikmiljö och ger bostadsområdena i västra delen en mer varierad miljö. Även små planteringar som dessa tillför en positiv känsla, även om mindre enheter är svårare att ta hand om.

Det naturlika inslaget gör platsen mindre utsatt, och den negativa påverkan från trafiken minskar för gångare och cyklister.

Planteringarna är mindre enheter, dungar, som kan vara svåra att behandla var och en för sig. Det finns en möjlighet att sammanföra planteringarna till en och samma, med inre rum mellan dem.

Intill tunneln på den västra sidan skapar snöbärsbrynet en barriär och gör det samtidigt väldigt mörkt när man går genom tunneln. Buskarna bidrar här till en otrygg känsla, då höjden på buskarna är 1- 1,5 meter och lite för höga för att kunna se över.

Att enheterna är små gör att de endast kan betraktas som tvåsidiga bryn, och inre rum kan vara svåra att skapa.

På den östra sidan har dungar försvunnit som en åtgärd för att skapa bättre skyltlägen för handel och industri. Det har medfört att byggnaderna är mycket påtagliga. En genomskiktlig plantering av exempelvis stamträd hade kunnat

mjuka upp känslan något. Att planteringar har tagits bort kan även ses som ett hot mot de kvarvarande, har någon tagits bort är det lättare att motivera borttag av flera.

Genomsiktligheten i planteringarna är ganska liten, vilket medför en otrygghet. Genom att glesa ur brynen och införa ett fältskikt skulle planteringarna kunna bli mer genomskiktiga, men även behålla det naturlika utseendet genom att ett fältskikt håller ogräs borta.

Växtmaterialet

I den södra dungen, naturlig plantering 1, se karta på sidan 41, har träden ett likartat utseende, häggmisplar och hägg dominerar. Träden står tätt och liknar en pelarsal. Här finns möjlighet att skapa ett inre rum, för rekreation.

I den mittersta dungen finns lönnar och björkar som är välväxta och välutvecklade. De skulle kunna utgöra huvudvegetationen i den här delen av planteringen tillsammans med några grupper av buskar för att öka tryggheten i närheten till cykeltunneln.

Den dunge som finns längst norrut har ett tätt bryn med på vissa ställen spretiga pilträd. Brynen har utvecklats mycket, och blivit stora. Så pass stora att de inte går att se över eller igenom.

Styrkor

Positiv trafikmiljö
Utvecklade bryn

Svagheter

Otryggt vid tunneln
Mörkt
Små enheter
Industrin påtaglig

Möjligheter

Skapa inre rum
Mindre enheter
Göra det mer genomskiktligt

Hot

Flera som försvunnit
innebär att fler kan försvinna.

F30: Analysmatris enligt SWOT-metoden.

B27: Här ovan ses den täta snöbärsridån och den mer luftiga miljö som finns bakom ridån.

Säbberödsgatan

Lagårdsgatan

Fältskikt

Buske

Träd

Inre rum

N
Skala
1:800

44

I den mittersta delen av planteringen finns tre större lönnar och några björkar, som tillsammans kan utgöra huvuddelen av vegetationen där.

B28: Bild före gestaltning. Bild över plantering nummer 3.

F33: Skiss över hur det kan se ut efter gestaltning.

5.4 Årstaparken i Uppsala

Inventering

F34: Inventeringsplan för Årstaparken.

Karta bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från Uppsala kommun.

Orientering

Årstaparken ligger i östra delarna av Uppsala. Parken ligger mellan bostadsområden och är helt avskild från trafik. Mitt i parken ligger Årtaskolan.

Runt parken löper en gång- och cykelväg som binder samman de olika bostadsområdena. I anslutning till de större delarna av parken finns även ett parkstråk, där det bland annat finns dammar, perennplanteringar och sittplatser, se hänvisning i kartan till vänster.

Historia

Den plats som Årstaparken ligger på idag har tidigare bedrivits trädgårdsodling, av vilken några fruktträd syns som rester i den södra delen.

Årstaparken skapades av Lennart Pedersen som stadsdelspark under 1970-talet, för att skapa rekreationsområden för de närboende (Staflin 2011, s. 6). I denna del av Uppsala är det långt till skogsmarker, i öster är slättlandskapet dominerande.

Nulägesbeskrivning

Årstaparken består idag av ett stort gräsfält som löper som ett U runt Årtaskolan. Parken är omkring 6 hektar stor. Parken kuperas av böljande åsar längs ytterkanterna. Gräsfältet är öppet i mitten och flankeras på åsarna av 34 naturliga dunge.

F35: Översiktskarta över Uppsala. Årstaparken grönmarkerad. Karta bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från maps.google.com

F36: Sverigekarta. Karta bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från <http://geography.about.com>

Två konstverk är placerade i parken, ett intill gångstråket i södra delen. Det andra på parkens högsta punkt, på en kulle i den sydöstra delen. Från kullen har man en bra utsikt och överblick över hela parken.

På utsidan av parken, och på några ställen rakt igenom, finns en upplyst gång- och cykelväg. En upptrampad stig slingrar sig mellan dungarna inuti parken. På vissa ställen har smitstigar bildats in i parken mellan dungarna.

Dungarna är till mångt och mycket liknande, alla har ungefär samma storlek och höjd. Även växtmaterialet är liknande i alla planteringarna, med vissa undantag.

Inuti planteringarna i parkens nordvästra del, se nummer 31-34 på kartan till vänster, finns spår av lek. Här intill finns även en kuperad slinga för exempelvis mountainbikecykling.

Intill grupper av planteringar, med nummer 1-2, 7-9 och 19-20, finns lösa parkbord placerade.

Flera av dungarna har täta bryn, se de mörkare gröna bältena som omsluter dungarna på kartan till vänster.

Användning och funktion

Parken fungerar som rekreationsområde för boende i närheten. I den stora parken finns plats för lek, promenader och plats att ha picknick på.

Växtmaterial

I alla dungarna finns mer eller mindre samma växtmaterial. I brynen finns växter som druvfläder, slån, nyponros och körbärskornell.

Huvudträden i dungarna är fågelbär, björk, hägg, lönn, ginnalalönn och hassel. Amträdsarter såsom poppel och lärk finns kvar i en del av planteringarna, i andra verkar de gallrats bort.

Undervegetation i dungarna består av måbär och druvfläder.

Växtmaterialet är till största del inhemskt, med inslag av vissa exoter som exempelvis ginnalalönn.

B29: Bilden är tagen mot parkens högsta höjd. Här ses även stigen som löper runt i parken.

B30: Ovan ses det södra parkrummet.

B31: Ovan ses den gång- och cykelväg som löper runt och igenom parken.

B32: Längs vissa delar av parken är dungarna nära stigen.

B33: Bilden ovan visar den glesa dunge i parkens norra del, med nummer 34.

Analys (Årstaparken)

Årstaparkens största styrka är dess storlek, parken erbjuder många rum av olika storlek. Det är även en stor styrka i att parken har en varierad topografi, något som förstärker naturkänslan och variationen. Den böjer sig runt Årtaskolan och ger överraskningsmoment när man rör sig runt i parken. Det finns många rum, men de flesta är stora och något utsatta. Lösa bänkar finns placerade intill några av dungarna. Det finns således ett behov av att sitta nära parkens väggar, dungarna. Sittplatserna är få, vilket ses som en svaghet då det

Styrkor	Svagheter
Stor grönyta	Stora öppna ytor
Rekreation	Blåsig
Överraskningsmoment	Många små enheter
Upptrampad stig	Ensartade dungar
Trafikseparerat	Rum av liknande storlek
Varierad topografi	Få sittplatser
Möjligheter	Hot
Större enheter	Tät vegetation som kan uppfattas otrygg
Inre rum	
Sittplatser	

F37: Analysmatris enligt SWOT-metoden.

är svårt att ta en paus när man vaktar lekande barn, har picknick eller är ute med hunden.

Den naturlika känsla som finns i de många dungarna gör att parken inte ser anlagd ut. Parken har ett stort värde för närboende, inte minst då det i denna del av Uppsala saknas parker av större mått.

Runt i parken löper en upptrampad stig, längs vilken man upplever både öppna och slutna delar. Den upptrampade stigen är ett stort värde i parken,

upplevelsen längs stigen kan utvecklas och bli mer varierad och ge fler överraskningsmoment.

I parken syns spår av lek i dungarna närmast skolan. Där finns möjlighet att utveckla möjligheterna ytterligare.

Det södra parkrummet har en bra storlek att vistas i, det är överskådligt och tryggt.

Parkens terräng är varierad, vilket bidrar till en mer naturlig känsla. Dungarnas storlek och höjd är likartade, vilket ge kan ge en något enförmig känsla. Det finns möjlighet att skapa mer varierade storlekar på dungarna och de öppna rummen.

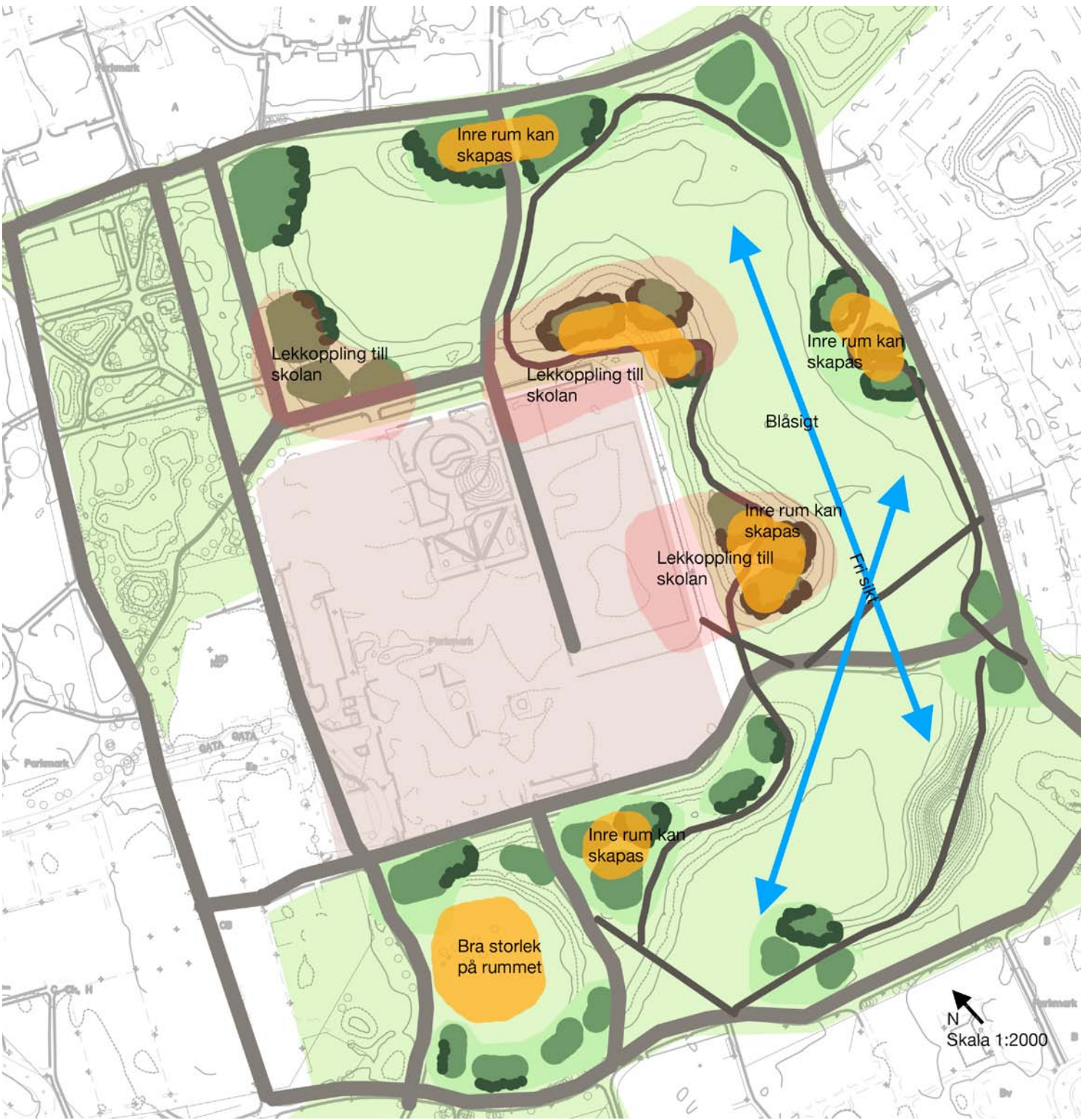
Det finns många möjligheter att skapa större enheter av de många små enheter som finns här idag. Det skulle ge fler och mindre rum, rum av olika storlekar som ökar valmöjligheten och fler aktiviteter kan bli möjliga, speciellt intill de platser som redan idag används som sittplatser.

De anslutande finparkstråken som finns i nordvästra och sydvästra delarna av Årstaparken fyller en stor funktion med intima rum och blommande växter. Det stora fältet med naturlika dungar kan därför tillåtas utvecklas fritt.

Växtmaterialet

De flesta dungarna har samma växtmaterial, och de arter som verkar fungerat bäst är fågelbär och ginnalalönn. Dessa arter skulle kunna gynnas genom att gallra bort kvarvarande amträäd, lärk och poppel.

Många täta bryn ger möjlighet att skapa inre rum i dungarna. De inre rummen skulle bli luftigare om amträden försvann. En etablering av fältskikt skulle kunna öka attraktiviteten att stanna till i dungen.

F38: Analysplan för Årstaparken.
Kartan bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från Uppsala kommun.

Förslag till utveckling (Årstaparken)

Huvudmål med gestaltningen

Årstaparkens naturlika karaktär kvarstår och utökas. Genom att slå samman de mindre enheterna till större blir naturkänslan större och känslan av parken som en egen enhet ökas. De omkringliggande bostadsområdena kommer på så sätt påverka parken mindre.

De större enheter som skapas kommer även att ge en mer varierad upplevelse mellan öppna och slutna rum i parken.

Det skapas inre rum i de större enheterna, där det finns möjlighet att tillföra blommande växter i fältskiktet och även sittplatser.

Karaktärsutveckling

Den stig som idag löper som en slinga genom parken får ytterligare en dimension när den föreslås gå genom öppna och slutna kvarter.

När man rör sig in i parken i söder möts man av ett öppen gräsyta som kantas av större dungar med naturkaraktär. I en större dunge löper stigen

**Huvudmål att skapa
sammanhängande enheter ökar
naturkaraktären**

**Variera mellan öppna och slutna
rum**

Inre rum med fältskikt

F39: Figur över huvudmålen med gestaltningen.

igenom tätare vegetation och in i öppnare rum, där sittplatser och blommande växter införs.

Vidare går stigen växlande mellan öppna stora rum med tydliga väggar och in i slutna partier. I de slutna rummen kan man slå sig ner på de föreslagna sittplatserna, det ger en chans till rekreation.

Med mer vegetation i parkens utkanter kommer den stora gräsytan kännas mer omgärdad och innesluten, även om gräsytorerna är stora. Gräsytan skapar ett stort rum - och inne i dungarna skapas mindre rum. Fler rum ger möjlighet till fler aktiviteter.

Utveckling av växter som artats bra

De flesta dungarnas uppbyggnad är av samma karaktär.

De fågelbär och ginnalalönnar som finns i dungarna har utvecklats bra, och kan utgöra huvudträd vid gallring. Andra arter som växt bra i Årstaparken är björk och slån. Slånet finns främst i brynen och är på vissa ställen stora och djupa buskage. Genom att glesa ur brynen och göra slånenheterna mindre ökas tryggheten och genomsiktligheten.

F40: Illustrationsplan för Årstaparken.

Kartan bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från Uppsala kommun.

F41: Inzoomning i illustrationsplan för Årstaparken. Kartan bearbetad av Eleonor Martinsson. Grundar sig på karta från Uppsala kommun.

Sammanslagning av enheter

Huvudmålet med gestaltningen är att flera enheter blir större. I illustrationen ovan visas en inzoomning i illustrationsplanen, där tre dungar sammanfogats till en. Dungarnas ytterkanter planteras så att de möter varandra. I mitten av dungarna bildas en öppen yta och ett inre rum med ett glest tak av trädkronorna.

Hur kan det genomföras?

För att skapa större enheter krävs det att plantering görs mellan dungarna. Planteringen föreslås vara med träd och buskar i glesa grupper. Artvalet föreslås vara andra arter än de befintliga, till exempel ek som trivs bra i ljusa bryn.

De inre rum som skapas i dungarna blir mer

lundartade, varför brynen i de inre rummen behöver gallras bort. Gallringen ger även ett luftigare intryck och plats för sittplatser och fältskikt. Fältskiktet kan bestå av lundörter som liljekonvalj, blåsippa och lungört.

Den stig som löper genom dungarna är en del av förslaget och plantering och gallring bör utgå från framkomligheten längs den.

Förvaltning för framtiden

Med det här förslaget ökas Årstaparkens naturlika inslag. Parken blir en grön oas och en ännu viktigare del i Uppsalas grönstruktur.

Genom att skapa större öar av naturlika dungar i den annars klippta gräsytan i parken ökar andelen mark med naturkaraktär. Naturkaraktären med den rika skiktningen är ett stort värde, som borde beaktas.

På lång sikt kan parkens öppna ytor planteras med träd, för att skapa en större skogskänsla, men det måste få bero av användarnas önskemål. Parken är idag en viktig plats för boende i Årsta och därför borde deras röst även i framtiden styra utvecklingen.

B34: Bild före av dungarna 7-9 som i förslaget slås samman till en.

F42: Bild efter, sammanslagna dungar med inre rum.

6. KONKLUSION

De naturlika planteringar som finns i svenska städer tas idag hand om på ett otillräckligt sätt. Stora värden finns i det naturlika - det ger en varierad miljö och bra rekreationsmöjligheter. Naturlika planteringar kan utvecklas. Genom att tänka långsiktigt och med användaren i fokus samt genom att öka inslaget av örter och fältskikt och den biologiska mångfalden kan de naturlika planteringarna få ett högre värde och bli en självklar del av grönstrukturen i staden.

7. DISKUSSION

I denna avslutande del följer en kritisk reflektion kring förstudien, utvecklingsförslagen och gestaltningen samt om min process och metod.

7.1 Förstudie

Naturlika planteringar tas inte om hand

Den uppsatta hypotesen besvarades i förstudien. Praktiker jag samtalade med bekräftade min hypotes. De gav även svar på frågan *“Hur förvaltas de idag?”*. De ansvariga för kommunens parksskötsel; Collins (2012), Johansson (2012), Krafve (2012), Lindvall (2012) och Lööv (2012), svarade att resurserna var bristande för att ta hand om de naturlika planteringarna. Alla var dock eniga om att de skulle vilja ta hand om dem bättre. Ett svar som jag väntade mig.

De teoretiska studierna jag gjorde visade att forskningen i ämnet var som störst under 1980-talet, för att sedan hela tiden minska fram tills idag. Bland annat ett Gröna Fakta-blad har på senare tid tagit upp ämnet igen (Wiström 2009). Namnet på faktabladet “Strukturrika planteringar”, skyltar inte med att vara en del av det tidigare forskningsämnet “Naturlika planteringar” (Gustavsson 1981). De teorier Wiström (2009) redogör för handlar dock om naturlika planteringar, men under ett annat namn. Kanske är det ett sätt för författarna att uppmärksamma ämnet, men utan det namn som tidigare haft en negativ klang.

Att begreppet naturlika planteringar haft en negativ klang verkar vara fallet redan på mitten av 1980-talet då Persson och Andersson (1986) gjorde en undersökning om var det fanns planteringar med den naturlika principen. När jag undersökte frågan om de tas om hand idag, visade det sig att det flesta kommuner inte tar hand om planteringarna. Kanske betyder det att intresset aldrig blev så stort som intentionerna med forskningsprojektet var? Å andra sidan uppgav flera att de gärna jobbar med metoden naturlika planteringar fortfarande (Johansson 2012; Lindvall 2012 & Pehrsson 2012).

Bakgrund till utveckling av naturlika planteringar

Förstudien gav dessutom bakgrund till de naturlika planteringarnas utveckling, för att undersöka hur de naturlika planteringarna kan utvecklas för framtiden.

En av förebilderna till svenska naturlika planteringar var Heemparker i Amsterdam, vars syfte var att visa regioners olika växtmiljöer (Blanck 1996). De holländska exemplen verkar vara mer av karaktären skog i staden, och bestå främst av lövträd. Våra svenska exempel består som föregångarna mest av lövträd, trots att i våra svenska förhållanden trivs fler barrväxter. Dessutom verkar de flesta svenska exempel på naturlika planteringar vara skyddsridåer och långsmala parker (Persson & Andersson 1986). Kanske kunde teorierna anpassats bättre för svenska förhållanden och vilka behov som fanns?

Genom att undersöka hur begreppet naturlika planteringar uppstått fick jag en större förståelse och mer kunskap i ämnet. Det blev klart för mig att denna period av planterande var kort, och dessutom var det inte alls länge sedan. Epoken av naturlikt planterande är en viktig del av vårt sätt att arbeta med växter. Jag lärde mig även att naturen använts som förebild under lång tid, och att epoken att plantera stadsmiljöer med naturlikt uttryck var som störst under 1980-talet.

För att vi ska kunna bevara de befintliga planteringarna och dessutom utveckla dem krävs det att vi påminner oss om grundtankarna och teorierna i ämnet. Dramatik, struktur, dynamik, bryn, amaträd, storlek och ljus- och skugganpassade arter är några av de givna komponenterna i teorin och praktiken. Även om teorierna inte är av dagens datum var de målbilder under 1980-talet, det är därför viktigt att fortsätta i de tankarna även under framtida utveckling.

Den främsta litteraturen är hämtad från 1980-talet och den enda forskningen som är gjord i ämnet var projektet “Naturlika grönytor” på SLU i Alnarp, med forskare Roland Gustavsson i spetsen (1981; 1985; 1987a; 1987b). Det verkar heller inte gjorts någon större forskning på praktiska projekt, varför det har varit svårt att veta hur det fungerat i verkligheten. Endast en bok tar upp skötsel (Gustavsson 1985), vilket kan ses som en av förklaringarna till att många planteringar försummats, det fanns helt enkelt inte tillräcklig information om det.

En tydlig svaghet är de många källorna av en och samma författare (Gustavsson) och dessutom ett enda forskningsprojekt. Att inte fler forskningsprojekt gjorts kan bero på att intresset svalnat för ämnet. Hur som helst så finns det befintliga planteringar kvar idag, och de kan inte bara lämnas vind för våg. Kanske vänder trenden och forskning i ämnet åter blir aktuellt. Jag valde att bara studera svensk litteratur i ämnet, för att undersöka hur utvecklingen sett ut i Sverige. Många källor från England och Holland finns, vilket kunde berikat min uppsats och gett mer tyngd åt naturlikt planterande som metod och epok.

De praktiker jag samtalat med berättade om naturlika planteringars funktion och användade idag. Det visade sig vara planteringar som mest var i vägen för nyetableringar av bostäder eller industrier (Krafve 2012) eller planteringar som inte fick någon som helst omsorg (Johansson 2012). För mig som just läst in mig i ämnet var det svårt att förstå varför planteringarna inte uppskattats mer. I Enköping fann jag exempel på motsatsen, där satsade man på den här typen av planteringar och såg potentialen i dem.

Teorin mot praktiken

I och med att det saknas djupare studier och handledning inom området skötsel, är det inte svårt att förstå att kommunerna haft svårt att veta

hur de kunnat jobba vidare med planteringarna. De teorier som finns i *“Natur-lika grönytor i parker och bostadsområden: en beskrivning av forskningsprojektet”* av Gustavsson 1981, samt *“Naturlika grönområden: en kursbok för undervisning eller självstudier”* (Persson 1981) verkar ha använts i de planteringar jag besökt. Det finns både amträd och brynplanteringar (Gustavsson 1981, s. 10-13), såsom teorierna beskrivit. Men efter plantering har inget gjorts. Amträden står således kvar. Kanske fick *“Miljökatalogen: handbok i skötsel av naturlika planteringar”* (Gustavsson 1985) inte det genomslag som den borde fått, som enda litteratur som beskriver skötsel. En uppdaterad version av Miljökatalogen skulle kanske kunna väcka intresset igen?

Att till exempel arbeta efter modellen med målbild (Persson 1981, s. 14-17) verkar inte fått stort genomslag i praktiken. Flera av praktikerna menar att målbilden inte var nödvändig utan tanken var att planteringen skulle kunna ändras efter hand. Jag kände mig från början övertygad om att målbild var ett måste, men efter resonemang med praktikerna är jag beredd att hålla med, en varierande och flexibel målbild fungerar nog bättre med huvudidén om att naturlika planteringar ska vara dynamiska.

Identifierade problem

De tydliga problem jag funnit med naturlika planteringar är i första hand att de inte tas om hand. Det beror till stor del av att de befintliga planteringarna med naturlikt utseende värderas lågt och resurser för att sköta dem är begränsade. Man kan ställa sig frågan var huvudproblemet ligger, om de värderas lågt på grund av att de inte tas om hand eller om intresset för dem helt enkelt är litet? Eller om man inte förstår vad de kan utvecklas till?

7.2 Framtida utveckling

Vilka värden finns i naturlika planteringar?

Genom förstudien fick jag en stor förståelse för hur teorierna bakom naturlika planteringar, men insåg även att ett stort problem låg i att naturlika planteringar värderas lågt.

Jag ansåg att det stora problemet var den ringa förståelsen för vilken potential som finns i de naturlika planteringarna - ett sätt att uppmärksamma dem på ett annat sätt var att visa de värden som finns. Min inställning är att om man inte inser de värden som finns, är det ingen idé att fortsätta arbeta med den här metoden. Man måste inse vinsten av dem.

De värden jag identifierade kom jag fram till efter både litteraturstudier, samtal och platsbesök i naturlika planteringar. Litteraturen behandlar ofta teorier hur planteringar ska byggas upp, men ingen litteratur visar vilka värden som finns i planteringarna idag.

Jag anser att dynamiken, framtidsresursen, grönytefaktorn, rekreationen, den varierade miljön, biologiska mångfalden, det oordnade och det naturliga är de största värdena i planteringarna. Värden få andra typer av grönytor kan leva upp till.

Värdena kan uppfattas självklara, men ändå ansåg jag att de behövdes för att motivera varför naturlika planteringar ska bevaras och utvecklas.

De värden jag identifierade är av både biologisk och kulturell karaktär. Ofta är det biologiska värden som gör ett område extra betydelsefullt, men jag tror att kulturella värden är minst lika viktiga, vi människor påverkas av och påverkar omgivningen.

Dessutom tror jag att acceptansen och chansen till ett större värde kan öka om människors behov av

rekreation kopplas till de närmaste grönytor. Den närmaste grönytan kan vara en naturlig plantering.

Genom att visa på värdena hoppas jag kunna väcka ett större intresse för metoden att plantera naturlikt, både för bevarandet av de befintliga planteringarna men hoppas även på ett intresse för nyplantering.

Hur kan utvecklingen se ut för naturlika planteringar nu och i framtiden?

Då min hypotes bekräftades i förstudie; de naturlika planteringarna tas om hand på ett otillräckligt sätt, gav det mig fortsatt fart att ta reda på hur de naturlika områdena kan utvecklas för framtiden och svara på arbetets andra fråga: *“På vilket sätt kan man förvalta de befintliga planteringarna för framtiden?”*

Då litteratur som beskriver skötseln saknas, bortsett från *“Miljökatalogen: Handbok i skötsel av naturlika planteringar”* (Gustavsson 1985), har jag utgått från mina egna tankar och slutsatser efter förstudien.

De förslag till utveckling som jag beskriver utgår i första hand från det jag upplevt saknats i de naturlika planteringarna. Jag beskriver att dynamiken kan nyttjas bättre, man kan se möjligheterna och varje plats för sig som några exempel. Skulle dynamiken utnyttjats bättre hade vi idag inte haft så många slyiga planteringar. Hade man tagit hänsyn till vilka möjligheter det finns att omdana och utveckla planteringarna hade de sällan stått orörda och haft ett sådant lågt värde. Och hade man arbetat med användaren i fokus skulle planteringarna användas mer, och fylla en större funktion.

Det dynamiska tankesättet är en av grundpelarna för naturlika planteringar, men har på något sätt fallit mellan stolarna under årens lopp.

Den inneboende dynamiken i planteringarna har fått sköta sig själv, men om man idag går in och gör insatser med dynamiken i tanken kan planteringarna få ett nytt liv.

De förslag till utveckling jag tagit fram är ett resultat av mina egna tankar och funderingar. Det kan diskuteras hurvida vissa är praktiskt genomförbara eller fungerar bäst i teorin. Att ta vara på de välväxta växterna kan låta självklart, men vad händer ute i fält? Vilka parametrar är viktigast när det gäller växter? Är det storlek eller konkurrensförmåga?

Att anpassa skötseln efter budget kan låta som en självklarhet, men jag tror ofta ambitionen är högre än resursen. Det gäller då att hitta rätt sorts åtgärd som förbrukar mindre resurser - eller se till de värden naturlika planteirngar har och öka resurserna för insatser.

De förslag till utveckling jag tagit fram kan tyckas visonära. Det är också tanken. Jag vill vända trenden till naturlika planteringar som något positivt. Förslagen till utvecklingen skulle å ena sidan kunnat gjorts mer detaljerade i hur utvecklingen skulle kunna genomföras. Å andra sidan kan man se de mer övergripande instruktionerna som en del i att varje plats är unik och det kan vara svårt att generalisera. Genom att se varje plats för sig och med egna ögon tror jag resultatet kan bli bättre än om man får exakta instruktioner.

7.3 Förvaltning genom gestaltning

Fungerar utvecklingsförslagen för att höja värdet på naturlika planteringar och skapa ett intresse för nyplantering?

Arbetets tredje fråga har besvarats genom en praktisk tillämpning på de slutsatser jag kom fram till i kapitel fyra. Jag valde att göra utvecklingsförslag till tre olika naturlika planteringar i Mellansverige. Jag utgick främst från mina egna rangordnade förslag till utveckling, med fokus på långsiktigt tänkande och anpassa för användaren.

De utvecklingsförslag jag kom fram till i kapitel fyra användes som ett hjälpmedel för att ge de olika platserna en förbättrad funktion som naturlig plantering. Intentionen var att höja planteringens värde, så att den blev ett inslag i stadsmiljön som uppskattas mer.

Jag valde tre olika typer av planteringar, som hade olika storlek och olika funktion. Lisjögatans planteringar, i Västerås, var minst och hade en först och främst trafikseparerande funktion. Den relativt enkla situationen kunde behandlas med ett enkelt förslag. Fokus låg där på att öka tryggheten och skapa en mer sammanhängande plantering.

Den största naturlika planteringen jag studerade var Årstaparken i Uppsala. Området kunde klassas som rekreations- och naturområde för boende i närheten. Det var också den park som jag ansåg användes mest, för bland annat lek och promenad. Att göra ett detaljerat utvecklingsförslag för Årstaparken skulle räckt för hela examensarbetet, därför valde jag att göra ett övergripande förslag med inzoomning på vissa delar där jag tyckte det fanns möjlighet att göra särskilda utvecklingsinsatser. Årstaparkens utvecklingsmöjligheter fokuserades till att skapa

större enheter av de många små dungarna och att skapa upplevelser som växlade mellan öppet och slutet. Dungarnas storlek möjliggjorde även att inre rum kunde skapas för sittplatser.

Långgatuparken i Örebro var ett exempel på en plantering som avgränsade två olika områden från varandra, bostad och industri. Parkens tre olika delar hade alla olika karaktär, varav en utvecklats till mer traditionell parkkaraktär. Utvecklingsförslaget för Långgatuparken fokuserades på att behålla naturkaraktären och samtidigt integrera de olika delarna via en stig genom parken.

De tre olika naturlika parkerna presenterades med både text, bild och planer. Det var viktigt att visa en före- och efterbild, för att direkt visa hur området skulle kunna utvecklas. De olika platserna är av varierande storlek. I den mindre situationen längs Lisjögatan hade jag kunnat gå in mer på enskilda träd- och buskindivider - och i den betydligt större Årstaparken hade jag kunnat jobbat med ett större grepp. Jag valde dock att jobba på ungefär samma sätt i alla de tre fallen, på ett mer översiktligt sätt. Detta dels för att kunna jobba med alla tre områdena samtidigt men även för att kunna testa hur olika utvecklingsförslag ter sig på olika platser. Det var även viktigt för mig att fokusera på karaktären för att inte gå in allt för mycket på artnivå.

De förslag jag gjort utgår till stor del från hur platserna fungerar, eller inte fungerar, idag. Förslaget för Lisjögatan ger en tryggare miljö i och med uppluckringen av brynen, och samtidigt ökar den visuella barriären mot de närliggande villorna när planteringen sluts och blir en enhet. Planteringens funktion förankras tydligare i och med det här förslaget.

Långgatuparkens naturkaraktär förstärks, men görs också mer tillgänglig för besökare i parken. Den stig

som idag går längs staketet mot industiområdet föreslås vara en slingrande stig med gläntor i det täta trädbeståndet. För att industiområdet ska döljas än mer föreslås fler buskridåer komplettera de dungar som finns i ängslandskapet. Genom dessa förslag kommer parken bli mer tillgänglig och anpassad efter brukarna, dessutom tas det täta trädbeståndets kvaliteter omhand. Förslaget går ut på att parken ska användas mer, och på så sätt höja värdet.

Årstaparkens utveckling föreslås vara ett förfinande av de kvaliteter som redan finns där idag. Större enheter ger en känsla av ett större naturområde - vilket i sig gör att parken känns mer som ett frikopplat naturområde i stället för en park i ett bostadsområde. Även om Årstaparken kanske inte har de problem som jag ansåg finnas i behandlingen av naturlika planteringar var det ett intressant exempel på hur även välfungerande planteringar kan utvecklas.

Genom att visa på utvecklingen i de olika planteringarna visar jag hur diversifierade naturlika planteringar kan vara. Jag visar även på vikten av att ta hand om de befintliga planteringarna.

Lyckades jag med intentionen att utveckla naturlika planteringar?

Trots att det var relativt enkelt att identifiera vilka problem som verkar finnas i hanteringen av naturlika planteringar var det svårt att veta hur de kunde utvecklas. Det berodde till viss del på att litteraturen inom ämnet att ta hand om och sköta planteringar är nästintill obefintlig, den enda som hjälpt mig har varit "Miljöhandboken i skötsel av naturlika planteringar" av Gustavsson från 1985.

Jag ger förslag till utveckling av tre olika parker, med utgångspunkt i mina egna slutsatser om utveckling. Gestaltningsförslagen bygger på

förvaltning, inte bara nu utan ett tankesätt för framtiden. Jag har tagit del av teorierna och utvecklingen genom tiden, de förslag jag ger är av 2012 års tanke. Hur de kan förvaltas om ytterligare 25 år är svårt att avgöra. För att veta om mina förslag till utveckling fungerar krävs det att förslagen utförs på riktigt.

Beror utvecklingen av användare och funktion?

Genom min gestaltning av tre olika platser kom jag fram till att utvecklingen i första hand måste anpassas efter användning och funktion. För att värdet ska höjas i en naturlig plantering måste varje plantering ses för sig. De förutsättningar planteringen har är avgörande för vilka möjligheter som finns.

De spår av användare jag sett i parkerna betydde mycket. I en utveckling av platserna var det därför viktigt för mig att ta fasta på det.

De olika platsernas belägenhet spelade också en avgörande roll för vilken inriktning jag valde för utvecklingen. Trafiksituationen i Västerås gjorde att jag valde att skapa tätare skikt i kanten mot trafiken och dessutom sammanfoga planteringen till en och samma. Långgatuparkens viktigaste funktion var att skapa en visuell barriär mot industrin, det löste jag genom skiktning i nya dungar, men även genom att leda stigen genom det täta skiktet i stället för intill industribyggnaderna.

Årstaparkens funktion var främst att skapa stora grönytor i bostadsnära läge, då det där är långt till naturliga och oexploaterade platser. Genom att se dungarna som större enheter fördjupas känslan av att vara i en autentisk naturmiljö.

Jag trodde inte från början att utvecklingen skulle påverkas så mycket av användare och funktion, men insåg under gestaltandet att det var enormt viktigt.

7.4 Min process och metod

Hypotes

Genom att arbeta mot hypotesen “Naturlika planteringar tas inte om hand idag” kunde jag undersöka hur vida den stämde eller inte. Jag kunde gå tillbaka till den och koppla den mot litteratur och samtal. Min hypotes fungerade som en fråga i förstudien och svaret på den gav mig hjälp i gestaltningsfasen.

Förstudie

För att samla information och ta reda på mer om ämnet var litteraturstudien nödvändig. Genom att läsa många böcker och tidskrifter från olika tidsperioder fick jag en egen uppfattning om hur forskare sett på ämnet genom åren. Jag fick genom litteraturen en egen bild av hur naturlika planteringar kan utvecklas för framtiden. Jag lärde mig teorierna bakom en lyckad plantering, men även hur värdefullt det naturlika inslaget i stadsmiljön är. Mina studier av forskningen i ämnet gav mig kunskaper, men gav mig även en bild av att intresset för naturlika planteringar minskat efter 1980-talet, kanske på grund av den ekonomiska krisen under tidigt 1990-tal då budgeten för skötsel minskade?

Samtal har varit ett annat sätt för att ge mig information om hur praktiker ser på ämnet idag. Jag kom snabbt i kontakt med personer som var intresserade av ämnet och som jobbade med det praktiskt i fem olika kommuner. Mina samtal var stimulerande och gav mig svar på de frågor som väckts när jag studerat litteratur i ämnet.

Genom att värdera litteraturen mot praktikernas svar på mina frågor fick jag en tydlig bild av vilka problem som fanns. Problemen ledde mig in i nästa fas, att ta reda på hur naturlika planteringar kan utvecklas.

Framtida utveckling

Denna fas i mitt arbete var huvuddelen för att utveckla mina teoretiska kunskaper i ämnet till att redovisa vilka värden jag såg i de naturlika planteringarna och hur de kan utvecklas för framtiden. Jag visade på värdena, hur de kan höjas och hur de kan utvecklas.

För att komma fram till mitt huvudmål, som var att ge möjlighet till utveckling för de befintliga planteringarna, började jag med att identifiera värden. För att komma fram till värdena utgick jag från samtalen och litteraturen. De värden jag kom fram till är subjektiva, men ändå väl förankrade i min förstudie.

De utvecklingsprinciper jag kom fram till var resultatet av en lång process av jämförelser mellan och avvägningar vad praktikerna sagt. Det jag ansåg fungerat bra i praktiken vägde i bland tyngre än de teoretiska studier som inte testats praktiskt.

När jag identifierat värdena kändes det för mig svårt att förstå varför planteringarna inte tagits om hand. Detta gjorde det svårt att komma fram till en slutsats kring hur utvecklingen kunde se ut. Det gjorde även att jag insåg hur viktigt det naturlika uttrycket i staden är, och hur viktigt det är att ta hand om denna typ av planterande.

Att koppla de ekologiska teorierna till konkreta gestaltningsförslag var en utmaning för mig som landskapsarkitekt. Mina tidigare kunskaper skulle nu kopplas samman, vilket var utmanande. Det var tidvis svårt, eftersom det var mina egna värderingar utvecklingsförslagen byggde på. För mig krävdes det lång eftertanke för att kunna lita på att mina idéer var befästa i konkreta teorier.

Jag valde att prioritera de olika utvecklingsförslagen och visa de jag själv tyckte var viktigast innan gestaltningsarbetet.

Förvaltning genom gestaltning

Under denna fas i arbetet har jag följt modellen inventering, analys och förslag, som är den vanligaste modellen för gestaltningsarbete. Mitt arbetssätt har inte följt principen rakt igenom, utan jag har hela tiden gått tillbaka och omvärderat mina analyser och inventeringar. Gestaltningsförslagen och min syntes i kapitel fyra arbetade jag parallellt med. Det gjorde att jag under skissandets gång ibland gick tillbaka till mina slutsatser om utveckling och ändrade dem, då jag upptäckte att de inte fungerade när jag testade dem i skissandet. Genom att arbeta med processerna parallellt fick jag förvisso backa flera steg i omgångar, men det gjorde också att mina slutsatser testades och utvecklades i sig.

Gestaltningsarbetet kopplades till kapitel fyra, utvecklingsförslagen. Mina slutsatser i kapitel fyra fungerade som inspiration och koncept i gestaltningen. Det var viktigt för mig att koppla gestaltningsförslagen mot de slutsatser jag kommit fram till, för att visa på hur de rent praktiskt skulle kunna genomföras. På det sättet visade jag även att jag tänkt igenom slutsatserna och provat dem.

Jag utgick från mig själv och vilka upplevelser jag tyckte var viktiga i de naturlika planteringarna. Jag tycker personligen att uppvuxna träd ger en mer avslappnad känsla än mer slyartade träd. Även om de slyartade av vissa kan uppfattas som livfulla. De planteringar som finns i dag har träden hunnit växa till sig sedan planterandet på 1980-talet (i de flesta fall), vilket gör att det finns stor potential att jobba med.

Tre platser och tre förslag

Det var första gången jag arbetade med tre gestaltningsförslag samtidigt. På ett sätt var det givande att kunna testa olika idéer på olika platser. Å andra sidan var det svårt att jobba i olika skalor och med tre helt olika platser. Men genom att

växla mellan de tre olika platserna insåg jag att de kunde ha olika utveckling beroende av yttre förutsättningar och storlek.

Att arbeta med flera platser hade flera fördelar. Jag kunde testa samma idé på olika platser och se hur resultatet kunde variera beroende av exempelvis storlek och funktion. Jag behövde inte heller välja en typ av utvecklande, utan kunde testa tre olika.

En annan möjlighet i stället för att arbeta med tre olika platser hade varit att på en och samma plats undersökt hur olika utvecklingsmöjligheter hade fungerat. Det kunde gett flera olika lösningar på ett och samma problem.

8. AVSLUTNING OCH VIDARE TANKAR

Under detta arbetes gång har jag fått nya kunskaper, dels om naturlika planteringar och dels hur jag som landskapsarkitekt kan koppla teorier till praktiska förslag. Ämnesfältet är stort och det finns många olika delar att utforska vidare. Min hypotes "Naturlika planteringar tas inte om hand" bekräftades, vilket gjorde det lättare att fortsätta med mitt arbete om utveckling nu och i framtiden.

Det har för mig varit en intressant arbetsprocess att arbeta med förvaltning genom gestaltning, då jag tvingats, på ett för mig helt nytt sätt, utgå mer med den befintliga situationen. Det har även varit en utmaning att koppla samman de ekologiska och biologiska kunskaperna med ett gestaltande och även ett skötselperspektiv. Många ämnen har i mitt examensarbete knutits samman till ett. Det har skapat ett arbetssätt jag kommer ta med mig in i mitt framtida arbetsliv. Min fördjupade kunskap i ämnet har lett till att jag har fått ett nytt sätt att se på inte bara naturlika planteringar, utan all grönstruktur och skog i staden.

Naturlika planteringar i städer har under årens lopp fått en allt mindre betydelse, trots att behovet av naturliga miljöer ökat när städerna växer.

Efter att ha undersökt vilka värden som finns i naturlika planteringar har jag svårt att se varför de värderas så lågt? Det finns i dag en stor potential i att skapa fina och rekreativa platser i de naturlika planteringarna. Planteringarna är uppvuxna, och de

skulle kunna förändras till exempelvis en ängs- och hagmark, se bild 15 på sidan 30, som jag tror är en miljö många tilltalas av.

Det saknas inom ämnet nyare forskning och uppföljning av tidigare forskning, förutom Gröna Fakta nummer 5 2009 där naturlika planteringar skrivits om till "Strukturrika planteringar". Frågan är hur man går vidare och fördjupar kunskapen om förvaltning och utveckling av naturlika planteringar? Det ämne som det idag saknas mest forskning inom. Vem tar sig an utmaningen "Miljökatalogen: Handbok i skötsel av naturlika planteringar 2.0"?

I vårt samhälle idag är det viktigt med återanvändande och att se tillbaka på den förgångna tiden. Kanske kan naturlika planteringar vara ett sätt för landskapsarkitekturen att se tillbaka på 1980-talets metoder och utforska dem vidare för framtiden?

Inte minst är det viktigt att bevara avtryck från olika tidsepoker. Det ger oss en bild av vår historia och en tanke för framtiden. De naturlika planteringarna är en del av vårt gröna kulturarv, ett avtryck från 1980-talets metod att arbeta med växter på ett fritt sätt. En metod som på många sätt skiljer sig mot mer traditionella sätt genom den fria synen på dynamik och utveckling. Det är nu upp till oss att se till att de även i framtiden finns kvar som ett avtryck!

Tack!

Eleonor Martinsson Uppsala 2012

9. KÄLLOR

Tryckta källor

Andersson, Petra (2009). "Naturligt= bra? Funderingar över ett värdeladdat begrepp". I: Halldén, Gunilla (red.). *Naturen som symbol för den goda barndomen*, Carlsson, Stockholm. S. 25-33

Axelsson Lindgren, Christina (1990). *Upplevda skillnader mellan rekreations- och planeringsaspekter*. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv.

Blanck, Håkan (1996). *Aspects of change in some nature-like parks in the Netherlands*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv.

Bosch-Willebrand, Ilge (1985). Naturlikt eller kulturlikt?. *Utemiljö* 1985:4. S.4-5

Flinck, Maria (1994). *Tusen år i trädgården: från Sörmländska herrgårdar och bakgårdar*. Stockholm: Tiden

Florgård, Clas (1984). *Tätortsanpassad vegetation: spontant utvecklad tätortsväxtlighet, dess utseende, sammansättning och utvecklingsmöjligheter*. Alnarp

Florgård, Clas (1989). *Ger skötselplaner bra skötsel?: om skötselplaners inverkan på kvalitet och ekonomi i skötseln av bostadsområdets utemiljöer*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv.

Florgård, Clas & Schlyter, Thomas (1985). *Efter miljonprogrammet: om natur och arkitektur*. Alnarp: MOVIMUM i samarbete med tidn. Utemiljö

Folkesson, Anders (1996). *Att forma ett rikare landskap: utformningsprinciper för Alnarps landskapslaboratorium*. Alnarp: Movium

Grahn, Patrik (1991). "Framtidens parker – parker att utvecklas i" I: Sorte, Gunnar, Grahn, Joanna & Grahn, Patrik (red.) *Framtidens parker!.* Alnarp. S. 21-41

Grönområden i tätort: program för forskning och utveckling. (1987). Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Gustavsson, Roland (1981). *Natur-lika grönytor i parker och bostadsområden: en beskrivning av forskningsprojektets bakgrund, dess experimentella del samt en kort genomgång av viktiga vegetationstyper, klassificerade utifrån deras uppbyggnad (struktur, form)*. Alnarp

Gustavsson, Roland (1982). Naturlika grönområden kan berika stadsmiljön. I: Persson, Bengt (red.). *Stadens uterum: en bok om framtidens grönområden*. Malmö: Sveriges trädgårdsanläggningsförb. (STAF). S. 73 -84

Gustavsson, Roland (1985). *Miljökatalogen: handbok i skötsel av naturlika planteringar*. Dalby: Dalby plantskola

Gustavsson, Roland (1987a). Naturlikt som stil. Särtryck I: *Utemiljö* 1987:1. S. II- VI

Gustavsson, Roland (1987b). Park i förändring. Särtryck I: *Utemiljö* 1987:1. S. XXI- XXIII

Gustavsson, Roland (1993). In natura (inkl Helsingborg). I: *Utblick Landskap* 1993:2. S. 26-31

Gustavsson, Roland (2003). Det hänger på förvaltaren. I: *Skog & Forskning* 2003:2 S. 34-37

Gustavsson, Roland & Fransson, Lars (1991). *Furulunds fure: en skog i samhällets centrum*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv.

Gustavsson, Roland & Ingelög, Torleif (1994). *Det nya landskapet: kunskaper och idéer om naturvård, skogsodling och planering i kulturbygd*. 1. uppl. Jönköping: Skogsstyr.

Gustavsson, Roland & Ode, Åsa (2001). *Form och design i skötsel av stadens skog*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv.

Halldén, Gunilla (2009). "Inledning". I: Halldén, Gunilla (red.). *Naturen som symbol för den goda barndomen*, Carlsson, Stockholm. S. 8-24

Heyman, Erik, Henningsson, Silvia & Gunnarsson, Bengt (2011). *Tycker människor och fåglar om samma sorts skog?*. Alnarp: SLU, Movium

Hogdal, Lis (1982). I naturen tänks inga tankar.. *Arkitektur*. 1982:7, s. 30-32

Jacksson, Peter, Reid, Neil & Croft, Cederic (1982). *SWOT study without tears: a guide to effective study practices*. Wellington: New Zealand Council for Educational Research.

Koinberg, Sture & Stenmark, Ben (1987). *Utvärdering av forskning om naturlika grönområden: Byggforskningsrådet 1981-1985*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Olsen, Ib Ager (2009)."Planlægning av byskove". I: *Landskab Landscape* 2009:2. S. 42-45

Persson, Bengt (1981). *Naturlika grönområden: en kursbok för undervisning eller självstudier*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Persson, Bengt (1985). "Brett genombrott för naturlikt". I: *Utemiljö*. 1985:5. S. 6-7

Persson, Bengt & Andersson, Ole (1986). *Naturlikt i Sverige: en sammanfattning av en undersökning utförd av Landskapsarkitekterna i Lund på uppdrag av MOVIMUM och Institutionen för landskapsplanering*. Alnarp: MOVIMUM i samarbete med tidn. Utemiljö

Rizell, Malin & Gustavsson, Roland (1998). *Att anlägga skogsbryn: modeller och referenser för anläggning och rekonstruktion*. Alnarp: Movium

Wiström, Björn (2009). *Strukturrika planteringar: en möjlighet för stadens grönska*. Alnarp: Movium, Sveriges lantbruksuniv.

Elektroniska källor

Ewald, Sara (2008). *Lomma Söderpark - Förbättringsförslag till naturlika planteringar*. Tillgänglig på Internet: http://ex-epsilon.slu.se:8080/archive/00002450/01/Lomma_s%C3%B6derpark_-_f%C3%B6rb%C3%A4ttringf%C3%B6rslag_till_naturlika_planteringar.pdf (2012-05-10)

Johnsson, Gustav (2011). *Utvecklingsprinciper för eftersatta naturlika dungar och ridåer*. Tillgänglig på Internet: http://stud.epsilon.slu.se/3208/1/johnsson_g_110905.pdf (2012-05-10)

Källenas Eldstig, Pernilla (2007). *Naturlika planteringar - hur lika och hur är de lika naturen?* Tillgänglig på Internet: http://ex-epsilon.slu.se:8080/archive/00001758/01/Exjobb_P_K_Eldstig.pdf (2012-05-10)

Landskapets upplevelsevärden: vilka är de och var finns de?. (2007). Karlskrona: Boverket. Tillgänglig på Internet: http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2007/landskapets_upplevelsevarden.pdf (2012-05-07)

Plats för trygghet: inspiration för stadsutveckling. 1. uppl. (2010). Karlskrona: Boverket. Tillgänglig på Internet: http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf (2012-05-07)

Staflin, Peter (2011). *Årstaparkens framtid*. Tillgänglig på internet: http://stud.epsilon.slu.se/3651/1/staflin_p_111128.pdf (2012-05-07)

Personlig kontakt

Collins, Poa (2012) Samtal 2012-03-08

Johansson, Lars (2012) Samtal 2012-02-29

Kravfe, Lars-Erik (2012) Samtal 2012-02-22

Lindvall, Tomas (2012) Telefonsamtal 2012-02-27

Lundin, Cecilia (2012) Samtal 2012-03-08

Lööv, Britten (2012) Samtal 2012-03-01

Markström, Stefan (2012) Samtal 2012-03-08

Pehrsson, Ragna (2012) Samtal 2012-03-01

Bilder

Om inget annat anges kommer bilderna från författaren själv.

B1: Amsterdam Bos Foto: <http://www.amsterdamsebos.nl/publish/pages/440583/vogeleiland.gif> (2012-05-07)

B2: Amsterdam bos Foto: <http://www.amsterdamsebos.nl/publish/pages/440584/oeverlandenpoel.gif> (2012-05-07)

B5: Munksundet i Enköping. Foto: Bildarkivet Parkkontoret Enköping kommun

B6: Filborns skogspark i Helsingborg. Foto: http://www.helsingborg.se/ImageVaultFiles/id_16389/cf_127/filborna_skogspark_3_480x270_foto_pontus_runeke.JPG (2012-05-07)

B7: Västra Berga Helsingborg. Foto från tryckt källa: Gustavsson, Roland (1985) *“Miljökatalogen: Handbok i skötsel av naturlika planteringar”*, s. 6

B8: Bulltoftafältet i Malmö. Foto från tryckt källa: Gustavsson, Roland (1985) *“Miljökatalogen: Handbok i skötsel av naturlika planteringar”*, s. 41

B16: Munksundet i Enköping. Foto: Bildarkivet Parkkontoret Enköping kommun

Figurer

Om inget annat anges kommer figurerna från författaren själv.

F17: Karta med egna tillägg som visar Långgatuparkens läge i Örebro. Kartan tillgänglig: maps.google.com (2012-05-09)

F18: Karta med egna tillägg som visar Örebro i Sverige. Kartan tillgänglig: <http://geography.about.com/library/blank/blxsweden.htm> (2012-05-07)

F19: Inventeringsplan. Illustrationen grundar sig på karta från Örebro kommun

F20: Analysplan. Illustrationen grundar sig på karta från Örebro kommun

F22: Illustrationsplan. Illustrationen grundar sig på karta från Örebro kommun

F24: Inzoomning i illustrationsplan. Illustrationen grundar sig på karta från Örebro kommun

F 26: Karta med egna tillägg som visar Västerås i Sverige. Kartan tillgänglig: <http://geography.about.com/library/blank/blxsweden.htm> (2012-05-07)

F27: Karta med egna tillägg som visar Lisjögatans läge i Västerås. Kartan tillgänglig: maps.google.com (2012-05-09)

F28: Inventeringsplan. Illustrationen grundar sig på karta från MälArk ABs ritningsarkiv i Västerås

F29: Analysplan. Illustrationen grundar sig på karta från MälArk ABs ritningsarkiv i Västerås

F31: Illustrationsplan. Illustrationen grundar sig på karta från MälArk ABs ritningsarkiv i Västerås

F34: Inventeringsplan. Illustrationen grundar sig på karta från Uppsala kommun

F35: Karta med egna tillägg som visar Årstaparkens läge i Uppsala. Kartan tillgänglig: maps.google.com (2012-05-09)

F36: Karta med egna tillägg som visar Uppsala i Sverige. Kartan tillgänglig: <http://geography.about.com/library/blank/blxsweden.htm> (2012-05-07)

F38: Analysplan. Illustrationen grundar sig på karta från Uppsala kommun

F40: Illustrationsplan. Illustrationen grundar sig på karta från Uppsala kommun

F41: Inzoomning i illustrationsplan. Illustrationen grundar sig på karta från Uppsala kommun

Bilaga 1

Frågor till samtal med stadsträdgårdsmästare, landskapsingenjörer, parkförvaltare, parkarbetare och/eller andra parkansvariga i kommuner

ALLMÄNT OM NATURLIKA PLANTERINGAR

- 1. Finns det några naturlika planteringar i er kommun?
  - Hur många? I så fall var finns de geografiskt?
(ta gärna fram en karta med planteringarnas geografiska läge)
- 2. Vilken status bedömer ni att de naturlika planteringarna har, generellt i er stad?
  - a. Mycket god status - väl fungerande
  - b. God status - fungerar och används
  - c. Mindre god status - fungerar och används inte
- 3. Hur tycker ni att planteringarna fungerar rent allmänt i stadsmiljön, som stadsbyggnadselement?
- 4. Vilken ålder har de naturlika planteringarna? (Antal av varje grupp)
  - a. Anlagda före 1980
  - b. Mellan 1980 – 1985
  - c. Efter 1985
  - d. Nyligen anlagd
- 5. Vid anläggande, vilket läge i staden hade de? (för de olika planteringarna)
  - a. Centrumnära
  - b. Utkanten av staden
  - c. Annat

FUNKTION OCH KARAKTÄR

- 6. Vilken yttre funktion var planteringarna tänkta att ha? (antal av varje, eller den grupp som är flest)
  - a. Skyddsplantering (mot vind, buller etc.)
  - b. Naturmark i bostadsområden, vid sjukhem etc.
  - c. Skog i staden
  - d. Annat
- 7. Vilken karaktär och storlek har de naturlika planteringarna? (antal av varje)
  - a. Stor sammanhängande enhet
  - b. Små utspridda enheter
  - c. Skärm-/bältformad enhet
- 8. Vilken målbild fanns när planteringen uppfördes?
  - a. Pelarsal
  - b. Flerskiktad vegetation
  - c. Äng
  - d. Vet ej
  - e. Ingen
- 9. Hur planterades växterna, enligt vilken struktur?
  - a. Bryn och innerbeståndsuppdelning
  - b. Samma arter spridda genom hela planteringen
  - c. Olika bestånd eller grupperingar
  - d. Annat
- 10. Vilken artsammansättning finns främst i planteringarna?
  - a. Främst inhemska arter
  - b. Exoter/trädgårdsväxter
  - c. Mix av både inhemska och exotiska växter

11. Vilka inre funktioner har ni upplevt att de naturlika planteringarna har?

- a. Rekreation
- b. Lek
- c. Motion
- d. Ingen
- e. Annat

12. Hur har de naturlika planteringarna integrerats i den omgivande miljön?

- Exempel om gångstigar bildats, området använts som lekskog.

FÖRVALTNING

13. Har några gallrande åtgärder gjorts under åren?

- a. 0 gång (troligen aldrig)
- b. 1 gång
- c. 2-3 gånger
- d. Var eller var annat år
- e. I så fall när: Tidigt? På senare tid? Flera tillfällen?

14. Har andra åtgärder gjorts?

- Exempelvis anläggande av stig, gläntor eller lekplatser

15. Finns det idag någon/några skötselplaner som berör naturlika planteringar?

- a. Målbild (mot viss karaktär och struktur)
- b. Återkommande åtgärder (t ex gallring)
- c. Åtgärder vid behov
- d. Nej

16. Finns det tankar kring framtidens förvaltning och utveckling av de befintliga naturlika planteringarna?

- Om ja, vilka? Hur ska det göras?

BEGREPPET NATURLIK PLANTERING/GRÖNYTA

17. Vad tycker ni om fenomenet naturlika planteringar?

18. Har ni övervägt att plantera enligt metoden på senare tid eller idag?

- 19. Har ni någon uppfattning om vad era medborgare i kommunen tycker om dem?
  - Exempel om de används för rekreation, pedagogisk verksamhet i skola, lek eller utomhusvistelse?
  - Reaktionen på att det är nedskräpat?
  - Kanske känns planteringarna otrygga?
  - Finns åsikter om att planteringarna ser för skräpiga och ovårdade ut?
  - Uppfattas naturlika planteringar som positiva eller negativa?